Anul XXVII
nr. 1
(293)
ianuarie-
februarie
2020

Contrafort

Revistă de literatură şi dialog intelectual

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

ISSN 1857-1603

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

„A trăi, a citi, a scrie pe timp de pandemie”

Ancheta „Contrafort”. Participă scriitori de pe ambele maluri ale Prutului

20001>

De ce Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”?

„Scrieţi despre muzeu!”, îmi spune cineva care vrea cu toată bunăvoinţa să ne ajute în demersurile noastre de a obţine un sediu adecvat unui muzeu naţional al literaturii, să le spun factorilor de decizie ce este muzeul, ce fonduri are, ce istorie a parcurs, pentru că

de

Maria Şleahtiţchi

aceştia se tot întreabă „Da’ ce fel de muzeu este acesta? De ce trebuie neapărat să i se elibereze un sediu?”.

Anul 1965. Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu” s-a înfiinţat în 10 februarie 1965, ca Muzeu Republican al Literaturii, în componenţa Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească. Aşadar, în anul acesta s-au împlinit 55 de ani de existenţă. În 1975, când s-a dat în exploatare actuala Casă a Scriitorilor, MNL i-au revenit spaţii generoase: un subsol bine echipat pentru întreţinerea şi securizarea fondurilor, săli de expoziţii, birouri pentru personal, bibliotecă, o echipă de vreo treizeci şi cinci de angajaţi, între care cercetători distribuiţi în trei secţii de cercetare ştiinţifică. Este de prisos să mai spun că bugetul corespundea criteriilor de funcţionare a unui muzeu modern pentru acele timpuri. Din 1965 până în 1991, s-au acumulat cele mai multe piese din colecţiile actuale ale Muzeului. Timp de două decenii, muzeul a cunoscut un declin financiar catastrofal. Uniunea Scriitorilor nu a mai fost în stare să asigure bugetarea instituţiei, numărul angajaţilor s-a redus dramatic, nu a rămas nici urmă de secţii de cercetare ştiinţifică, banii pentru procurarea pieselor de patrimoniu au dispărut, spaţiile rezervate muzeului s-au redus treptat, până a ajunge total improprii desfăşurării activităţilor muzeale complexe. Deşi, începând cu primul parlament de după ’90, unii scriitori au ocupat funcţii decisive în stat, niciunul nu s-a îngrijit cu adevărat de soarta muzeului, lăsând această instituţie de izbelişte. Ulterior, în discuţii private, foştii scriitori-demnitari-de-stat îşi tot acopereau indiferenţa cu nenumărate pretexte. Cunoscând câte case au fost privatizate în acei ani, este cert că dacă acei scriitori ar fi avut grijă cu adevărat de destinul muzeului, instituţia ar fi avut azi una dintre cele mai frumoase clădiri de patrimoniu din Chişinău, dar se vede că atunci alte interese alcătuiau agenda lor patriotică.

Muzeul Naţional de Literatură va fi cu adevărat ceea ce se zice că este când va avea şi casa sa, potrivit funcţiei, bogăţiei şi misiunii lui

În anul 2012, conducerea Uniunii Scriitorilor a făcut demersuri ca Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu” să obţină statut de instituţie publică independentă, în subordinea directă a Ministerului Culturii. În decembrie 2012, a ieşit o hotărâre de guvern care i-a decis soarta. Uniunea Scriitorilor, ca proprietar al Casei Scriitorilor, a oferit MNL spaţiu comodat în mărime de 572 m², instituţiei revenindu-i obligaţia să achite întreţinerea. Prin urmare, din 2013 până azi, timp de şapte ani de zile, MNL ocupă un spaţiu de *împrumut* în Casa Scriitorilor. Cred că este singurul muzeu naţional al Republicii Moldova care nu are sediu propriu. În acest moment, sediul central (zic sediul central, deoarece muzeul are şi trei case memoriale în afara Chişinăului: la Donici (Casa „Alexandru Donici), la Ocniţa (Casa „Constantin Stamati”), la Pererîta (Casa „Grigore Vieru”) a rămas cu doar 11 unităţi de personal. Cercetarea instituţionalizată a fost sacrificată, buget pentru achiziţii de piese muzeale nu există şi... nu mai continuu cu ceea ce nu există, deoarece lista ar fi prea mare.

Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu” are ceea ce nu are nimeni în Republica Moldova. Cele 147 386 de piese (date pentru anul 2019) includ manuscrise, piese personale ale scriitorilor, cărţi foarte vechi, raritäţi bibliografice. Muzeul posedă un bogat fond de artă plastică. Invoc, drept exemplu, cele unsprezece piese semnate de Valentina Rusu-Ciobanu, acele minunate portrete ale scriitorilor şaizecişti, compoziţii, portrete ale scriitorilor din secolul al XIX-lea. Muzeul are o bogată arhivă fotografică. O mare parte din opera de fotograf a lui Nicolae Răileanu se păstrează la muzeu, el fiind până la sfârşitul vieţii angajatul instituţiei. Sunt materialele expediţiilor folclorice, zeci de casete audio, caiete cu transcrieri. Există o bogată filmotecă etc.

Patrimoniu, personal, sediu. Ca un muzeu să existe ca atare, trebuie să întrunească trei condiţii: patrimoniu, personal, sediu. Deci MNL va fi cu adevărat ceea ce se zice că este când va avea şi casa sa, un spaţiu dat în gestiune, potrivit funcţiei, bogăţiei şi misiunii lui. Din 10 decembrie 2019, când am început să activez în funcţie de director general, am făcut tot ce mi se părea că trebuie să fac pentru a obţine acest spaţiu. În ianuarie, am expediat scrisori factorilor decizionali (şi MECC, şi comisiei de profil a Parlamentului Republicii Moldova), a fost în vizită de documentare ministrul de atunci al Educaţiei... Nu a urmat niciun răspuns. A venit pandemia, am fost în carantină, am ieşit din carantină, nu vine niciun răspuns. Ar trebui să invoc legea petiţiilor, dar la ce bun? La atâtea câte nu funcţionează în Republica Moldova, ce ţi-i dacă nu mai funcţionează încă o lege? Înţelegând cum stau lucrurile, am cercetat, ne-am documentat, am mai vorbit, ne-am mai sfătuit, ne-au mai sugerat idei unii-alţii, ne-am uitat printre gard, am fost şi la faţa locului... În cele din urmă, am identificat spaţiul potrivit: complexul de case (Casa Pronin) de pe strada Alexei Mateevici nr. 79 A şi nr. 79 B. Am făcut demersuri, am scris, am argumentat, am dat copiile actelor, am obţinut promisiuni şi... aşteptăm. Au trecut trei luni. Nimic.

De ce Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”? M-am gândit să răspund celor care se întreabă cu *o scrisoare deschisă*, dar mi-am zis că nu ar fi elegant, de vreme ce am avut promisiunea factorilor de decizie că voi primi un răspuns pe potriva solicitării (era aproape sigur că totul se rezolvă... iată-iată..., acum, degrabă). După ce am aşteptat mai bine de jumătate de an un răspuns oficial la o scrisoare oficială, pare lipsit de însemnătate să mă lamentez că am mai aşteptat o săptămână... Pare, dar nu-i aşa, pentru că ceea ce putem face azi este bine să şi facem, pentru că iau lucrurile în serios şi pentru că nu-mi este indiferent ceea ce se întâmplă azi, aici, cu noi.

12 iunie 2020

▣

Raft „Contrafort”

Emilian Galaicu-Păun, ***Cărţile pe care le-am citit, cărţile pe care le-am scris*** (Lecturi à haute voix). Colecţia Colocvialia. Editura Junimea, 2020

Un nou volum de cronici literare ale lui Emilian Galaicu-Păun, texte nu doar scrise, ci şi... vorbite, la microfonul postului Radio Europa Liberă, unde susţine de ani buni o rubrică săptămânală, îndrăgită de publicul cultivat: „Cartea la pachet”.

„E destul să vezi doar sumarul acestei cărţi ca să realizezi cât adevăr cuprinde în sine adagiul *spune-mi ce citeşti, ca să-ţi spun cine eşti.* Cortázar, Márquez, Vonnegut, Pavić, Ishiguro, Calvino, Hrabal, Kadare, Lee, Oz şi mulţi, mulţi alţii, nume de primă mărime de pe toate meridianele, elita literaturii şi gândirii universale, sunt autorii pe care Emilian Galaicu-Păun i-a citit şi comentat. Am scris şi vorbit nu o singură dată despre enciclopedismul său, calitate rară azi în epoca pospaiului de cultură smartphonizată. El e nababul unei erudiţii rare, care fertilizează nu numai eseistica, dar şi opera sa artistică. Forţând uşor nota, aş putea spune că, dacă, prin absurd, s-ar pierde toate aceste cărţi, Emil ar fi cel care ar restabili din memorie o bună parte din biblioteca Borges.

Fina sa intuiţie care sesizează imediat valoarea, jubilaţia sa discretă în faţa talentului străin l-au pus în armonie cu sinele său creator, Emilian Galaicu-Păun fiind astăzi nu un simplu comentator literar, ci unul dintre cei mai subtili eseişti de la noi. Cartea pe care o ţineţi în mână îmi dă în acest sens absolută dreptate.” *(Eugen Lungu)*

Vitalie STELEA

▣

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată, paginare: Sergiu Vlas

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Silvia Berlinschi

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare nr. 134,
Oficiul poştal nr. 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 August 1989 nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 700 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 20382

A trăi, a citi, a scrie pe timp de pandemie

1. Cum trăiţi şocul acestei crize, cum suportaţi carantina, autoizolarea, cum faceţi faţă claustrării?

2. Ce cărţi, filme, muzică şi alte produse culturale vă ajută să traversaţi această perioadă? Scrieţi, puteţi scrie?

O anchetă despre relaţia dintre aceste vremuri grele, pandemice, şi omul reflexiv, omul creator, e o provocare, o idee discutabilă. Ne-am gândit o vreme dacă este corect, dacă este etic să dezbatem aceste lucruri. Suntem în mijlocul furtunii, sfârşitul ei nu se vede (încă nu), nu ştim ce încercări ne mai aşteaptă şi prudenţa, decenţa e atitudinea recomandabilă. Până la urmă, am decis să deschidem discuţia, să tatonăm terenul.

Individul în faţa dezastrului global este imaginea ce alimentează premisele unei anchete de acest fel. Dezastrul în toate formele sale – războaie, secete, pârjoluri, inundaţii, invazii de lăcuste sau... ciuma –, a fost consemnat copios de-a lungul veacurilor în cronici, în cărţi de istorie şi-n opere de ficţiune. Acest dosar greu e pe cale să se completeze, vai, cu un capitol nou în anul 2020.

Generaţia noastră a avut mai multe experienţe-limită care ne-au modelat destinul, ne-au schimbat registrul vieţii: Revoluţia din Decembrie ‘89, prăbuşirea URSS, războaiele din Balcani şi cel din Transnistria, tranziţia cu inechităţile şi zguduirile ei politice şi economice, cu sărăcia şi exodul din ultimii ani. Toate acestea încă mai puteau fi considerate fenomene locale, maladii ale unor colţuri retardate ale Europei. Ştiam că există ţări mai prospere, locuri, cetăţi în care te puteai adăposti de *răul* Istoriei. Coronavirusul ne bagă în aceeaşi oală cu lumea întreagă. Covid-19 loveşte egal şi echidistant în Est şi în Vest, în state autoritare şi democraţii cu pedigree, în cartiere bogate şi-n mahalale promiscui, iar salvarea e aproape o loterie, un hazard, dacă nu respecţi un minimum de reguli stricte.

Pandemia a devenit, brusc, singura noastră realitate – politică, mediatică, psihologică, existenţială şi singura realitate culturală. S-au anulat concerte, târguri de carte, festivaluri de poezie – evenimente de tradiţie, a căror agendă se întocmeşte cu mult timp înainte –, s-au închis librării. Pierderile economice vor fi enorme. A crescut, în schimb, consumul individual de cultură: lectură, filme, muzică, spectacole pe teatru, vizite de la distanţă, teleghidate, în muzee şi-n galerii de artă. Încercăm să împăcam această oază de normalitate de care ne agăţăm, ca intelectuali, cu privaţiunile autoizolării la domiciliu. Angoasa de a sta între patru pereţi, de a nu ieşi din casă decât cu mască pe faţă şi cu mănuşi pe mâini, obsesia dezinfectării a tot ce atingem: mânere de la uşi, masă, taste, coperte, haine, veselă... accentuează depresia, tinde să devină ea însăşi o formă de patologie. În aceste condiţii, cultura nu mai e (doar) deliciu estetic, ci mijloc de rezistenţă, parte a tehnicilor de supravieţuire, iar online-ul şi reţelele de socializare cel mai sigur mediu de comunicare. Cu avantajele, dar şi cu deformările lui.

Am invitat o seamă de confraţi scriitori să răspundă la două întrebări care încearcă să rezume, într-un fel personal, tot ce am descris până aici.

Vasile GÂRNEŢ

Mariana Codruţ

Rondul de zi

Văd pe Viasat Nature, în documentarul „Supravieţuire în sălbăticie”, o imagine şocantă: mii de anghile se înalţă vertical pe fundul unei mări în căutarea hranei. Dar, indiferent cît de puternici sînt curenţii care le clatină trupurile lungi, musculoase, de şerpi, vîrfurile cozilor le rămîn înfipte în nisip, ca să se poată retrage, la cea mai mică ameninţare, în găurile proprietate privată. Imaginea ni se potriveşte şi nouă: stăm în casă, ieşind numai după hrană, după medicamente, unii şi la mici plimbări în apropierea găurilor personale. Tot supravieţuire în sălbăticie, însă o sălbăticie îndulcită de cuceririle tehnicii. *Telefon*: *o tînără prietenă (intrată în şomaj ca să se ocupe de copil) îmi spune că se teme să nu-şi piardă postul, fiindcă şefa ei, atît de evlavioasă încît donează masiv pentru construirea unei biserici, nu dă doi bani pe ideea că ne-ar ameninţa vreun virus şi e de părere că numai lipsa credinţei îi face pe angajaţi să se teamă.*

Cu declaraţia pe propria răspundere completată atent (amenzile sînt mari pentru recalcitranţii prinşi în oraş fără motiv bine precizat), ies printre blocurile din jur. Filmez cu mobilul ba copacii intraţi triumfal în săptămîna mare, ba o sîrmă cu rufe uşor legănate de vînt, ba un pîlc de ierburi şi înregistrez audio propria poezie, „forţa marii slăbiciuni”, ca să o adaug pe facebook urărilor de Paşte. În tot acest timp, un cîine latră continuu, ascuţit – nu-mi dau seama la ce, stă întors spre stînga. Nici o fereastră nu se deschide, nimeni nu-l alungă, preajma pare pustie, cu excepţia unei femei care, coborînd din maşina încărcată de pachete, mă întreabă prin mască: m-aţi fotografiat? Nu, am filmat copacii şi am înregistrat o poezie despre Dumnezeu, vreţi să vă uitaţi? – mă ofer, ca să-i domolesc suspiciunea. Nu-i nevoie, Paşte fericit! îmi zice, trecînd peste o conductă de gaz şi dispărînd după gard. Paşte fericit! zic, văzîndu-mi de drum. Străzile sub soare amintesc de tabloul lui de Chirico, „Mystery and melancholy of a street” (iată o propoziţie discriminatorie pentru cei care nu ştiu de existenţa tabloului). *Telefon: un prieten se teme că interdicţiile, ordonanţele militare ne vor dresa suficient cît, obişnuiţi cu supunerea totală de acum, să cedăm statului controlul complet, renunţînd la libertate, la democraţie. Îi răspund că eu n-am astfel de teamă, gustul libertăţii e greu de uitat. Însă vom uita repede că am trecut prin asemenea rău, deci nu, nu vom deveni mai buni, mai elevaţi spiritual după criză, cum cred destui.*

Pe splaiurile Bahluiului, macii înfloriţi s-au înmulţit. Printre şipcile băncilor, se înalţă păpădii cu flori trecute. Cvasidematerializate ca şi identităţile noastre, cît timp singura mare misie e să supravieţuim, cît timp condiţia obligatorie, dominantă e cea de supravieţuitori – toate celelalte identităţi (de scriitor, artist etc.) pulverizîndu-se într-un plan secund! Peste faţa extatică a ierburilor necosite de mult de Primărie roiesc gîze şi fluturi. „Doamne, nu mă părăsi,/ mai presus de fluturi eşti!”, recit versurile lui Brumaru din *Opere postume*, dar în şoaptă: în faţa mea merg, mînă înmănuşată în mînă înmănuşată, o fată şi un băiat. La capătul marşului dus-întors între Podu Roş şi mall-ul din Tudor, mă strecor în spatele unor copaci, mă trîntesc pe o bancă şi deschid capodopera lui Erofeev, *Moscova-Petuşki*, pe care o citesc abia acum, în izolare. Dau exact peste propoziţia „Şi cînd m-am trîntit, Doamne, m-am lăsat îndată în voia torentului viguros de visări şi de somnolenţă leneşă”. Bun îndemn pentru unul a cărui grijă majoră e doar să supravieţuiască! *Telefon: fratele meu, prins de pandemie departe de casa lui, mă întreabă, printre altele, cu ce urări să răspundă celor care-l caută, că ’Paşte fericit!’ sună aiurea. Păi, Paşte binecuvîntat de bucurie, sănătate..., răspund. Fiindcă ’intrarea triumfală în suferinţă’ nu e pentru puterile noastre.*

Mă întorc acasă pe alte alei. O maşină a poliţiei opreşte în spatele unor blocuri, coboară doi poliţişti. Ei dispar imediat după colţ, eu mă furişez în urma lor: îi văd discutînd cu adolescenţii stînd ciotcă şi acum, ca în multe alte dăţi, pe ţeava de gaz de sub fereastra bucătăriei mele. N-am tupeul să filmez scena, filmez doar maşina, înregistrînd aceeaşi poezie despre Dumnezeu care conţine cuvintele neputinţă şi abandon. Copacii zbuciumaţi de vînt şi aproape negri în umbra serii, la poalele cărora sclipesc agresiv luminile girofarului, îmi vor aminti poate mai bine de dramatismul vremurilor.

Iaşi, *25 aprilie 2020*

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: **022 21 42 03**.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: **022 24 10 00**.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Alexandru Călinescu

1. Claustrarea a fost totuşi, în ce mă priveşte, relativă. Am ieşit – luând toate precauţiile necesare – să fac cumpărături, să cumpăr ziare şi reviste (mă rog, acelea care au mai apărut), ba chiar mărturisesc că mersul la cumpărături a fost uneori un pretext pentru a face o mică plimbare. O plimbare într-un oraş pustiu: locuiesc în centrul Iaşului, iar peisajul atât de familiar mie devenise sinistru, deprimant. Faţă de alţii, n-am motive să mă plâng – trăiesc într-un apartament confortabil, imobilul are şi o curte, „confiscată”, din păcate, de nişte vecini de la parter. Mă gândesc ce dificultăţi au întâmpinat cei care locuiesc în apartamente mici de bloc, spre exemplu, o familie numeroasă în 50 de metri pătraţi – şi eu am stat o vreme la bloc şi ştiu ce înseamnă asta. O mare tristeţe pentru mine a fost închiderea cafenelelor şi a restaurantelor, spaţii de convivialitate fără de care viaţa socială mi se pare lipsită de farmec. Aveam tabieturile mele, dimineaţa făceam o tură prin centru şi mă opream la Cafeneaua veche, de pe strada Lăpuşneanu, mă întâlneam cu câte un prieten sau pur şi simplu priveam spectacolul străzii. În fine, cea mai grea lovitură pe care am primit-o a fost că a trebuit să renunţ la plănuita călătorie la Paris din luna iunie. În fiecare an merg acolo pentru trei-patru săptămâni, ca să regăsesc un oraş pe care îl ador şi unde, de altfel, am trăit – după 1990 – şase ani. Sper totuşi să fie doar o amânare şi că în toamnă se va putea călători normal. Să ştiţi că am oroare de perspectiva asta catastrofică pe care au adoptat-o, în România, televiziunile zise „de ştiri”, care se complac în macabru, în statistici funebre, în morbid. Am convingerea că nebunia se va termina curând, că eforturile laboratoarelor şi universităţilor din ţările avansate vor da rezultate şi se va găsi atât tratamentul bolii, cât şi vaccinul. A întreţine şapte zile din şapte, 24 de ore din 24 o panică iraţională nu serveşte la nimic.

2. Presupun că aici ar fi de bon ton să răspund: da, citesc în draci, lectura mă salvează, mă vindecă de singurătate, scrisul este raţiunea mea de a fi, scriu ca să supravieţuiesc etc. Îmi pare rău, dar răspunsurile mele vor fi mult mai „terestre”. Oricum, la mine plăcerea lecturii este serios afectată de faptul că sunt *obligat* să rămân acasă şi să citesc. Constrângerea, se ştie, alterează sau chiar ucide plăcerea. Sigur, contextul ne influenţează opţiunile. Citeam, când a izbucnit pandemia, o carte – foarte bună de altfel – a lui Amin Maalouf, *Naufragiul civilizaţiilor*. Ei bine, mai aveam vreo 40 de pagini şi am întrerupt lectura, cartea mi s-a părut dintr-odată prea sumbră. M-am gândit că mai oportun ar fi umorul britanic, încât am luat din bibliotecă o carte ce îşi aştepta de mult rândul, un roman de P. G. Wodehouse. Printre alte lecturi (nu le mai amintesc) – o superbă carte-album cu (aţi ghicit!) Parisul, stimulatoare pentru reverii şi generatoare de nostalgii.

Dacă am scris? Da, mi-am respectat obligaţiile săptămânale pe care le am la un post de radio şi la un ziar ieşean. Ba chiar am răspuns invitaţiei de a fi prezent într-o proiectată carte şi l-am evocat pe Emil Brumaru, am răspuns, totodată, invitaţiei dumneavoastră, participând la ancheta revistei *Contrafort*. Păi ce, e puţin lucru?...

Vasile Romanciuc

1. Este, cu adevărat, un şoc. Acum câteva luni, când auzeam, îngrozit, de drama prin care trec chinezii, nici nu mi-am imaginat, recunosc, că această nenorocire se va abate şi asupra noastră – atât de repede şi atât de grav. Cu certitudine, azi, cuvântul „distanţă” nu mai poate fi citit ca odinioară...

Cred că în aceste zile/săptămâni de claustrare, trăim, concomitent, în două lumi. Trăim în lumea noastră lăuntrică, cu gândurile noastre, cu angoasele noastre – o lume în care putem vedea lucrurile cu ochii noştri şi le putem înţelege cu mintea noastră.

Totodată, fără să ieşim din casă, încercăm să trăim şi în lumea din afara celor patru pereţi. Asta, acum, e mai mult un fel de excursie, organizată de mass-media. Şi, aici, apare o problemă. Problema „ghizilor”. Unii, onești, imparţiali, ne spun adevărul despre ceea ce vedem. Alţii trişează fără mustrări de conştiinţă.

Informaţiile „ghizilor” sunt multe şi... pestriţe: „astăzi s-au infectat...”, „avem şi decese...”, „nu lipsesc nici veştile bune – s-au vindecat...”. „Medicii sunt adevăraţi eroi”, zice televizorul. Aşa zicem şi noi (sunt vremuri grele, deosebit de grele. Anume acum, facem această „descoperire” simplă: nu numai medicii trebuie să aibă grijă de noi, ci, în egală măsură, şi noi trebuie să avem grijă de medici. O ţară care nu-şi preţuieşte medicii la justa lor valoare riscă să devină o ţară bolnavă. E un lucru pe care ar trebui să-l conştientizeze, în primul rând, guvernanţii. Şi, mai cu seamă, după ce virusul va bate în retragere...). Dar, în acelaşi timp, ni se inoculează că este un erou şi mai mare, „salvatorul naţiunii”, Igor Dodon – şi televizorul vrea s-o credem şi pe asta... Deţinătorul funcţiei de preşedinte şi-o fi închipuind că micul ecran îl poate face mare. După cât de des apare pe sticlă „alesul poporului”, spunându-ne lucruri despre care alţii ar trebui să vorbească, ai impresia că virusul e, de fapt, un important agent electoral al lui Dodon. E de-a dreptul penibil să prefaci suferinţa oamenilor într-o maşină de lustruit imaginea.

2. Acum, citesc un volum de eseuri, interviuri şi confesiuni („De ce scriem”) de Philip Roth. Zilele trecute, am terminat de citit o carte de excepţie – „Pur şi simplu despre muzică”, un dialog-fluviu: prozatorul Haruki Murakami – dirijorul Seiji Ozawa. E imposibil să citeşti acest volum fără să vrei să asculţi cel puţin câteva dintre lucrările celebre despre care discută cele două personalităţi nipone.

Recitesc din poeţii care au viză de reşedinţă permanentă în sufletul meu.

Cartea este medicul nostru de familie. Graţie cărţii, mai avem puterea de a trece cu bine de tot felul de cutremure, atât de frecvente în Basarabia: politice, economice şi – acum – pandemice. Cartea ne ajută nu doar să nu pierdem timpul, ci (parafrazându-l uşor pe Sfântul Augustin) să-l folosim pentru a vedea înlăuntrul nostru ce avem de făcut în afară. Citirea propriului suflet e mereu de actualitate.

În aceste zile virusate, am recitit şi volumul lui André Santini „Aceşti imbecili care ne guvernează” (Editura Amarcord, 1999) – un „manual lucid şi autocritic pentru uzul oamenilor politici”, după cum îl califică autorul însuşi, fost ministru, apoi vicepreşedinte al Adunării Naţionale a Franţei. E o carte savuroasă, o „colecţie” de gafe ale unor demnitari de rang înalt. Totodată, e şi o „antologie” a râsu’-plânsu’-lui... Iar această „perlă” a unui om de stat, care nu prea avea treabă cu medicina, dar considera că poate da sfaturi şi în acest domeniu, pare a fi decupată din realităţile noastre basarabene: „Febra tifoidă este o boală teribilă: sau te omoară, sau rămâi idiot. Ştiu, pentru că am avut.” Bineînţeles, în loc de „febră tifoidă”, vom citi „Covid-19”.

...De scris, scriu. Deocamdată, „muza” nu mă ocoleşte. Dar, este adevărat, acum vine mai rar şi e tristă.

25 aprilie 2020

Ruxandra Cesereanu

1.-2. Viaţa acasă nu înseamnă sedentarism (cel puţin intelectual nu înseamnă aşa ceva). Ce fac în răstimpul acest al pandemiei care ne macină pe toţi? Pregătesc cursurile on-line (am două cursuri de predat în acest semestru – acela de poezie modernă şi un altul numit Literatură şi totalitarism). Citesc şi recitesc (varii cărţi), ascult muzică, mă uit la filme, vorbesc cu prietenii la telefon şi cu tatăl meu. Corespondez pe mail cu prietenii din străinătate (ori pe chat). Mai scriu câte ceva (am nişte manuscrise în lucru). Mă uit la ştiri să aflu noutăţile legate de pandemie, apoi mă uit la un film. Dacă e ceva bun pe vreun post sau dacă e vreun documentar pe National Geographic şi Viasat, dacă nu, caut pe computer un film, am o cinematecă bună acasă. Sau văd filme noi pe Netflix. Povestesc cu Corin, dezbatem una-alta despre vremurile de acum. Ne plimbăm un sfert de ceas, seara, în faţa blocului, pe lângă canalul cu raţe. Nu mă robotizez defel, fac lucruri care îmi plac şi pe care le-aş face toată viaţa. Cursurile on-line sunt o noutate şi o provocare, aşa încât nu am cum să mă robotizez, dimpotrivă, experimentez. Nu mă plictisesc deloc. Pentru prima dată în viaţa mea, în sfârşit îmi ajunge timpul să fac ce am de făcut. Dar admit că hibernarea aceasta impusă îţi creează nişte lentori şi o somnolenţă recurentă. Refuz panica, am capul pe umeri şi tocmai de aceea ştiu că ceea ce se întâmplă (pandemia) este foarte grav. Chiar dacă glumesc şi râd de una-alta, fiindcă aşa îmi este firea, ştiu cât de grave sunt lucrurile. Mă simt bine în casa mea (şi a lui Corin), am gândit-o ca să ne fie tihnit (e un apartament cu 3 camere în care poţi să respiri; e dotat cu o terasă de zece metri lungime, la etajul zece, de unde se zăreşte Someşul, pădurea Hoia şi cartierul copilăriei mele). Stau mai mult în biroul meu, la computer şi la citit, dar şi în sufragerie, la televizor, ori la bucătărie, la gătit. Din toate camerele noastre se zăreşte o parte liniştită şi înverzită a Clujului. Repet, chiar dacă mi-e frică, vreau să îmi păstrez luciditatea. Sunt cât se poate de precaută. Nu cred în scenariile conspiraţioniste. Sunt neliniştită de prognozele medicale (legate de România, dar şi de întreaga lume), însă încerc să îmi controlez spaimele, întrucât doar raţională fiind

Raft „Contrafort”

Vasile Romanciuc, ***Pâinea noastră cea din toate filele***. Antologie de versuri. Editura Cartier, 2020

Un poet remarcabil e Vasile Romanciuc şi în această antologie apărută la Editura Cartier în primăvara lui 2020, lansată la Librăria din Centru înainte ca pandemia „Covid-19” să ne interzică bucuria unor întâlniri şi discuţii. Profundă, tragic-sentimentală uneori, dar niciodată artificioasă, poezia lui V. Romanciuc e ca un leac în aceste vremuri grele. Vă oferim, drept bonus, poemul „Rana”.

„Să nu se vadă rana,/mi-am pus pe ea o floare,/ dar rana şi sub floare/rămâne rană – doare.//Mi-am pus o floare albă,/ mi-am pus o floare vie,/ dar ea s-a prins în rană/şi creşte, sângerie.//Lucrează-albina-n floare,/albina strânge miere,/ depozitând în faguri/lumină şi durere.”

„Fie că scrie poeme de dragoste, fie că (re)citeşte proverbele, fie că îşi exprimă decepţiile provocate de nedreptăţile şi promiscuitatea lumii din care face parte, Vasile Romanciuc rămâne un poet pe cât de sensibil, pe atât de profund. Imaginile din textele sale, elaborate cu multă grijă pentru cuvântul scris şi cu multă încredere în relevanţa a ceea ce rămâne nespus, impresionează prin inedit, bucură prin frumuseţe, bulversează prin adevărul pe care îl transmit...” (*Lucia Ţurcanu*)

Andrei Ţurcanu, ***Critice. Arheul Marginii şi alte naraţiuni***. Editura Cartier, 2020

„Andrei Ţurcanu priveşte în urmă, fără menajamente, la istoria literaturii române din Basarabia, la viaţa literară şi la gustul public din provincia înstrăinată, văzute din perspectiva integratoare a culturii române (...). Criticul a reprezentat la Chişinău, şi înainte de 1991, şi după, intransigenţa criteriului estetic, într-o literatură nu numai ideologizată, ci şi deznaţionalizată. A făcut-o, adesea, cu preţul retragerii într-un refugiu poetic – avanscena critică fiind ocupată de primadonele oficiale şi de campionii «moldovenismului» –, din care a câştigat optzecismul basarabean, care a avut în Andrei Ţurcanu o valoare sigură, chiar dacă a mers pe o poetică personală, divergentă faţă de cea a grupului. Din când în când, conştiinţa sa morală şi estetică a răbufnit însă prin cărţi ca *Bunul-simţ* (1996) ori *Sabatul sau Noaptea vrăjitoarelor politicii moldoveneşti* (2000), care au aşezat o oglindă necomplezentă în faţa inteligheţiei basarabene.” (*Răzvan Voncu*)

Ana DRUŢĂ

■

pot lua decizii adecvate legate de sănătatea mea şi a celor dragi. Despre viitor voi putea vorbi după ce se va încheia pandemia. Până atunci, nu există decât prezent. Mintea mea stă bine, am energie pozitivă deocamdată, ca să fac faţă situaţiei de criză. Dar nu ştiu ce şi cum va fi dacă timpul de stat în casă se va prelungi la câteva luni.

Nicolae Negru

1. „Specificul” acestei crize e că a venit anunţată din timp, „aşteptată”, după ce s-a „înregistrat” prin alte părţi, pornind din China. Acest „preaviz” nu le-a folosit la nimic autorităţilor, sistemul nostru sanitar a fost prins nepregătit în faţa pandemiei, în schimb cetăţenii erau la curent cu obligaţiunile noi şi le-au acceptat repede, aproape fără crâcnire. Deocamdată, trăim o oarecare neliniște, efectele răspândirii virusului, comparabile cu cele de peste hotare, nu ne lovesc direct, iar moartea din depărtare ne lasă, parafrazând un poet, indiferenţi. Există şi un fals sentiment al relativei siguranţe, în condiţiile în care ni se spune că protecţia depinde în cea mai mare măsură de noi înşine, că restricţiile sunt temporare, o lună, două sau, poate, trei, dar se vorbeşte deja şi despre „relaxări”, aşa că starea de spirit predominantă e una de aşteptare: să vedem ce va mai fi mâine. Şi „carantina”, „izolarea” diferă, nu e ca în secolele trecute, suntem „conectaţi” unii cu alţii, graţie Internetului, telefoanelor mobile, ne putem vedea, discutăm, polemizăm, ne lipsesc doar strângerile de mână şi, poate, ciocnitul paharelor, dacă e să simplificăm un pic lucrurile.

Să ne înarmăm cu tărie de spirit şi rezerve de calm, să reflectăm şi să ne dezvoltăm simţul echilibrului, pregătindu-ne, pentru orice eventualitate, să mergem, dacă va fi cazul, pe funia de deasupra prăpastiei. Şocul adevărat abia urmează să-l resimţim.

2. Regimul zilei unui jurnalist care scria de acasă şi se informa on-line nu a suferit mari schimbări, decât că s-a adăugat ceva timp din contul evenimentelor culturale sau politice amânate sau contramandate. În mod firesc, a apărut curiozitatea de a cunoaşte originea pandemiilor şi cum au supravieţuit oamenii pandemiilor precedente (*Ciuma* lui Camus nu poate fi trecută cu vederea în asemenea împrejurări). Vom vedea mai târziu cum a reuşit „omul reflexiv” să profite de aceste regretabile oportunităţi de autoizolare. Regretabile, dar totuşi oportunităţi…

Statul în casă este, de fapt, problema care trebuie să ne îngrijoreze cel mai puţin. Oricare ar fi originea Covid-19, surprinde cât de puţin pregătită este lumea în faţa unei pandemii, nu numai din punct de vedere medicinal, organizaţional, tehnologic, ci şi psihologic. Instituţiile, infrastructurile – supranaţionale, continentale şi globale – construite până acum s-au arătat a fi ineficiente şi, în unele cazuri, inutile. E simptomatic faptul că, în loc să-şi unească eforturile, statele au întreprins acţiuni etnocentriste, protecţioniste, chiar şi în cadrul UE, care s-a dovedit a fi neputincioasă în faţa reflexelor naţionaliste. Unele state UE au interzis imediat furnizarea de echipament sau simple articole medicinale, cum ar fi măştile, către alte state, inclusiv vecinilor din cadrul UE. Ce ar fi fost dacă lumea ar fi fost lovită de un pericol pe care nu-l eviţi doar prin izolare?

Scriindu-ne textele, trebuie să ne gândim că acestea ar putea fi inutile. Omul riscă să pice examenul propriei supravieţuiri, dacă nu manifestă prudenţă în activitatea sa, dacă nu ţine cont de posibilele pericole de natură tehnologică sau cele pe care le poate declanşa încălzirea globală (topirea permafrostului siberian, de exemplu). Conştientizăm abia acum că, în condiţiile de azi, „carpe diem”, principiul nostru clasic, în sens etologic, cultural, existenţial, conţine şi atitudinea unei uşoare iresponsabilităţi.

Nina Corcinschi

1.- 2. Carantina, claustrarea şi autoizolarea mi-au venit ca un cadou nesperat. Cum în ultimele luni şi chiar ani funcţionam într-un regim în care nu-mi mai aparţineam, m-am pomenit la un moment dat că pot încetini pasul, că-mi pot trage sufletul, că mă pot privi nu doar în oglindă, ci şi dincolo, în interioritatea mea. Fără sentimentul vinei că aş trage chiulul şi aş rata responsabilităţi şi angajamente de serviciu. Dacă orice rău e cu binele lui, „binele” acestei pandemii este timpul care ni s-a dat exclusiv nouă. Timpul s-a dilatat, s-a îmblânzit, mai să zic c-a devenit surâzător. Dimineţi cu somn, cărţi noi pe noptieră, timp pentru a găti în voie, pentru a vorbi cu cei dragi, pentru a aranja lucruri, a netezi suprafeţe, a păşi fără grabă. Dar a adus şi noi activităţi şi griji pe cap. Grădiniţele fiind închise, a trebuit să găsesc răbdare şi îngăduinţă pentru a ţine în frâu energia unui copil obişnuit cu alergatul, săritul, zburdatul pe-afară cu prietenii. Şi să desfăşor activităţi instituţionale şi administrative „la distanţă” cu el în preajmă, cu zgomotul filmelor şi jocurilor lui în fundal. Nu pot spune c-am citit şi scris aşa cum aş fi făcut-o în aceleaşi condiţii „în libertate”. Oricât de puternic ne-ar fi psihicul, faptul că această pandemie, care ne-a dat timp pentru noi, ne aduce (la schimb?) boală şi moarte, nu poate să ne lase impasibili. Suferinţa bolnavilor, durerea celor care-şi pierd apropiaţii, pericolul plutind la un pas de noi tulbură, răvăşeşte, sperie. Apoi şi pandemia virtuală, care amplifică efectele spaimei, îngroaşă tensiunea, aduce tot mai aproape sentimentul neputinţei, al şubrezirii pământului de sub picioare. Eu, una, nu de virus mă tem, ci de spitalele patriei. Acestea şi în timp de pace sunt incapabile să gestioneze situaţiile de criză, acum, cu atât mai mult. Pentru a mă calma, fac ceea ce am făcut mereu când mă simţeam ameninţată: citesc, scriu. Citesc ceea ce ştiu că-mi face bine. Cărţi senine, calde, blânde. Când suntem copii, în momentele grele, ne dorim (in)conştient o maturizare precoce, care ne-ar da forţele necesare pentru a înfrunta greul. Când adultul se poticneşte, tentaţia e invers, de reîntoarcere în lumea feerică a copilăriei, în magia protectoare de atunci. Acum, gardienii mei de corp sunt Habarnam, Pepi Ciorap Lung, Tom Sawyer. Vizitaţi pentru a umple timpul băiatului meu, dar şi pentru a-mi însenina mie existenţa. Pentru Mihai, Habarnam e un personaj prea ciudat, în comparaţie cu zoomby, cu care e obişnuit. Îl uimeşte şi-l amuză efectul reconfortant pe care îl au aceste cărţi asupra mea. Când vreau să schimb registrul, citesc şi scriu despre Henriette Stahl, o scriitoare de la care învăţ să nu uit să fiu puternică şi disciplinată chiar şi pe timpuri de haos, ca acestea. Recitesc Paul Goma, a cărui moarte m-a îndurerat şi m-a răscolit. Cine ne poate da o mai bună lecţie de curaj şi demnitate decât Paul Goma? Şi mai fac ceva. Îmi reîmprospătez simţurile cu galeria mea de parfumuri. Acest fetiş m-a scos întotdeauna din stări de spaimă, anxietăţi, nesiguranţe. De la dezinfectant am făcut o alergie, gândul că s-ar putea într-o zi să nu pot suporta nici parfumurile m-a speriat. Iată încă o spaimă pandemică în plus!

Robert Şerban

1.-2. Sunt om de echipă (am lucrat, de 27 de ani încoace, în redacţii de reviste şi ziare, am condus redacţii de reviste şi ziare, am jucat, de la 13 ani, baschet – încă mai „mestec” mingea cu *talent*, ca să-mi îndemn copiii să practice acest sport magic, ce implică viteză, precizie, ludicitate, spectaculozitate, solitudine şi, în acelaşi timp, echipă), dar şi un ins solitar. Scriu de la 12 ani, prin urmare, am un antrenament al întâlnirii doar cu pereţii, mobilierul şi cu mine, ziua sau/şi noaptea. Sunt, iată, ca-n reclamă, doi în unul. Balanţă. Obişnuit să supravieţuiesc în frig, frică, lipsuri, întuneric, dictatură. Am trăit, astfel, 19 ani, până în decembrie 1989. Ştiu cum arată şi partea rea a unei vieţi.

Cu toatea astea, nu mi-e lesne să trăiesc într-un spectru al bolii şi al morţii, să citesc despre chinurile prin care au trecut unii oameni, să văd cifre care cresc de la zi la zi, cifre ce reprezintă semeni care au murit ori sunt bolnavi, sunt în carantină, în reanimare. Am doi copii încă mici, 9 şi 13 ani, iar spaima mă străbate când mă gândesc că ei s-ar putea îmbolnăvi, ori că nouă, celor care avem grija lor, ni s-ar putea întâmpla ceva rău, deşi lucrăm şi stăm acasă (ieşim la cumpărături cam o dată pe săptămână). Claustrarea asta nu e o vacanţă. Chiar dacă am la îndemână biblioteca personală, sute de filme, chiar dacă nu sunt presat de termene şi de evenimente la care am promis că particip, mintea mea nu jubilează, nu e în apele ei, nu e liberă.

Mă gândesc la moarte constant, am făcut asta încă de când am început să scriu. Într-un fel sau altul, ea mă inspiră şi mă intrigă cel mai des, mă determină să o caut constant, cu gândul că n-o voi găsi prea curând, chiar dacă ne-am întâlnit, deja, bot în bot de câteva ori până acum. Direct, unul la unul, indirect, prin dispariţia câtorva oameni dragi. Doar că spectrul ei nu e acum ipotetic, imaginar, indus, ci real, evident. Aproape doar despre asta se vorbeşte la radio, la televizor, pe facebook, printre amici. Iar când nu se aude nimic, vezi oamenii cu măşti pe feţe, fără să ştii dacă zâmbesc ori sunt trişti. Ca nişte fantome. Şi ce e straniu şi, cumva, neverosmil, înfricoşător, dar şi dătător de speranţă, e că ceva nepipăibil, invizibil, generează toate astea. Nu e nici un soldat inamic, nici o apă ce a ieşit din matcă şi vine spre tine, nici un foc ce se întinde, nici avionul ce aruncă bombe.

Raft „Contrafort”

Maria Şleahtiţchi, ***Arta naraţiunii româneşti. Teorii şi practici***. Eseu. Editura Cartier, 2020

După *Romanul generaţiei 80. Construcţie şi reprezentare*, apărut în 2015, tot la Cartier, în care trecea printr-o grilă de interpretare inedită câteva nume de seamă ale prozei româneşti şi nu numai, Maria Şleahtiţchi revine cu un solid volum de studii teoretice şi analize pe text, în care ne propune o incursiune în meandrele artei narative, dar şi consideraţii pe marginea creaţiei unor mari maeştri ai genului, contemporani nouă: Kundera, Llosa, Murakami…

„Întâmplarea a făcut ca la deschiderea masteratului de Didactică a literaturii universale, la Facultatea de Litere a Universităţii de Stat „Alecu Russo” din Bălţi, cursul de Artă a Naraţiunii să-mi revină mie. Am considerat că acest volum poate fi folosit şi ca suport de curs pentru studenţii de la acest program. Îndrăznesc să cred că lucrarea de faţă ar putea fi utilă şi pentru studenţii de la masteratele de literatură română, la cursurile de formare profesională de la nivelul studiilor de doctorat etc. Cartea este pentru toţi cei interesaţi de evoluţia romanului, de arta naraţiunii, de plăcerea, bucuria şi riscurile meseriei de romancier.” (*Maria Şleahtiţchi*)

Nina Corcinschi, ***Naraţiuni ale erosului***. Eseu. Cu o prefaţă de Bogdan Creţu. Editura Cartier, 2019

„Alegând să se ocupe de proza erotică românească, Nina Corcinschi a ştiut că lectura ei nu are cum să nu se lase contaminată de obiectul de cercetare: nu poţi parcurge îmbufnat şi obtuz-moralizator proiecţiile uneia dintre experienţele limită ale omenescului: erotismul. De aceea, lectura Ninei Corcinschi este una care nu-şi refuză voluptatea (…) Autoarea are şi bosă teoretică, reuşind să pună ordine într-un domeniu al nuanţelor şi al imponderabilului, dar are şi un mare talent analitic, interpretările sale fiind de fiecare dată extrem de inteligente şi îndrăzneţe. Cartea Ninei Corcinschi se va fixa, nu am niciun dubiu, ca reper în cercetarea erotologică românească. Alături de *Eroticonul* Mihaelei Ursa.” (*Bogdan Creţu*)

„A cerceta fenomenul erotic în roman este o întreprindere hedonistă, în care nu finalul contează – erosul te duce pe căi neştiute şi care insistă să rămână sub zodia tainei –, ci însuşi drumul, pasul şi căutarea, bucuria şi mirarea periplului – o trăire erotică prin excelenţă. (*Nina Corcinschi*)

Ana DRUŢĂ

E o „chestie” pe care o poţi lua, zice-se, din aer, când respiri, de pe clanţă, de pe punga cu pâine, de la omul din faţa ta, de oriunde. E aproape peste tot, dar n-o văd decât medicii, laboranţii şi cercetătorii, la microscop. Apoi, gândeşti, matematic, că numărul îmbolnăviţilor şi al morţilor e, totuşi, mic, raportat la numărul populaţiei. Că e imposibil să o păţeşti chiar tu, mai ales că te păzeşti cât poţi. Dar dacă, totuşi, ţi-a scăpat şi te-ai scărpinat la ochi cu degetul drept, uitând să te speli? Dacă ai inspirat virusul? Că tot lucrezi tu cu inspiraţia, nu?

Scriu toate astea fiindcă ele fac parte din mecanismul de funcţionare al fiecărei zile, din luna martie încoace. Cum îmblânzesc mecanismul ăsta? Cum îi pun beţe-n dinţi? Îmi fac munca pe care o am (lucrez de acasă pentru compania la care sunt angajat), mă joc cu copiii, citesc, scriu, privesc filme, ştiri, navighez pe internet, fac ordine printre cărţile din bibliotecă, îmi fac perechea să râdă, povestim, ne amintim, ne facem planuri, ud florile permanent, vorbesc la telefon cu părinţii şi prietenii, primesc şi distribui glume şi fotografii haioase pe WhatsApp, la cunoscuţi. Nu mă plictisesc o secundă. Dimpotrivă, timpul a trecut extrem de repede şi îmi pare că n-am făcut mare lucru.

Simt continuu criza de timp. Ziua trece îngrozitor de repede! Mi-am propus să-mi recitesc prozele scurte scrise până acum şi să le pregătesc pentru un posibil volum. Doar le-am aranjat una după alta. Mi-am propus să-mi citesc nişte carnete mai vechi în care am tot scris, să văd ce merită salvat. N-am făcut-o. Am vrut să văd câteva filme pe care le-am ratat în anii trecuţi, din lipsă de timp. Nu le-am văzut pe ele, ci altele, proaste. Şi-mi pare rău. Noapte după noapte, m-am culcat tot pe la 3, fiindcă am citit şi am scris, fiindcă n-am avut somn, fiindcă ziua era, e prea scurtă. Dacă s-ar putea, n-aş dormi deloc. Somnul mă rupe de tot ce mă interesează, mă rupe de viaţă, e verişorul primar al morţii. Nu-mi place deloc, dar n-am încotro, mă răpune de fiecare dată, chiar dacă lupt cât pot cu el.

Ei bine, când gândesc contabiliceşte, constat că am făcut puţin în autoizolarea asta. Dar dacă mă uit înapoi şi închid ochii, îmi dau seama că mi-a reuşit un lucru minunat, cel mai cel: am trăit.

Constantin Cheianu

1. Criza aceasta ne-a transformat din scriitori în personaje. Ca autori, ne place să imprimăm dramatism vieţii, dar când realitatea devine ea însăşi un fel de film-catastrofă şi tot ce se întâmplă, de la detalii neînsemnate până la evenimente majore, reprezintă „materie literară”, ne transformăm, la rândul nostru, în nişte spectatori paralizaţi. Au trecut aproape două luni de stare de urgenţă şi, la fel ca multe alte milioane de persoane, încă nu pot crede în realitatea a ceea ce se întâmplă, suntem în plin suprarealism.

Pandemia ne-a pus faţă în faţă cu mai multe provocări ieşite din comun, trei dintre care mi se par cele mai angoasante: persistenţa cataclismului, nimeni nu ştie când va înceta; doi: faptul că a cuprins întreaga planetă (chiar şi al Doilea Război Mondial, cu care Angela Merkel compara pandemia, a ocolit ţări şi chiar continente) şi în fine, trei: iminenţa confruntării cu boala, medicii ne asigură că, mai devreme ori mai târziu, fiecare dintre noi se va infecta, nu există o altă cale de a dobândi imunitate. Cu deznodământ imprevizibil, mai ales pentru noi, cei care facem deja parte din aşazisa „vârstă de risc”. Or, apariţia vaccinului salvator ţine de un viitor ipotetic.

Autoizolarea în acest sens este „supliciul” cel mai blând. Pentru unul ca mine, de pildă, este, de fapt, un fel de normalitate. De mai mulţi ani îmi fac meseria acasă, la computer, ies în lume o dată pe săptămână, atunci când trebuie să imprimăm emisiunea pe care o facem de zece ani la postul de televiziune Jurnal TV. Se mai întâmpla să particip la câte un eveniment ori – ceea ce fac şi în perioada aceasta – să merg la magazin pentru a-mi procura merinde.

Răspunzând tranşant la întrebarea „cum suport şocul crizei”, am un singur cuvânt: resemnat. Împărtăşesc abordarea existenţialiştilor, care spuneau că viaţa nu este decât o condamnare amânată. Acum, om fi asistând, probabil, la o subită şi brutală „precipitare a condamnării”. Care, cu puţin noroc pentru unii, ar putea evolua către o nouă amânare.

2. Ascult preponderent muzică clasică şi citesc autori clasici, care îmi redau liniştea fie şi pentru scurt timp şi mă împacă cu micimea şi precaritatea mea. Între epoca noastră şi vremurile în care au fost create muzica şi cărţile acestea, s-au produs nenumărate cataclisme, iar operele respective s-au perpetuat neclintite în măreţia lor şi aşa vor rămâne şi după această pandemie, până la sfârşitul civilizaţiei.

Dacă mai scriu? Creatorii au produs în cele mai vitrege vremuri şi condiţii – de la războaie şi foamete, până la persecuţii şi epidemii. Am citit că Boccaccio îşi începea celebrul roman în anul 1348, când ciuma încă mai făcea ravagii în Europa. Iar despre Steve Jobs am aflat că a reuşit performanţele lui tehnologice cele mai importante după ce a aflat că are cancer la pancreas, care l-a şi ucis în cele din urmă.

În ce mă priveşte, nu cred că aş fi în stare să încep acum o carte. Scriu sporadic la lucrări începute cândva şi uneori câte o frază ori un pasaj care mi se par reuşite îmi redau iluzia normalităţii.

Împărtăşesc şi eu opinia celor care văd în pandemie un fel de lecţie. Nu cred că omenirea va trece peste această experienţă fără să înveţe ceva. Mi se pare că astăzi suntem mai maturi şi mai responsabili decât eram în Evul Mediu sau chiar şi în secolul XX.

Am privit la Discovery documentare despre diverse scenarii ale dispariţiei civilizaţiei şi a vieţii pe pământ, mergând până la colapsul planetei însăşi. Mulţi nu ni le puteam închipui ori le situam într-un viitor măsurat în milioane de ani. Unul dintre aceste scenarii lua în calcul emergenţa unui virus invincibil şi iată-l derulându-se sub privirile noastre. Şi am înţeles brusc că dispariţia civilizaţiei e posibilă nu peste milioane de ani, am mai putea avea la dispoziţie doar următorii o sută de ani. Pandemia de coronavirus este poate lucrul cel mai blând dintre toate catastrofele care puteau să ni se întâmple. Eu aş privi-o ca pe un avertisment.

Uneori, începi să crezi în teoria conform căreia Pământul ar fi o fiinţă vie, care ripostează la atacurile brutale ale omului. Dacă privim astfel lucrurile, adevăraţii coronavirusi suntem noi, oamenii, care am perturbat echilibre vitale, înclinând balanţa spre degradarea şi distrugerea planetei. Pandemia în acest sens ar fi o reacţie de apărare firească a Terrei, chiar dacă poate la originea declanşării ei stă o mână de om.

Ana Barton

1. Am ştiut că vom trece prin asta încă din ianuarie, când am văzut un film care mi-a dat fiori de groază. Era noapte, se vedeau blocurile uriaşe din Wuhan, iar oamenii strigau din apartamente, ca să se-audă unii pe alţii că sunt vii. Şi, deşi nu sunt un specialist virolog, mi-am dat seama că asta ne-aşteaptă pe toţi fiindcă toţi ştim acest lucru simplu, anume cum se propagă un virus, mai ales în această epocă a mobilităţii extraordinare a oamenilor.

Aşa că atunci când a ajuns virusul în Europa, am ştiut doar că în ce ne priveşte e doar o chestiune de tic-tac, tic-tac. Deci, niciun şoc. Fac faţă destul de bine izolării, nu am mai ieşit din casă din 3 martie. Adică aşa simt eu acum că fac bine faţă. Voi vedea în timp cât de bine am făcut faţă, vorbesc doar despre ce reuşesc să internalizez acum, în timp ce trăiesc izolarea. Poate e şi multă speranţă aici, adică îmi spun că fac foarte bine faţă, ca să mă încurajez singură. Adevărul e că sunt impresionată de cum face faţă fiica mea, care are 18 ani, e în clasa a XII-a, o tânără de-o vitalitate debordantă, obişnuită să se vadă zilnic cu colegii, profesorii, prietenii. De mine şi de bărbatul meu nu sunt impresionată, nouă ne place să stăm unul cu altul în casă fiindcă nu ne sufocăm. Petrecem şi timp împreună, dar ne dăm şi spaţiu unul altuia.

Cel mai greu îmi e că nu-mi pot vedea părinţii şi fratele. Părinţii mei sunt la Târgovişte, singuri, fratele meu, cu soţia şi bebeluşul de patru luni, aici, în Bucureşti, dar tot nu ne putem vedea. Ăsta e singurul lucru care-mi provoacă suferinţă, singurul de care sunt conştientă. În rest, nimic. Ştiu că nu vom rămâne în casă la nesfârşit, mai degrabă mă-ngrijorează reluarea vieţii normale, care, de altfel, nu va mai fi niciodată ca înainte, ridicarea treptată a restricţiilor, un posibil val doi, care să fie cu mult mai grav decât ăsta de acum, pentru că noi, românii, nu suntem obişnuiţi să credem că autorităţile nu ne mint, aşa că tot încercăm să le fentăm. Iar asta a fost deja fatal pentru unii oameni şi, din păcate, va fi şi pentru alţii.

2. E adevărat că stăm în casă, dar la fel de adevărat e că tensiunea pe care o trăim e imensă şi inedită. Molime generaţia noastră n-a apucat. Nici măcar generaţia părinţilor noştri n-a apucat. Deci, frica de molimă e diluată în subconştientul nostru. Cumva, o-nvăţăm acum, ba încă pe repede-nainte. Aşa că dincolo de tensiunea datorată prezenţei molimei propriu-zise mai este şi tensiunea învăţării a ceva complet nou: ce faci ca să-ţi păzeşti viaţa şi să le-o păzeşti şi pe-a celorlalţi.

Raft „Contrafort”

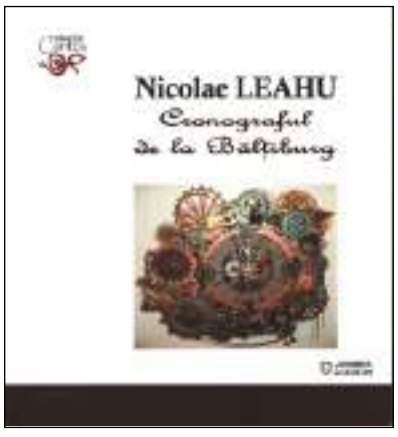

Nicolae Leahu, ***Cronograful de la Bălţiburg***. Cuvânt însoţitor de Lucia Ţurcanu. Colecţia Cantos, Editura Junimea, 2019

Semnele distincte ale poeziei lui Nicolae Leahu: livresc, joc intelectual şi intertextual, ironie, sarcasm, transcriere ludică a realităţii... O cronică poetică, socială şi politică sui-generis despre o lume care şi-a pierdut reperele şi deambulează buimac într-o geografie castrată. La lectura acestei cărţi te alegi, pe lângă beneficiile estetice, şi cu o bună dispoziţie molipsitoare.

* * *

„Ce este *Cronograful de la Bălţiburg*? O carte cu texte despre texte. Un volum de poezie aproape esopică, sibilinică. Mari suplicii îl aşteaptă pe cititorul lui Nicolae Leahu la încercarea de a decripta ambiguităţile ce rezultă din continuul joc al poetului cu limbajul... cronografelor, interferând în însuşi actul comunicării poetice. Cu atât mai mare însă plăcerea lecturii cu cât nu renunţi şi înaintezi, târâş-grăpiş, prin hrubele poemelor, identificând şi decodând aluziile culturale, jocurile de cuvinte, poantele etc. Ajutat firește, de experienţa anterioară de lectură. Căci, parafrazând-o pe *bunica Vera*, al cărui îndemn este preluat drept moto pentru poemul liminar al cărţii, nu are nici un rost să te căznești să citeşti *Cronograful de la Bălţiburg*, dacă nu ai hălăduit îndeajuns prin labirintul cărţilor lumii”.
(*Lucia Ţurcanu*)

Anatol Moraru, ***Nu mă tentează***. Povestiri. Editura Cartier, 2020

Recunoscut autor şi promotor al unui topos narativ specific – oraşul dintr-un nord de provincie basarabeană –, Anatol Moraru punctează o mentalitate specifică moldoveanului din tranziţie, orăşeni ce vor să pară ceea ce de fapt nu sunt, personaje puse la încercare nu doar de complicaţiile, de imprevizibilul sorţii, dar şi de propriile iluzii şi inadecvări la realitate. Spiritual, inventiv şi caustic, Anatol Moraru ne va prilejui şi-n această nouă carte a sa o lectură savuroasă.

„Câteva coincidente (sau poate nu) de netrecut cu vederea mă ispitesc să-l asemăn pe Anatol Moraru cu prozatorii târgovişteni: debutează la 40 de ani cu o literatură livrescă, ingenioasă (şi bine temperată), plin de umor şi de (auto) ironie, cu un stil matur, bine stăpânit care ne arată mai degrabă un vechi practician în ale literaturii.” (Marius Chivu, *Un basarabean... târgovişte*an).

Sergiu VLAS

De citit, am început tîrziu să citesc, în perioada asta. Nu mă puteam concentra, aveam senzaţia că nu înţeleg nimic din ce citesc. Nu puteam imersa în nicio poveste. Aici am avut noroc cu nonficţiunea fiindcă ea îmi dă senzaţia că învăţ ceva, că sunt mai informată, chit că citesc istorie antică şi medievală. Apropo de molime, acolo sunt referinţe foarte utile.

Filme văd cu bărbatul meu, mai ales seara. Am văzut şi câteva seriale, dar din alea cu puţine episoade, pe mine nu mă atrag deloc serialele. Am început aseară „Noul Papă”, care ne place foarte mult, şi tot aseară ne-am dat seama că avem un film nevăzut al regizorului Paolo Sorrentino. Reparăm diseară chestiunea. Muzică noi ascultăm tot timpul, fie la pick-up, fie la sistem, fie cîntă bărbatul meu la pian. Dar noi trăim aşa şi-n nepandemie. Nu scriu, nu pot. Adică mai iau stiloul meu ghiftuit acum cu cerneală verde şi mai fac notiţe pentru romanul pe care chipurile îl scriu, dar la care nu mai scriu în ultimele două luni. Îi admir pe cei care pot scrie în aceste timpuri, eu nu mă pot deconecta de la tensiunea lumii, nu mă pot scoate din priză. Şi am nevoie de o minimă pace ca să pot să mă duc în locul ăla din mine unde se-adună apele scrisului de ficţiune. Fulguraţii sunt, dar nu mai mult. Nu scriu linie. Nu pot „profita” de acest timp din cauza încărcăturii lui vulcanice.

Alexandru Tabac

1. La început, părea o glumă, o simplă gripă, se întâmpla undeva departe, păream protejaţi de o distanţă insurmontabilă. Apoi, au apărut primele cazuri în Europa şi atunci am înţeles că virusul nu ţine cont de regulile şi filosofiile noastre, nu face deosebiri între naţiuni, limbi vorbite sau religii. Şi, pe măsură ce virusul îşi intra tot mai mult în drepturi, devenea tot mai violent şi virulent, au început să se răstoarne ierarhiile, să ni se zgâlţâie certitudinile. Locul din care am fugit, satul basarabean, a devenit cel mai sigur refugiu, spaţiul care mi-ar fi oferit cele mai generoase libertăţi într-o perioadă a asprelor restricţii urbane. Între timp, ne-am obişnuit, purtăm măşti în spaţiul public, păstrăm distanţa socială şi e uluitor că ne-am adaptat şi ni se pare firesc, deşi la începutul pandemiei îi priveam oarecum ironic pe cei mai prevăzători şi pe cei care păreau că exagerează cu măsurile de protecţie.

2. În toată această perioadă, m-am gândit mai mult la ce aş lua cu mine. Ce cărţi aş păstra din întreaga bibliotecă? Ce aş salva în timpul naufragiului? Ce este esenţial? Ce ni se întâmplă? Ce filme aş revedea? E mai mult un exerciţiu de imaginaţie şi de reflecţie.

Val Butnaru

1. Stau în carantină chiar din prima zi, dar nu am senzaţii deprimante, ca să zic aşa; nu simt nimic deosebit în raport cu perioada de până la criză. Aproape ziua întreagă mă retrag în faţa computerului din micul meu birou de lucru şi citesc sau scriu. Între timp, a avut loc, totuşi, o transformare majoră pentru mine. Pe neobservate, nu ştiu cum, fără să-mi dau seama cum s-a întâmplat, dar s-a produs un lucru de-a dreptul bulversant: programul meu zilnic s-a dus naibii, suferind modificări radicale. De unde mai înainte vreme nu munceam nopţile (decât poate în tinereţe!), ci doar la lumina zilei, acum m-am pomenit că citesc în fiecare noapte până pe la ora trei sau patru dimineaţa, până adorm. Mă trezesc pe la 11.00, plin de mustrări de conştiinţă, dar îmi aduc aminte imediat că nu trebuie să plec nicăieri, că nimeni nu mă aşteaptă, că nu am tot felul de şedinţe şi, în general, că nu întârzii la nicio întâlnire şi mă calmez. Peste un timp scurt, însă, regretele revin. Nu neapărat legate de ora târzie de trezire. Mai mult, la modul transcendental, nu ştiu cum... Trag concluzia că ceva s-a dereglat în mecanismul lumii, dar poate, privind mai larg, s-a defectat însăşi maşinăria Universului... Stupefiat, constat că nu mi se mai pare *anormal* să suport cât se poate de calm lipsa comunicării *pe viu* cu prietenii şi colegii mei, nu mă mai pune pe jar faptul că nu le mai văd feţele şi nu le aud vocile decât la telefon sau la laptop; nu mă mai scoate din minţi constatarea că eternul îndemn

– *hai să ieşim la o bere!* – pare o bizarerie dintr-un alt secol şi că am ajuns să trăim într-o lume în care nu mai contează, bunăoară, ştirile, cu excepţia celor despre numărul persoanelor infectate sau al morţilor... Cu uimire şi stupefacţie, trag concluzia că tot mai multe lucruri *anormale* mi se par deja fireşti, infernal de *normale*... Se zice că după criză omenirea va fi alta. Mă tem ca acest lucru s-a şi întâmplat.

2. În această perioadă nefastă, am mai citit câteva anchete scriitoriceşti şi am rămas uimit de răspunsurile unor condeieri care spun că nu pot citi nimic în asemenea condiţii nasoale, că gândul le zboară pe aiurea, la durerea lumii sau aşa ceva. Ei bine, oi fi eu mai nesimţit de felul meu, dar pe mine, am mai spus-o, nu mă afectează autoclaustrarea asta, exerciţiu pe care, de altfel, îl practic de ceva ani buni, perioadă în care am scris ultimele mele trei-patru romane. Referindu-se la lecturi, am văzut că mai mulţi colegi spun că s-au apucat de lichidat nişte restanţe mai vechi. Exact asta am făcut şi eu. În aceste săptămâni de criză, am devorat două ’„cărămizi” de Llosa şi una de Cărtărescu şi mi-am aranjat pe noptieră un şir de romane la care nu ştiu când aş fi ajuns să le citesc: Jack Kerouac, *Pe drum* şi *Vagabonzii Dharma*; Nojoud Ali, *Nojoud, divorţată la 10 ani*; Anna Erelle, *În pielea unei jihadiste*. Sper să mă trec cu aceste cărţi până mă aşez să-mi scriu *Hipnotic*-ul meu. Simt că sunt pregătit deja să mă înşurubez la masa de lucru. Mai simt că, de data asta, noul meu roman îmi va solicita mult mai mult timp pentru redactare decât precedentele. Va fi ceva total deosebit de ceea ce am scris până acum. Sper să fie astfel! Iată ce cadou minunat mi-a făcut blestematul de virus!

Răzvan Mihai Năstase

1. Dacă pandemia aceasta ar fi lovit cu 3-4 ani în urmă, cu siguranţă acum aş fi zăcut într-o stare de semiamorţire, soră cu o depresie cruntă. Pe-atunci, din aprilie până-n noiembrie, nu se-ntâmpla să petrec vreun weekend acasă, fiind mai mereu plecat pe munte, prin ţară, în călătorii, la mare, la prieteni. Între timp, cu apariţia fiului nostru Horia în peisaj, rutinele zilnice s-au schimbat complet, la fel şi priorităţile, iar pasiunile de altădată s-au refugiat în amintiri şi hard-disk-uri.

Datorită lui Horia, carantina de-acum nu doar că nu-i greu de suportat, ba chiar oferă nesperate delicii. Lucrez de acasă şi măcar o dată la două ore tot apuc să desenez cu *coane* (creioane), să montez un *tucu-tucu* (trenuleţ) sau să-mi consolidez aura de om rău deoarece „tata voie nu” (în traducere: tata nu-mi dă voie să mă arunc în cap).

În scurtele momente de respiro, când nici nu lucrez, nici nu-s prins cu Horia sau alte treburi casnice, recunosc că gândul îmi fuge spre scenarii felurite şi mă-ncearcă nostalgia „ultimei dăţi când”. Care-a fost ultima piesă de teatru văzută? Voi mai avea prilejul să văd pe viu o cortină cum se ridică? Dar la cinema, mai ajung vreodată? Ultima bere cu prietenii în oraş? Ultima oară când am văzut marea? Ultima oară când am făcut un foc de tabără? Ultimul meci văzut pe stadion? Mă-ntreb dacă vom mai avea parte vreodată pe viu de toate acestea sau dacă nu cumva lumea va aluneca pe o pantă intens distopică, iar în societăţile viitorului, izolate perfect, asemenea lucruri vor părea la fel de vetuste cum este azi o telegramă.

2. Citesc zilnic, de regulă, cărţi pentru copii lui Horia. Nu mică mi-a fost mirarea să descopăr aici câteva nestemate. L-am recuperat pe Habarnam, am dat peste câteva volume de *poveşti altfel* (poveşti clasice, rescrise în cheie ironică) traduse minunat de Luana Schidu, dar mai ales l-am descoperit pe Janosch, unul dintre cei mai cunoscuţi autori germani de cărţi pentru copii (vă recomand *O, ce frumos e în Panama!*, Editura Arthur, Bucureşti, 2018).

În afara cărţilor de copii, citesc sporadic şi variat. De la clasici ruşi, precum Gogol, la Mihai Tican Rumano (un scriitor şi explorator român pe care abia acum îl descopăr!) sau Ioan Petru Culianu. Recitesc, de asemenea, *Decameronul* – dacă nici acum nu-i potrivit, atunci când?

Filme nu am mai văzut deloc. Nu văd rostul, de vreme ce oricum trăim într-un scenariu hollywoodian medi-

Două romane noi de Val Butnaru la Editura Prut, 2020

Raft „Contrafort”

Marcel Gherman, ***Mireasa centaurului***. Eseuri. Editura ARC, 2020 (272 de pagini).

Marcel Gherman este un tânăr şi talentat scriitor basarabean, deja afirmat, care excelează în hermeneutica unui gen literar complex: literatura fantastică sau *fantasy,* cum i se mai spune. A oferit el însuşi în trei volume ale sale apărute în ultimii ani mostre de proză inspirată din acest bogat estuar tematic – *Cartea viselor, Cer albastru deasupra Arcadiei* şi *Universuri paralele* –, cărţi premiate şi bine receptate de public. Naraţiunile lui Marcel Gherman îmbină cu mult har mitologia antică, realismul magic, universul jocurilor de calculator, virtualul elaborărilor digitale.

Continuându-şi preocupările teoretice dintr-o carte anterioară, *Generaţia Matrix*, prezentul volum, *Mireasa centaurului*, concentrează mai multe eseuri consacrate ultimelor trenduri, celor mai noi evoluţii din literatura autorilor consacraţi de azi, dar şi o revizitare analitică a întemeietorilor genului *fantasy*, în principal autori anglosaxoni, nume care i-au dat corp şi identitate. Scrise cu vervă şi cu o acurateţe a stilului invidiabilă, hrănite cu vaste lecturi, bazate pe o solidă documentare, eseurile lui Marcel Gherman oferă un model de scris şi un set de rigori profesionale de care nici un aspirant la gloria literară nu se poate dispensa: erudiţie, disciplină, imaginaţie, dedicaţie, deschidere spre universalitate.

(*Vitalie Ciobanu)*

▣

ocru, cu catastrofe, gen *Contagion*. Mă amuzam zilele trecute cu un prieten, gândindu-ne ce-o mai urma după faza de epidemii în care suntem acum. Să descindă extratereștrii, ca-n *Independence Day*? Nici n-a apucat bine să ne înghețe ironia pe buze, că Pentagonul a dat publicității trei filmări oficiale cu OZN-uri. Ne-am dat seama atunci că nici nu mai are rost să invocăm lumea postapocaliptică din *Mad Max*. Vine cu siguranță.

Marcel Gherman

1. Ca să mă refer la situația de criză în care ne aflăm, aplic o metodă bună sugerată de un medic, care mi-a spus: „Trăiți mai departe!” Și tocmai asta vreau să fac. Fiecare om are obligația să-și trăiască fiecare zi din timpul rezervat lui cât mai bine posibil, ca în poemul lui Kalidasa. Chiar dacă ar fi fost ultima zi înainte de sfârșitul lumii, oricum aș petrece-o la fel ca înainte. Pe de altă parte, sunt conștient că existența civilizației noastre a fost întotdeauna însoțită de mari pericole. Impactul unui meteorit, o erupție solară, un război nuclear sau contaminarea cu o armă biologică eliberată accidental... Dar, în același timp, am încredere în capacitatea umanității de a rezista. În lume, există multe agenții special pregătite pentru a face față unor asemenea crize. Vedeam la Discovery Channel un documentar despre modul în care anumite structuri guvernamentale americane iau în calcul chiar și scenariul unui război cu o civilizație extraterestră și pun la punct metode de a distruge capitala planetei inamice cu o rachetă cu focos nuclear! De asemenea, viața însăși are o capacitate de supraviețuire extraordinară. În universul imaginar din jocul de computer Halo se menționează o civilizație paleotehnologică ce ar fi existat cu milioane de ani în urmă pe Pământ și care a fost nimicită de o specie extraterestră rivală. Totuși, au trecut milioane și milioane de ani și niște bacterii care au supraviețuit au evoluat din nou, au creat viață și, în ultimă instanță, o nouă rasă de oameni. Cred că există un grăunte de adevăr în această poveste fantezistă...

2. Spre deosebire de mulți alții, nu-mi petrec în niciun caz aceste săptămâni de carantină *practicând non-acțiunea* sau vizionând filme proaste. Din contra, lucrez în condiții domestice și chiar mai mult decât de obicei, nefiind nevoit să fac deplasări inutile. În primul rând, lucrez intens la numerele unu și doi ale revistei *Sud-Est Cultural* din acest an. Pe lângă aceasta, realizez două emisiuni muzicale săptămânale pentru compania Radio Moldova. Aplic o metodă care fusese implementată la Radio România cu 20 de ani în urmă. Realizez aproape întregul proces acasă, la laptop, inclusiv chiar și montajul. Pentru una dintre emisiuni am avut previziunea să imprim vocea în studioul de la radio pe mai multe ediții înainte. Este vorba de emisiunea de muzică de film *Pe aripile muzicii*. Iar pentru cealaltă emisiune, *Hologramele Generației X,* am găsit o metodă și mai ingenioasă. O prezintă în locul meu primul prezentator virtual din istoria mass-mediei basarabene, un program de sintetizare a vocii care nu are nevoie nici de salariu, nici de concedii și se supune fără crâcnire. Pe lângă aceasta, îmi mai perfecționez manuscrisele de eseu și proză. Tocmai am terminat o ficțiune istorică pentru adolescenți plasată în Roma Antică și am definitivat manuscrisul unei cărți de eseuri de 272 de pagini. Iar în puținul timp rămas, prefer să ascult muzică relaxantă, pentru că e cea mai eficientă metodă de a-mi reface puterile. Ultimul deliciu livresc cu care m-am încântat a fost romanul fantasy Lyonesse, scris în anii ’80 de cunoscutul autor Jack Vance.

Leo Butnaru

1.-2. Cum fac față?... Încerc să-mi organizez emoțiile și observațiile, achizițiile și pierderile sufletești, cuvintele și tăcerile. Pentru situații speciale, chiar dramatice, e nevoie să-ți poți crea o stare de spirit pe potrivă. Iar în virtutea preocupărilor mele de bază... non-stop, înainte de toate (re)pornesc de la ideea că limba română e Mare, Viguroasă, încât, mai ales pe timp de coronavirus, e greu să o ții după dinți. Tocmai aceasta mă și ajută să-mi creez dispoziția adecvată, dar mai ales... operativă, poate chiar creativă, din ce răzbat din exterior, din lume către mine, și din ce pot trimite eu în exterior, în lume. Ce răzbate dinspre... coronavirus spre contra-coronavirus. Unii, mergând pe linia mitologică, zic: Charonavirus (de Styx), alții au parafrazat titlul celebrului poem al lui Baudelaire în: Charogneavirus sau, spaniolește: Coridavirus... Situația e analizată și comentată cap-coadă și chiar sferic, uneori și poetic, încât, în neogoita navetă a sensurilor, dai, surprinzător, de un palindrom perfect: *evil – live* (= rău – viață).

În astfel de situație acut-preocupantă, lumea, chiar și speriată, încearcă să-și mențină combativă starea de spirit, care să o ajute să iasă din nenorocire. Iar o stare de spirit combativă fără umor este de imaginat, astfel că deja azi se spune că amenințarea „Scuip eu pe tine!” este echivalată... asasinatului! Astăzi, Iuda ar fi murit din cauza propriului sărut. Drept consecință, lumea și-a substituit miliarde de săruturi firești, naturale, gură la gură, cu bezele, ca niște invizibile hieroglife aeriene. Unii (inclusiv îndrăgostiții optimiști) sărutându-se până și prin măști. Da, în acest prezent aproape... absent, când cel mai popular cadou la ziua de naștere e masca. Astăzi, nu mai e suficient ca pruncii să se nască în cămașă, fiind nevoie să apară pe lume cu mască gata plasată pe guriță și năsuc. Astăzi, când până și incurabilii gură-cască poartă mască. E drept că, după cum o poartă unii dintre ei, par a încerca mai mult teama să nu li se molipsească bărbia, simplă sau dublă... Mă rog, pe contul tristei situații se mai și glumește, nu? Iată, prin geam, văd un graffitti pe betonul blocului de vizavi: „Nu încercați să le smulgeți unora măștile! S-ar putea ca ele să fie botnițe!”

Iar partidele politice, la vârful lor (cam... tunchit, nu?), discută, tărăgănat, dacă are sau nu rost să înceapă a împărți potențialilor alegători măști, mănuși și antiseptice acum, când nu e perioadă electorală.

Impacientați, speriați-foc, ne întrebăm: „Lume, lume, pe când, totuși, descoronarea coronavirusului?” Moment crucial, supra-istoric, la care ar trebui să fie prezente toate capetele încoronate, ce mai sunt pe tron sau detronate; toți șefii de state... Dacă, între timp, Doamne ferește, virusat, nu s-ar isprăvi și cineva dintre ei. (Exemplul prințului Charles: până să ajungă la coroană și tron, unii trec prin corona-virus, trona-virus... Este important că îl învinge!)

În ce ne privește pe noi, românii, avem și o problemă, poate că ușor colaterală, dar națională, totuși. Azi, „Hai să dăm mână cu mână...”? Ne-e! „Hora unirii” se poate juca doar prin atingerea coatelor.

Claustrați, izolați, *carantinați* cum suntem, mai deschidem și televizorul... înfricoșător, pentru a constata mutațiile periculoase ce au loc în pandemie: politologii de ieri au devenit... virusologi! La fel de competenți ca politologii care au fost. Noroc că, din vreme în vreme, TV-ul mai dă și câte un film bun. Din tinerețile noastre, când, să zicem, ne emoționase filmul lui Žalakevičius „Nimeni nu voia să moară”. Azi, fără să mergem la film, situația e cam aceeași. Sau filmul „Only Lovers Left Alive”? Probabil, și azi vor supraviețui tot numai îndrăgostiții... Chiar dacă atunci, demult-demult, în românește titlul fusese dat maxim de dramatic: „Îndrăgostiții mor ultimii”. Încât mulți din noi nu mai visează la viitorul luminos, ci, speriați, își doresc... trecutul, așa cum a fost el, cu bune și cu rele; rele care, azi, se par că și ele erau bune.

Dar să revin la preocupările mele de bază... non-stop, adică jurnaliere, scriitoricești, în virtutea cărora gândesc și analizez în minte ce aud, ce aflu. Cică, în conformitate cu legea compensației, a crescut – să vedeți! – numărul cititorilor. Asta e pe bune, conform (biblio)statisticilor demne de încredere. În Franța și Italia, epidemia a generat reeditări și vânzări spectaculoase ale romanului lui Albert Camus. Pentru că acest coronavirus mai curând pare a fi coronaCiumă, pe timpul căruia guvernul trebuie să ia toate măsurile, iar poporul să le suporte pe viață și pe moarte pe toate celelalte.

Noroc că românul are simțul umorului. Și își mai ține firea, nu? Cică, scumpele noastre conaționale sunt cam derutate, unele chiar înspăimântate de izolare și... mâncare! De sub paturi, din debarale apar la vedere cântare! Încât femeilor le vine tot mai greu să lupte pe trei fronturi: ale oglinzilor, cântarelor și croitorilor. Însă fără atari lupte doamnele și domnișoarele parcă nu ar avea... haz. Și chiar au. Un haz... periculos! Pandemia părând a veni de la numele pandei, animal ce mănâncă 12 ore din 24, ca omul, acum, în pandemie de coronavirus. Și tot de hazul... periculos ține observația unui răutăcios ritos: dacă timp de o lună nu se redeschid frizeriile, 90 la sută din blonde dispar!

În fine, spun, scriu astea pe timp de carantină în urbea noastră timorată, cvasipustie, similidezorientată, în miez de primăvară, când coroanele caișilor înfloriți par a fi măști anticoronavirus... Cine știe: poate ajută...

Vasile Gribincea

1. Eram la București, abia începusem al doilea semestru la masterat, primul caz de Covid-19 din România avea să fie înregistrat săptămâna următoare, pe 26 februarie, însă în universitate se vorbea deja destul de mult despre cum epidemia va izbucni și la noi. Unii glumeau pe seama „golirii” supermarketurilor, cei ce se aprovizionau erau priviți adesea cu o ironie pe care n-am împărtășit-o niciodată. Nu puțini spuneau că măsurile întârzie și trebuie să fie radicale, în timp ce alții găseau exagerate eventualele restricții, sugerând că, în principiu, viața de toate zilele va rămâne la fel. Când în sfârșit au fost suspendate cursurile, pe 11 martie, eram conștient că autoizolarea devine, pentru nu se știe cât timp, regimul salvator; de aproape o săptămână nu ieșeam din casă decât pentru cumpărăturile de strictă necesitate. Pe 12 martie, am revenit la Chișinău, convins că, în această grea perioadă, cel mai bine – pentru toată familia – este să fiu acasă. Cum suport noua rutină? În primul rând, înțelegând-o ca atare. Nu agreez perspectiva celor care compară autoizolarea cu arestul la domiciliu, nici pe a celor care o confundă cu o vacanță. E o formă de adaptare și de responsabilitate, o măsură prin care această perioadă poate să nu devină și mai complicată pentru medici, autorități, societate în general. Cursurile online, sarcinile de lucru pentru masterat (și nu doar) îmi ocupă mare parte din timp. Apreciez mai mult ca oricând ieșirile în curtea casei. Mă gândesc cât pot de puțin la ceea ce nu ține de mine, mă întreb tot mai rar când, cum se va termina criza.

2. Am început starea de urgență cu una dintre cele mai previzibile relecturi în actualul context – *Ciuma* lui Camus. M-au marcat unele cărți pe care le-am citit în pregătirea pentru cursurile online: *Orbitor. Aripa*

Leo Butnaru cu trei noi apariții editoriale

Leo Butnaru. ***A doua carte a leologismelor***. Iași, Editura Junimea, 2019

Osip Mandelștam. ***Scara neagră***. Poeme. Traducere, prefață, tabel cronologic și note de Leo Butnaru. Cluj, Editura Neuma, 2019

Leo Butnaru. ***Biobibliografie***. *I, II*; Elaborată de Biblioteca Municipală „Hasdeu” și filiala ei „Transilvania”, Chișinău. Iași, Editura Tipo Moldova, 2020

dreaptă, de Mircea Cărtărescu, *Lumea de ieri,* de Stefan Zweig, *Fragmentele* lui Friedrich Schlegel. Am citit cu vie curiozitate şi cu plăcere noutăţi precum volumul antologic *Pâinea noastră cea din toate filele,* de Vasile Romanciuc şi romanul *Oraşul promis,* de Valentina Şcerbani. Mai sunt şi cărţi pe care voiam de mai demult să le citesc şi în sfârşit am reuşit; dintre ele, *Dialoguri secrete. Cum se roagă scriitorii şi personajele lor,* de Ioana Pârvulescu şi *Roşul uşor e rozul iluzor,* de Şerban Foarţă. Muzică? În bună măsură, ceea ce ascultam frecvent şi înaintea carantinei: Mozart, Mahler, Kilar, Schnittke, Prokofiev, Satie, Debussy, Doga, Piazzolla, dar şi Pink Floyd, Björk, Air, Massive Attack, Portishead, Hooverphonic. Am simţit nevoia să revăd un mare film care mi-a solicitat răbdarea la superlativ: *Anul trecut la Marienbad.* Pe lângă ce am de lucrat, scriu zilnic în jurnal, inclusiv ca să rezist în faţa unuia dintre paradoxurile timpului în autoizolare: o zi pare mai lungă ca de obicei, nu şi o săptămână; în lipsa intrărilor din jurnal, n-aş simţi, privind în urmă, că sunt acasă de mai bine de o lună.

Marius Chivu

1. Am tratat pandemia încă de la început ca pe un *time break*: m-am retras la ţară, unde tocmai începea sezonul muncilor de primăvară şi, astfel, n-am cunoscut nici autoizolarea, nici claustrarea, ci exact opusul. Împreună cu tatăl meu, am arat pământul şi am semănat, am curăţat pomii, am greblat grădinile, am plantat copaci, am scopit porci. Abia seara, când intram în casă şi deschideam televizorul, aflam dramele oamenilor şi inepţiile din spitale, dimensiunile grozăviei mondiale, ale cărei cifre rămâneau cumva abstracte. Am avut, aşadar, norocul să pot percepe această perioadă ca pe una sabatică, în care imposibilitatea de a-mi exercita profesia s-a transformat în oportunitatea unui *downshifting* la ţară. M-am bucurat din plin de munca fizică, de soare şi de aerul curat, de linişte, departe de pericolele realităţii, de isteria reţelelor sociale şi de poluarea din Bucureşti.

2. Probabil niciodată n-am citit mai puţin ca acum. Cât despre filme, am mai văzut câte unul românesc din anii ’70-’80, sentimental-naiv sau istoric-propagandistic, din cele difuzate de canalul CineMaraton. Luat cu munca câmpului, n-am simţit nevoia, n-am avut nici timp, nici stare de mai mult. Am avut însă timp să mă gândesc, pe câmp, la câte un poem pe care-l „transcriam” seara când intram în casă. Nu cred că toţi scriitorii ar trebui să fie productivi în vremuri tulburi. Unii pot alege chiar să-şi cultive grădina.

Iulian Ciocan

1. Mărturisesc că mă angoasează situaţia asta. Nu ştii ce va fi mâine cu tine, viitorul e în ceaţă şi, de fapt, trăieşti acum numai cu prezentul. Mă întrebaţi cum suport carantina şi autoizolarea, dar am impresia că acestea există numai în discursurile cinovnicilor. Mulţi moldoveni sfidează carantina şi consideră că virusul e un soi de ficţiune. Şi o să vă dau un exemplu. Intrasem într-un magazin. Deschid uşa unui dulap frigorific ca să iau nişte vânătă congelată şi, în acelaşi timp, apare un nenic fără mască şi începe să scoată şi el ceva din dulap. Sar speriat într-o parte şi-l întreb de ce nu vrea să aştepte un minut, de ce nu vrea să păstrăm „distanţa socială”. Nenicul bombăneşte ceva supărat şi se uită la mine ca la un extraterestru. Omul pare proiectat dintr-o dimensiune paralelă în care miserupismul e temelia fericirii.

Am fost oarecum într-o izolare până-n clipa în care mi-a crăpat o ţeavă în bucătărie. Altădată, problema asta ar fi fost un fleac. Acum, ea părea o Apocalipsă. În primul rând, instalatorii pe care îi cunoşteam nu voiau să vină, invocând frica de coronavirus, şi am găsit cu mare greu un om bun la suflet care a acceptat să mă ajute. În al doilea rând, instalatorul drept şi bun la suflet a venit fără mască şi fără mănuşi şi a trebuit să ne asumăm toate riscurile. Dacă ar fi fost bolnav, ne îmbolnăveam şi noi, fără doar şi poate. Dar cum poţi să te izolezi atunci când apa îţi inundă bucătăria? De aceea, eu unul mizez pe noroc. În Moldova, numai norocul te poate ajuta să eviţi Covidul rapace. Când va trebui să urc în troleibuz, cine mă va ajuta? Guvernul Chicu sau poate pasagerii fără măşti? Numai norocul mă poate salva!

2. Da, încerc să-mi abat gândurile de la Covid-19 privind filme. Vă recomand chiar o comedie neagră, un film spaniol excelent, *The Bar* (2018), în care, apropo!, dezumanizarea ia chipul confruntării dintre câţiva indivizi infectaţi pentru un vaccin salvator. Am citit şi câteva romane. Abia acum, în vremea coronavirusului, am reuşit să termin un roman al lui Faulkner pe care începusem să-l citesc în 2018. E mai complicat însă cu scriitura. Am început să scriu un roman, o nouă distopie, acum un an. Am mai spus-o şi cu altă ocazie că scriu încet, greu. Ei bine, coronavirusul perfid mi-a transformat viaţa de zi cu zi în distopie şi m-a descumpănit într-atât, încât naraţiunea mea nu mai înaintează deloc. Cum să-ţi depeni povestea dacă realitatea a devenit brusc la fel de înfiorătoare ca distopia ta? Prin urmare, nu poate fi vorba de o perioadă productivă pentru scriitura mea, chiar dacă stau mult timp în casă. Firește, va trebui să termin romanul, dacă sunt un profesionist, dacă virusul mă va cruţa. Dar e limpede că paşii mei narativi în vremea coronavirusului vor fi de-a dreptul liliputani sau chiar inexistenţi. La fel de adevărat e însă şi faptul că această perioadă conţine multe gesturi şi reflexe care ar putea fi folosite ulterior într-o naraţiune. Acum e momentul să deschizi larg ochii şi să urmăreşti ce fac oamenii pe stradă, în alimentară sau în troleibuz. Acum ies la iveală, mai accentuate ca oricând, frica, prejudecata, egoismul, prostia, miserupismul, mişmaşul, iresponsabilitatea crasă. E loc însă şi pentru solidaritate, compasiune şi sacrificiu. Acum scriitorul are ce să analizeze. Asta fac. Iar distopia nr. 3 o voi termina după ce ne descotorosim de Covid 19. Acum citesc şi mă uit la televizor.

Lucia Ţurcanu

1. De la începutul lui 2019, lucrul la distanţă nu mai este o noutate pentru mine: angajată cu doar jumătate de normă, am lucrat o parte de timp de acasă, deci tot cumva în claustrare. Frustrantă însă a fost interdicţia de a ieşi când vrei şi unde vrei, iar cu adevărat dramatică, imposibilitatea de a merge la Ipoteşti (devenise o obişnuinţă să trec podul peste Prut o dată la două săptămâni), unde aveam atâtea proiecte frumoase pentru această primăvară. La început, după ce citeam ştirile (m-am convins încă o dată cât de bine e să nu ai televizor în casă!) sau mergeam la magazin (unde stăteam la coadă afară, împreună cu alţi oameni purtând măşti şi mănuşi, şi auzeam din când în când o maşină care avertiza despre pericolul sporit de infectare cu Coronavirus, ca într-un thriller), cu greu mai puteam să mă concentrez asupra vreunei cărţi.

Această perioadă extrem de tensionată nu a durat însă foarte mult, pentru că m-am implicat în unele dintre activităţile on-line ale Memorialului Ipoteşti, organizate în intenţia de a menţine legătura cu publicul de diferite vârste: un concurs de eseu pe teme eminesciene pentru elevi – „Cât stau acasă, scriu un eseu”; acţiunea „Stau acasă şi povestesc” (prin care încurajăm persoanele cu vârsta mai mare de 60 de ani să-şi scrie povestea vieţii); prezentarea on-line a obiectelor din patrimoniul Memorialului Ipoteşti, a galeriilor cu poeţi („Poeţi botoşăneni dincolo de Styx” şi „Poeţi laureaţi ai Premiului Naţional de Poezie «Mihai Eminescu» – Opus Primum”), a Colecţiei de artă a Memorialului; programul pentru copii „De ce citim şi ce citim?” (în Săptămâna Naţională a Bibliotecilor). În afară de aceasta, pregătim Colocviul de exegeză literară „In memoriam. Laurenţiu Ulici” (dacă nu vom putea să ne întâlnim la Ipoteşti în iunie, vom ruga participanţii să-şi înregistreze comunicările ca să le mediatizăm prin intermediul Internetului) şi lucrăm la nr. 2 al revistei *GLOSE*. Deci înfruntăm Coronavirusul muncind.

2. Am citit multe cărţi de poezie ale autorilor din Basarabia – câteva foarte bune, altele mai puţin bune sau chiar proaste de tot –, pentru că m-am angajat să fac raportul pentru anul literar 2019. Apoi, am citit alte câteva volume de poezie, pentru că trebuia să prezint cronichetele pentru *Revista literară*. Am recitit *Canonul occidental,* de Harold Bloom, pentru că tot voiam, de ceva timp, să revin la el, dar şi *Zorba Grecul*, pentru că aveam nevoie de un pic de bucurie a vieţii. Am citit câteva volume de proză scurtă: *Douăsprezece povestiri călătoare* (Márquez), *Despre ce vorbim când vorbim despre dragoste* şi *Catedrala* (Carver), pentru că nu am ajuns la ele până acum.

În privinţa scrisului, am încercat să-mi onorez obligaţiile şi să trimit în termen textele pe care le promisesem unor reviste, nimic mai mult.

Grigore Chiper

1. Nu m-am gândit că generaţiei mele şi celor mai tinere, ferite de războaie şi foamete, le va fi dat să treacă printr-o pandemie, care încă nu ştim dacă se va sfârşi în acest sezon. Unii specialişti virusologi avertizaseră, de câţiva ani, despre pericolul unei pandemii şi iată că acum o traversăm în timp real, fără să fi luat în serios alarmele trase, adică fără să ne fi pregătit de ea.

Cu toate că fac parte din clasa de intelectuali deprinşi cu munca la domiciliu, când citeşti, meditezi sau scrii în singurătate, e cu totul altceva când trăieşti într-un regim de autoizolare forţată, când trebuie să te adecvezi la o realitate diminuată considerabil. Nu poţi trăi tot timpul

Raft „Contrafort”

Ioana Pârvulescu, ***Prevestirea***. Roman. Editura Humanitas, 2020

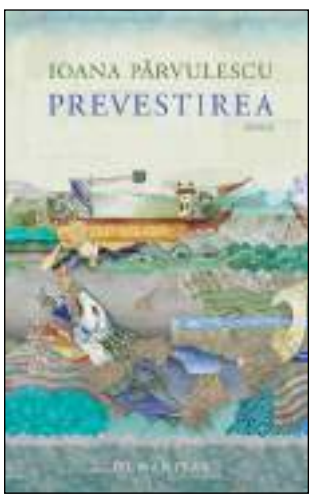

După succesul cu romanul *Inocenţii* (Humanitas, 2016), Ioana Pârvulescu revine cu un roman nou, inspirat din miturile biblice, de o prospeţime remarcabilă. O carte ca o frumoasă pledoarie pentru literatură.

* * *

O prevestire care schimbă oamenii. O carte despre cum binele şi răul se fac deodată, despre cei simpli, care nu deosebesc dreapta de stânga şi despre cei complicaţi, care se cred aleşii lui Dumnezeu. Despre poveştile care îndreptăţesc şi nedreptăţesc, despre taţi şi despre Tată, şi despre o fiică isteaţă, care nu lasă povestea să moară. O carte în care dragostea vine neinvitată, ca oricând şi oriunde pe lume. Un roman cu suspans, despre marea aventură a încercării omului de a găsi un rost vieţii.

Pentru prima oară în literatura română, un roman care reface realist o pagină din Vechiul Testament: istoria nesupusului profet Iona. O lume colorată, cu personaje din satul lui Iona, de pe corabia pe care călătoreşte şi din cetatea cu sclipiri ca din *1001 de nopţi*, Ninive. Nu lipsesc monstrul din ape şi cei de pe pământ.

Gabriel Liiceanu, ***Isus al meu***, Editura Humanitas, 2020

O carte care a stârnit dezbateri şi polemici imediat după apariţie. Gabriel Liiceanu nu s-a ferit să pună în discuţie nicio temă, oricât de „delicată/complicată” ar fi fost ea pentru societatea românească.

* * *

Pentru cititorul evlavios, această carte e scandaloasă. Habotnicul trebuie s-o evite cu orice preţ. Ateul nu va fi satisfăcut. Cititorul instalat în certitudini va fi tulburat. În alt secol, ar fi fost socotită eretică şi pusă pe foc. Dar cel ce trăieşte

paradoxurile şi nedumeririle propriei credinţe, scepticul şi însetatul de cunoaştere, aflaţi şi ei în căutarea unor răspunsuri, se vor regăsi în întrebările presărate de-a lungul acestei călătorii.

„Despre Isus nu ştiu să spun decât atât: e fiinţa care a suferit cel mai mult din pricina felului în care arătăm noi, oamenii. I-a păsat de noi ca nimănui pe lume. De aici şi încercarea lui de a crea o nouă stare morală a omenirii... Nimeni, vreodată, nu ne-a propus o schimbare din adâncuri de o asemenea anvergură.” (*Gabriel Liiceanu*)

Ana DRUŢĂ

▣

în agora, tot aşa cum nu poţi trăi mereu în intimitatea ta, chiar şi una culturală, sau conectat la viaţa virtuală de pe net. Îmi place poate nu atât simţul mobilităţii, plonjarea în lume, cât mai ales variaţia: de a schimba o activitate cu alta sau un tip de comunicare cu altul. Pentru mine, reducerea fizică a distanţelor şi mutarea (sper că de scurtă durată) din real în virtual este un mod de viaţă inacceptabil. Poate aşa va fi tot mai mult într-un viitor, în care mă voi regăsi tot mai puţin. De aceea, tipul de viaţă zăgăzuit, carantinat, în recluziune este dificil pentru mine. Închisoarea nu e stimulatoare pentru toţi.

2. În această vacanţă impusă, m-am hotărât să mai citesc din cărţile voluminoase pe care le pusesem deoparte pentru timpuri mai bune. După ce citisem un roman al lui Richard Flanegan, o poveste cu epicul rarefiat, discret, încât conţinutul mi se întipărise ca o imagine văzută printr-o lentilă aburită, mi-am amintit că aveam necitită cartea lui Alexandru Vlad, *Ploile amare*. Romanul autorului clujean e compus din două straturi aproape distincte: în primul, e urmărit destinul mai multor personaje sătești, chiar dacă unele (felcerul Kat, doctorul Dănilă şi soţia sa Livia, profesorul Pompiliu) sunt orăşeni, ajunşi la sat din varii motive. Al doilea reprezintă nişte vaste panorame descriptive, în care societatea rurală se descompune în anii colectivizării, autorul urmărind dezavuarea sistemului. Prefer totuşi partea în care colcăie viaţa particulară a personajelor luate pe rând. Dialogul firesc şi coliziunea directă dintre personaje, finețea detaliilor, naturalețea situațiilor, exactitatea, luciditatea şi laconismul expunerii îţi inoculează senzaţia de co-prezenţă. Nu mai amintesc de amănuntul devenit actual că medicul Dănilă scrisese în studenţie o teză în care propunea, drept unică modalitate de a lupta împotriva virușilor, convieţuirea cu ei. Îmi vine totodată să leg romanul de un film pe care l-am privit tot în această perioadă: *The last picture show* (8,0 IMDb), o ecranizare după un alt roman. Ambele producţii culturale descriu provincia surprinsă într-o anumită stare: satul lui A.V. e învăluit într-o ploaie simbolică interminabilă, iar orăşelul texan, filmat alb-negru, pare a trăi mereu o iarnă sudică. Paralelismele însă pot fi duse mai departe: şi în roman, şi în film, avem în prim-plan cupluri, ca să zic aşa, asimetrice: în carte, cel al tânărului Pompiliu cu Marta mai în vârstă decât el şi, în film, cel al lui Sunny cu Ruth (Cloris Leachman a obţinut şi un Oscar pentru acest rol). Alexandru, soţul Martei, este mereu plecat cu treburile comunităţii, unde este preşedinte al gospodăriei colective, iar Bill, soţul lui Ruth, este ocupat de echipa de baschet pe care o antrenează. Pe de o parte, şeful gospodăriei salvează localitatea de înaintarea apelor, iar antrenorul duce echipa spre glorie. Pe de alta, şi paturile în care se regăsesc cele două cupluri de noapte scârţâie suspicios de asemănător. Bănuiau ceva soţii încornoraţi? Alexandru îl întreabă într-o zi pe Pompiliu de ce nu îşi găseşte şi el în sat „o bucăţică de codiţă”, iar Bill se apropie, după meciul triumfător, de doi domni şi dă mâna cu unul, ignorându-l definitiv pe Sunny, de altfel, fost jucător în echipa sa.

Ambele opere sunt despre trecut – acţiunea din film are loc la începutul anilor ’50, iar cea din carte, în anii ’60 ai secolului trecut –, când nu erau nici telefoane mobile, nici viaţă online.

Nicolae Leahu

Era monologică

1. (1.1.) Şoc? De ce... şoc? Cuvântul *şoc* este un cuvânt ca oricare altul. Aş fi bine (sau... şi mai bine) dacă aş arăta... *înlemnit, bulversat*, în fine, *dărâmat*? Nu, nu-s şocat, pentru că nu cred că mai poate fi şocat un om după ce va fi dobândit conştiinţa marilor catastrofe ale secolului al XX-lea. Este Covid-19 mai şocant decât Gulagul? Decât... deportările? Decât... camerele de gazare? Decât... decapitările televizate? Decât nesimţirea de a te declara necontenit victorios după ce vei fi băgat în mormânt peste 20 de mln. de oameni? Nu, nu este. Sentimentul şocului ni-l impune nu imaginea pe care o consumăm, ci ecoul ei într-o sensibilitate mai mult sau mai puţin predispusă să şi-o asume în forma (extrem de dinamică) în care este trăită (şi) de ceilalţi. Or niciun eveniment nu... ŞOCheză, dacă nu-şi caută, alături de o formă de exteriorizare verbală (vizuală, auditivă etc.) şi o formă publică de... împărtăşire. Nu Antigona (din scenă) ne cutremură, ci faptul că în fiecare din noi este o Antigonă mai mult sau mai puţin aţipită, care când îşi asumă tragicul, cînd îl respinge.

Dar, fie, accept. Sunt... şocat. Ei, şi? Sunt? Nu, nu-s şocat, sunt doar îngrijorat de sănătatea apropiaţilor, care au prins rădăcini, într-un deceniu-două, prin toată lumea (Dublin, Bruxelles, Cluj, München, Braşov, Bonn, Moscova etc.), a oamenilor pe care i-am cunoscut şi m-au cunoscut, de felul în care ar putea evolua lucrurile, ba şi de ceea ce mi s-ar putea întâmpla, în bine sau în rău, în anumite condiţii. În fond, lucrez, comunic zilnic cu studenţii şi colegii mei, onlainizez, dau note, citesc teze, referate... Iată aici, pot fi... şocat. De... topică, ortografie, improprietăţi, înţelegeri şi neînţelegeri de tot soiul. E munca mea, tartinabilă sau nu, în funcţie de ceea ce se mai întâmplă şi-n lume, desigur. Dar... nu-mi dramatizez situaţia. Dacă n-aş fi şi profesor, cu siguranţă că aş fi în stare să mai fac ceva, chiar dacă, la caz de pandemie, nu putem fi cu toţii şi ceea ce suntem, dar şi... virusologi. Or, nu vedeţi, brusc, toată lumea a început să se priceapă la viruşi: se dau sfaturi, se fac estimări, se publică statistici etc. Domnilor, poate îi lăsăm, totuşi, pe puţinii specialişti care înţeleg ceva în chestia asta să ne spună ce avem de făcut, dar nu comunicăm cu toţii, simultan, isteric, pentru că ne-am simţi „olecuţă” şi în cer (suspendaţi, de pildă), dar şi pe pământ, ca „unsul” ăsta cu toate miasmele fesebelelelor.

(1.2.) Cât priveşte carantina, să spun adevărul? De la 1 martie 2010 şi până la 11 martie 2020, reuşeam să muncesc productiv numai până pe la 19-20.00. Cam de pe la 12 martie 2020, muncesc hăt dincolo de miezul nopţii, la 5.30 trezindu-mă singur-singurel, fără niciun fel de deşteptător. Cu alte cuvinte, carantina m-a făcut să înţeleg ceva esenţial din mecanismul funcţionării biologiei... profesorale şi, cu atât mai mult, a birocratului universitar care sunt de cam multă vreme. Reducerea, fie şi cu un sfert a contactului cu un număr mare de oameni, economiseşte o parte de energie (psihică, în primul rând) şi pentru bietul om al scrisului. Iată de ce am ajuns să înţeleg până şi de ce a fost ŞI ESTE o mare potlogărie privarea profesorilor de dreptul de a se pensiona după 25 de ani de stagiu. Brejnevistă-nebrejnevistă, pe-alocuri legislaţia anterioară fusese mai umană decât cea... democratică, care nu numai că exploatează nemilos profesorul, nu numai că îl sleieşte, dar compromite şi ideea de muncă intelectuală, care, da, n-o fi fiind muncă de sclav la înălţarea piramidelor, dar nici huzur nu este. Or, profesorul, ca şi scriitorul, practic nu are timp liber. Pentru că atunci când îl are, el citeşte, gândeşte, participă sufleteşte la ceea ce a făcut sau are de făcut în materie de... modelare spirituală sau de producţie intelectuală. Ce face, să zicem, poliţistul după terminarea zilei de muncă: îşi curăţă arma din dotare? merge la tir? recitește... codul penal? repară maşina de serviciu? Numi vine să cred. Dar... magistratul? NU COMENTEZ. În timp ce profesorul ştie că mai are ceva de făcut... Asta aşa, ca să punem degetul şi pe-o rană deschisă.

(1.3.) Ce aş putea spune despre... autoizolare? Este cea mai râvnită stare a profesorului. Câte ore stau, în faţa publicului, actorul, politicianul, medicul? Dar... profesorul? Câţi actori pot juca, zilnic, roluri principale în spectacole de 4, 6, 8 ore, iar uneori şi de 10 sau chiar 12 ore? CÂŢI??? Nu, nu am nici cea mai mică teamă de autoizolare. Pe de o parte, pentru că n-am întrerupt comunicarea cu lumea, iar, pe de altă parte, pentru că e ceea de ce am foarte puţin parte în condiţii de aşa-zisă normalitate, adică în acele perioade când oamenii mor şi mor, dar nimeni nu-i numără; cum nimeni nu numără, ca să se îngrozească, victimele accidentelor rutiere, mutilaţii, flămânzii, neglijaţii, defavorizaţii de tot felul etc. Se mai flecărește puţin prin parlament, pe la guvern şi pe la televiziuni, se mai ventilează statisticile, dar nenorocirile merg mai departe, fiecare cu propria-i istorie, doar n-o să vorbim la nesfârşit, cu toţii, despre o singură problemă. Că..., dacă o rezolvăm, ce ne facem?!

(1.4.) Eroic. N-o simt, claustrarea. Am (şi avem!) treabă.

2. (2.1.) Multe. Şi de toate. Nu le divulg aici, pentru că oamenii oricum aleg propriile lor forme de supravieţuire. Unii se iau după albi, alţii se iau după roşii; unii nu-şi pot scoate din urechi imnul u.r.s.s., iar alţii îl ascultă şi azi cu ferestrele deschise; unii îl adoră pe Celine, iar alţii îl venerează pe Aragon. Orice ai mărturisi, în acest sens, provoacă grimase, zâmbete (condescendente, desigur), şoapte (deloc loiale) etc. Mă ţin de-o idee, de Canon, caut... canonicele: literare, cinematografice, muzicale, jurnalistice, politice şi politologice etc.

(2.2.) Scriu. Cu doi ani în urmă, momit cu o funcţie (mai plătită, ba şi mai liniştită), n-am acceptat-o. Din câteva cauze, cea mai însemnată fiind însă aceea că aveam vreo patru cărţi foarte apropiate de ceea ce aş putea eu scoate din ele şi, ce credeţi, le-am încheiat? Una singură, *Cronograful de la Bălţiburg* a mers la tipar şi a şi apărut. În rest, lângă cele trei rămase, au mai crescut câteva. Şi suficient de bine. Acum, sunt şi mai alertat, dar nu-mi părăsesc şantierul: îl lărgesc, îl adâncesc. Acum, îl mai şi igienizez, mai des şi, iată, răspund la ancheta revistei *Contrafort* şi mi-aş face timp şi de-un... interviu, dar, se pare, nu mai avem timp de dialoguri.

Scriu, prin urmare, profetizând: în era aceasta, nouă, vom monologa.

Prea puţin. După trei-patru pagini, bănuiala devine certitudine: prezenţa tatei în carte nu-i suplineşte absenţa în carne şi oase.

Şi atunci, de ce o scriu?

Fiindcă nu pot să n-o fac.

«Prea puţin» e mai mult decât «deloc».

Ajutorul, mai cu seamă în vremurile astea, nu se refuză.

Iar *Recviemul vesel* e o carte pentru cititori şi un sprijin pentru mine.“ (*Radu Paraschivescu*), aprilie 2020

Ana DRUŢĂ

■

Raft „Contrafort”

Tatiana Niculescu, ***Seducătorul domn Nae***. Editura Humanitas, 2020

Tatiana Niculescu s-a impus în atenţia cititorilor cu o serie de biografii ale unor personalităţi de calibru din istoria românească: Regina Maria, Regele Carol al II-lea, Regele Mihai I, Corneliu Zelea Codreanu, Arsenie Boca. Cărţi fascinante, cum e şi aceasta despre Nae Ionescu, care completează pagini ale istoriei naţionale.

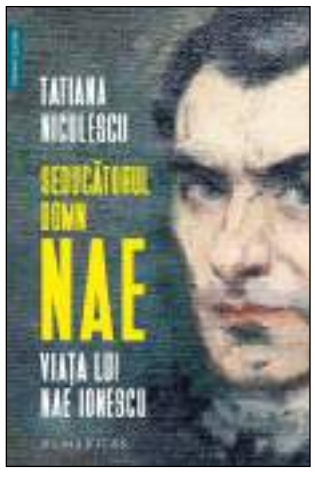

* * *

„Un profesor de filozofie născut la Brăila spre sfârşitul secolului XIX devine în anii României Mari maestrul unei generaţii strălucite de gânditori şi scriitori a căror faimă va depăşi graniţele ţării. Printre ei, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Constantin Noica. Apariţia lui vulcanică într-o Românie abia închegată politic şi teritorial are efectul unei mutaţii de destin.

Îi place să i se spună Nae. Împământeneşte un limbaj teologic românesc, face din predarea filozofiei o împărtăşire a înţelepciunii, le deschide studenţilor gustul pentru metafizică şi gândire speculativă, învigorează scrisul gazetăresc... Cu inteligenţa, umorul şi farmecul lui aparte îşi conduce discipolii pe cărări politice periculoase.

La 130 de ani de la naşterea lui Nae Ionescu, această carte-portret este o incursiune pasionantă în aventura unei vieţi care nu şi-a epuizat niciodată misterele.”

Radu Paraschivescu, ***Recviem vesel pentru tata***, Editura Humanitas, 2020

„Pe mama n-o mai am de aproape doi ani. Pe tata, de aproape patru. În apartamentul în care au locuit cincizeci şi trei de ani, din cei cincizeci şi şase cât au fost împreună, urlă liniştea. Apartamentul e gol, dar mobilat. Va fi scos la vânzare, golit, umplut la loc de un alt ocupant, transformat în amintire.

Mă ajută în vreun fel scrierea acestei cărţi?

Maria Pilchin

1. Vreau să încep prin a spune că această anchetă este pentru mine un prilej de nespusă bucurie. M-a făcut să mă opresc şi să meditez asupra ultimelor două luni din viaţa mea. În primul rând, am constatat că e ceva nou, e pentru prima dată această izolare a noastră. Un exerciţiu deloc de ignorat de sociologi, psihologi, dar şi de noi, scriitorii. Un fel de încarcerare acceptată benevol, e sacrificarea dreptului la libera circulaţie în numele sănătăţii. O chestiune de viaţă şi de libertate. Moartea stă suspendată între ele ca o sabie a lui Damocle...

Concluzia la care am ajuns este că mereu trebuie să ai o casă. Statul în chirie nu este bun. Indiferent de epocă, de modelul economic existent şi de geografie, omul trebuie să aibă o casă. Şi în acea casă, pe lângă toate cele necesare unui individ, este nevoie de cărţi, de multe cărţi. O colecţie de filme tot nu strică. Am avut parte de cărţi şi de filme bune în aceste două luni. Am trăit, totodată, o stare amestecată, aşa cum spaţiul rămânea acelaşi, iar rolurile se tot schimbau. Unele au dispărut aproape în totalitate. De două luni nu am mai mers cu un troleibuz! În schimb, pe de o parte, am fost scriitoarea, angajata unei biblioteci, a unui post de radio, a unei edituri, iar pe de altă parte, am fost soţie, mamă, fiică, soră, mătuşă, bucătăreasă, menajeră. Aceste roluri le-am avut şi până acum, diferenţa o face spaţiul. Casele noastre, bucătăriile, dormitoarele, balcoanele, terasele, grădinile, curţile au devenit deodată oficii, birouri, săli de conferinţă etc. E bine? E rău? E altceva! Situaţia dată operează o schimbare sigură în tot ceea ce suntem.

2. Am privit filme. Am mers pe mâna lui Ivan. El le alege. Aşteptam de fiecare dată ce film va fi. Aşa am ajuns să văd toate filmele lui Terry Gilliam. Recomand „The Zero Theorem”, o coproducţie România – Franţa – Marea Britanie. Am şi citit mult în aceste două luni: prozatori basarabeni, Rebreanu, da, recitesc Rebreanu. În martie nu prea am putut să scriu. Mi-am impus, am depus chiar efort pentru a-mi onora rubricile. În aprilie, lucrurile s-au schimbat. Scrisul a început din ce în ce mai mult să îmi facă bine. Scriam despre cărţile altora. E ceva terapeutic în asta. Am scris şi trei poeme. Am participat pe Internet la Festivalul „Zile şi Seri de Literatură Doinaş SAD” de la Arad.

În „Rondelul sfârşitului”, Alexandru Macedonski constata că „Omenirea e ca moartă...” Apocalipsa e mereu în noi. Trăim o perpetuă pulsiune a sfârşitului! Alecu Russo mărturisea: „...de multe ori am visat chipul ciumei...” Pandemiile sunt şi ele bune la ceva, ne mai oprim din fugă, mai reflectăm (de data asta, pe îndelete, nu din mers). Mă gândesc şi la cultură. Poate acum vom practica un management cultural de un real impact. Există necesitatea unei gestiuni eficiente a tot ce înseamnă cultură (care nu se limitează doar la spălatul pe mâini şi nu mă refer doar la Pilat din Pont!)... Frică îmi e că memoria omului e scurtă, le uită repede pe toate. Va uita şi această lecţie, ca pe multe altele de până acum! Totuşi, ceva va rămâne. Tinerii au trecut pentru prima oară prin şcoala unei crize, o şcoală grea, dar bună. O şcoală care formează, care te învaţă depăşirea şi înţelegerea, o şcoală care intră în ADN-ul memoriei...

Ivan Pilchin

1. Pandemia de coronavirus a demonstrat, o dată în plus, cât de fragili suntem. Pentru mulţi dintre noi, fără îndoială, este prima experienţă de acest fel. Din păcate însă, nu se ştie, deocamdată, dacă va fi şi ultima. Mai gravă, cred, a fost doar criza economică şi socială din anii ’90. Ceea ce îngrijorează este faptul că, drept efect al pandemiei, distanţa socială obligatorie se poate transforma, treptat, într-o distanţare şi chiar o suspiciune socială pe motiv de posibilă molipsire sau transmitere de virus. Căci, nu ştiu dacă, de acum încolo, o simplă strângere de mână va mai putea fi tot atât de inocentă şi nealterată de frica ascunsă şi reţinută de contaminare. Viaţa noastră în carantină, ca şi a celorlalţi din jur, a luat o altă întorsătură. Brusc, am realizat că avem mult mai mult timp pentru noi, pentru familie şi pentru treburile casnice. În schimb, trecerea aproape totală în mediul online nu m-a luat prin surprindere. Şi asta deoarece ani la rând, zilnic, petrec multe ore în faţa calculatorului, traducând, cercetând şi citind. Extinderea tragică a epidemiei la nivel global ne-a făcut, iarăşi, să ne uităm la televizor, să urmărim cu multă emoţie ştirile. Până la un punct, desigur. Căci, la un moment dat, am început să realizez că numărul celor afectaţi sau răpiţi de boală depăşeşte în cazul meu orice putere de imaginaţie, că acei care acum o lună încă mai erau oameni vii, devin date ale unor statistici greu de închipuit. Probabil, este vorba aici despre un fel de mecanism de autoconservare individuală în faţa ororii globale. Oricum, încordarea involuntară pe care o simt în faţa acestui pericol invizibil nu mă face să pierd speranţa că totul va reveni la normalitate. Şi că, din nou, voi putea zilnic să merg în parcul central pentru a-mi lua o cafea, acolo unde ştiu eu că e bună, şi să pot reveni acasă obosit, ce-i drept, de ambuteiajele oraşului.

2. Curios lucru, dar, cu câteva săptămâni înaintea introducerii stării de urgenţă, am comandat într-o librărie „Eseu despre orbire” de José Saramago, căci mi-am propus, anul acesta, să mă concentrez pe acest autor. Cartea nu am primit-o nici până azi. Personal, nu consider aceasta o întâmplare simplă. Căci mi s-au mai întâmplat, în relaţie cu unele cărţi şi texte, tot felul de lucruri aproape mistice. În mod compensatoriu, probabil, la invitaţia Uniunii Scriitorilor din Moldova de a prezenta „Anul literar – 2019”, m-am concentrat în ultimele trei luni asupra cărţilor de eseu, critică literară şi publicistică apărute la noi anul trecut. Despre ce şi cum am citit în această perioadă, voi scrie curând. În plus, m-am bucurat să fiu invitat în proiectul „Educaţie online”, în cadrul căruia am pregătit o serie de lecţii la disciplina literatură universală pentru elevii din şcolile cu predare în limba rusă. Bineînţeles, răgazul neaşteptat în condiţiile de izolare mi-a oferit ocazia să privesc, singur sau împreună cu familia, mai multe filme. Am revenit şi la peliculele preferatului meu Terrence Malick. Apropo, în ultimul timp, tot mai mult, mă preocupă anume muzica din filme. În sensul acesta, absolut revelatoriu este pentru mine compozitorul Hans Zimmer şi coloana lui sonoră pentru „Interstellar”. O altă revelaţie personală, desigur, a fost pentru mine compozitorul Erik Satie. Primele trei piese din ciclul său „Gnossiennes” le ascult aproape zilnic. Ce ar fi însemnând asta, mă tot întreb? Răspunsul îl caut în scris.

Mircea V. Ciobanu

1. Sincer să spun, multe (mi) se întâmplă ca şi mai înainte. Noi nu am închis editura (chiar dacă construim şi redactăm cărţile mai mult acasă), ne respectăm angajamentele faţă de cei care aşteaptă cartea. Atacând cu îndârjire planul de apariţii pentru acest an istoric (sic!), ne asemănăm cu personajele din vechiul banc sovietic, care, auzind de apropiatul sfârşit al lumii, lansau sloganul „norma de cinci ani – în trei zile!” Oricum, e mai bine decât să stai şi să contabilizezi, împreună cu toate posturile TV din lume, numărul bolnavilor şi al morţilor. Siguranţă? – da, dar nu numai siguranţă, ca obsesie, ca religie.

De ce s-ar plânge scriitorii pe „singurătate”? „Promovarea literaturii” prin lecturi cu public era o deprindere a ultimilor ani, după cum e la modă comunicarea *on-line*, dar literatura înseamnă, în primul rând, text scris/ citit, aşadar „izolarea” cu un manuscris sau cu o carte nu poate fi decât productivă, în sens pur-literar. Întâlnirile cu publicul ţin mai mult de vanitate, decât de meseria scrisului.

Solidar cu bolnavii şi cu medicii, nu am nimic de reproşat „carantinei”. De câteva decenii, am avut la serviciu un program strâns, fiind nevoit să-mi scriu editorialele la ziar în pauzele de masă, iar cronicile şi eseurile (angajamente faţă de revistele literare) – în *weekend*. Cărţile „mele” le tot amânam pentru alte vremuri. Oricât de mult m-a învăţat Einstein să comprim şi să dilat timpul, nu întotdeauna îmi reuşea. Proiectele personale erau permanent depozitate în fişierele îndepărtate ale calculatorului. Acum, le scot, câte unul, lucrând în regim [leneş] de scriitor, risipitor, cronofag; nu de ziarist, furând timp din mers, ca un hoţ de buzunar. Adevărat, noul orar mi se oferă la pachet cu ameninţarea că aş putea fi una dintre victime.

2. Găsesc mai mult timp pentru a vedea filme ori spectacole de operă înregistrate. Ascult mult mai multă muzică, fie de pe discurile pe care le procuram de la târgurile de carte sau la librăriile din Europa (deh, am beneficiat de regimul liberei circulaţii), fie de la posturile pe care, de bună vreme nu le mai închid: France Musique (cu derivatele); Radio Swiss etc.

Exploatez şansa de a recupera, a citi şi reciti cărţi pe care le tot clădeam în raftul lecturilor urgente (sic!), fără însă mari şanse să ajung la ele. Nu mă refer la cărţile despre care scriu, ci la literatura de plăcere / de desfătare. Citesc, într-un fel de foame necontrolată, cărţi care se leagă între ele bizar, unele pentru „lectura de birou”, cu pixul, altele pentru lectura întins pe pat (o „lectură de alcov”, în alt fel) etc. Astfel, pe Gide (*Falsificatorii...*, dar cu *Jurnalul* alături) îl citeam în paralel cu Houellebecq, pe Virginia Woolf împreună cu Nabokov şi Olga Tokarciuk, iar în „laboratorul din bibliotecă” se succedau Beckett despre Proust, Bernard Pivot despre lecturi şi sau, într-o complementaritate polemică, o *Istoria artei,* a lui E.H. Gombrich, şi *O istorie a artei moderne,* de Will Gompertz... Această plăcere a lecturilor şi a relecturilor mă ţine captiv, nu pandemia.

Uneori, artiştii trebuie condamnaţi la izolare. Singurătatea le poate asigura singularitatea.

Vitralii

Emilian Galaicu-Păun

Să ajungi
a-ţi fabrica
singur, ca
Brâncuşi,
uneltele
în vederea
atingerii
I d e i i de
perfecţiune,
când dalta
şi ciocanul
fac una cu
materia –
tocmai ea
lipsind cu
desăvârşire –,
căreia abia
Lucrarea
Mâinilor îi
dă formă, la

Infinit[iv lung, de 29,35 m înălţime]

Gheorghe Erizanu

1. Şocul a fost, cred, joi sau vineri, înainte de decretarea Stării de Urgenţă. Când am văzut într-un reportaj TV cum se dezinfectează troleibuzele: cu lighean şi cârpă. Atunci i-am trimis pe lucrători acasă.

După aia, mi-am găsit tot felul de ocupaţii mărunte, pentru care nu aveam timp sau nu mă gândeam la ele. Am telefonat şi am vorbit cu autorii Cartier. În mod special, cu cei în etate. Văzând atitudinea autorităţilor faţă de diasporă, care era privită iniţial ca o societate de leproşi, am pus gratuit ebook-urile Cartier pentru diaspora. Am dus de acasă cele două perechi de ochelari de înot medicilor de la Urgenţă. Am făcut tot felul de gesturi mărunte pentru oamenii dragi, care aveau nevoie de ele. Am liniştit autorii, traducătorii, ilustratorii Cartier care aveau lucrări în derulare. Am organizat campania cu lecturile Cartier pe reţelele de socializare. Ca lumea să nu se simtă singură şi uitată. Am deblocat conturile Facebook ale editurii şi librăriilor, care au fost blocate la sugestia unui „binevoitor”. Am organizat o campanie caritabilă. Pentru un om drag. Am avut două săptămâni supraaglomerate cu o iniţiativă parşivă şi nocivă a Agenţiei Naţionale pentru Sănătate Publică: un proiect de hotărâre de guvern care ar permite o cenzură „sanitară”. Am avut o mustrare de conştiinţă: un prieten mi-a dăruit 4 măşti PPF3. Am utilizat două. Apoi am aflat că sunt la mare căutare printre medici. Celelalte două le-am dăruit unui medic drag. Am făcut videoconferinţă cu echipa Cartier. Ca să nu ne uităm feţele. Am avut prima primăvară în care am văzut cum creşte fiecare fir de iarbă, cum înfloresc florile, culoarea cerului. De acasă. N-am avut timp de alte şocuri.

2. Am scris pe blog. Aproape în fiecare zi. Din rutină. Am crezut că voi avea timp pentru o vacanţă de scris.

Alta. Dar n-a fost să fie. Nici n-am putut citi. Stă început un Philip Roth şi „Sălbaticul”, de Guillermo Arriaga. Am trecut prin cărţi de poezie, dar nu m-am oprit în mod special la niciuna. La capitolul filme, stau mai bine: „Cei doi papi”, „Irlandezul”, dus la capăt „Secretele puterii”, un excelent documentar georgian, „Negustorul”, am abandonat, după nu ştiu câte episoade, „El Chapo”, continui să privesc „Costume”, dar sunt în mare întârziere faţă de alţi membri ai familiei.

Oleg Serebrian

1. Regimul de carantină în Germania, cel puţin în Berlin şi în landul federal Brandenburg, a fost mai blând decât în alte părţi, cum ar fi Republica Moldova, spre exemplu. În plus, am mers la serviciu cam toată perioada asta. Chiar dacă nu am mai avut întrevederi, evenimente protocolare, conferinţe, agenda a fost destul de încărcată, întrucât pe teritoriul german erau blocaţi mulţi cetăţeni moldoveni, se cereau coridoare, inclusiv pentru cei aflaţi în tranzit. Apăreau în permanenţă complicaţii de natură consulară, însă erau şi obligaţiuni de alt gen, bunăoară, a trebuit să discut cu câteva firme farmaceutice germane.

În aprilie, am avut o vacanţă de nouă zile, acesta fiind primul concediu din ultimii 20 de ani pe care l-am petrecut acasă. Ne limitam cu soţia la plimbări prin Berlin şi doar de câteva ori am ieşit în afara oraşului.

2. Scriu, deşi nu pot zice că a fost o perioadă prolifică. În primele trei săptămâni de carantină, nu am putut scrie aproape nimic. Atmosfera din jur era prea apăsătoare, imaginea oraşului pustiu era delirantă. Locuim în centrul Berlinului. Altădată, bulevardul Unter den Linden şi Piaţa Parisului erau nişte furnicare, era mişcare şi era viaţă la orice oră. În apropiere, sunt câteva celebre teatre, ambele filarmonici, două opere, mergeam destul de des cu soţia la spectacole şi concerte, apoi aveam o mulţime de evenimente şi, brusc, totul s-a schimbat. Într-o metropolă globală ca Berlinul, mai ales dacă duci un mod de viaţă activ, această schimbare e năucitoare. La început, vreo două-trei săptămâni, obişnuiam să stau cu ochii pe ştiri, urmărind detalii despre evoluţia pandemiei. Ascultam la posturile de radio germane şi franceze tot felul de dezbateri, devenisem dependent de aceste informaţii.

În perioada aceea, am citit câteva cărţi din genuri „neserioase”. Aşa mi se întâmplă încă din copilărie – când sunt în proastă dispoziţie, citesc ceva mai uşor, antrenant, care mă răpeşte din realitate. Să nu mă înţelegeţi greşit – nu citesc chiar orice. Şi printre cărţile din genuri zise „neserioase” găsiţi lucruri interesante. Cele pe care le-am citit în primele săptămâni de carantină le recomand chiar şi cititorilor severi şi pricepuţi – *Dune,* de Frank Herbert, *Sunt o legendă,* a lui Richard Mathesson, o lectură care nu putea să nu-mi vină în minte într-o perioadă ca asta (romanul, foarte cunoscut, descrie stingerea lumii în urma unei molime), *Flori pentru Algernon,* de Daniel Keyes, *Fiica timpului,* de Josephine Tey (care, ce-i drept, mi-a cam înşelat aşteptările), *Ziua şacalului,* de Frederick Forsyth. Apoi am revenit treptat în albie, am reluat scrisul, optând pentru alt gen de lecturi, întorcându-mă la cărţi care se leagă cu tema romanului la care lucrez. E vorba, mai întâi, de un studiu biografic al istoricului american Terry Parssinen, *The Oster Conspiracy of 1938*, consacrată generalului Hans Oster, şeful adjunct al Abwehr-ului (serviciul de informaţii şi contrainformaţii al Wehrmacht-ului), care planificase, în 1938, în timpul Crizei Sudeţilor, să-l înlăture pe Hitler de la putere, dacă pericolul unui conflict militar cu anglo-francezii ar fi fost iminent, readucându-l la cârmă pe împăratul Wilhelm al II-lea. A urmat o lectură cutremurătoare, *An underground Life: Memoirs of Gay Jew in Nazi Berlin,* de Gad Beck, după care veni *Istoria spionajului,* de Enzo Biaggi.

Apoi, ştiţi cum e, cu trecerea timpului, te obişnuieşti cu orice. Trăim nişte vremuri mai speciale, dar nu chiar de catastrofă. Au şi ele un fel de farmec al lor, e şi asta o experienţă, care ne învaţă să ne uităm la lume, la viaţă şi la valorile ei cu alţi ochi. Aşa că, să nu ne mai plângem şi să nu ne lenevim.

Eugenia Bojoga

1. Într-adevăr, la început a fost un şoc. Pentru mine, a doua jumătate a lunii februarie a fost teribil de grea. Tocmai mă întorsesem la Roma pentru seminarul al II-lea (predau la o universitate a Vaticanului limba română). Pe străzile oraşului, la Colegiul unde locuiesc, la universitate, la supermarket, se simţea un aer puternic de anxietate. În nordul Italiei, mai ales în Lombardia, Coronavirus făcea deja ravagii.

Timp de câteva săptămâni, am fost obsedată de statisticile oficiale cu privire la infectaţi şi decedaţi, de simptomatologia virusului, de forţa sa de contaminare. Eram atentă la toate detaliile, iar Covid-19 devenise subiectul de discuţie cu toată lumea, mai ales cu cei din ţară, care urmăreau stupefiaţi ce se întâmplă în Italia. Începuse să-mi fie frică. Panica pusese stăpânire pe mine.

Într-un moment cumplit de disperare, mi-am dat seama că mintea mea poate să o ia razna. Ştiam că e bine să discerni între minte şi spirit/suflet, iar în situaţii limită să mergi dincolo de minte. Citisem la Joe Dispenza despre faptul că dacă înveţi să ai pace lăuntrică, starea ta interioară devine mai puternică decât circumstanţele exterioare.

În 2, 3 şi 4 martie, am avut, pe rând, ultimele cursuri de limba română la Universitate. Studenţii erau îngrijoraţi şi agitaţi, cu greu puteau să se concentreze.

Din 9 martie, nu am mai ieşit din Colegiul nostru teologic de pe str. San Vito nr. 10 decât o dată pe săptămână la cumpărături, echipată „steril” din cap până în picioare şi apoi „dezinfectată” la întoarcere.

În 15 martie, Papa Francesco a făcut un pelerinaj solitar prin Roma: a dus Icoana *Salus populi Romani* (icoană din sec. VI, atribuită Apostolului Luca) de la biserica Santa Maria Maggiore la catedrala San Pietro. În 27 martie, a mers pe jos, pe Via del Corso, până la biserica San Marcello, ca să ia Crucifixul miraculos, care, în 1522, când Roma era bântuită de ciumă, a fost purtat în procesiune prin toate cartierele oraşului timp de 16 zile (4-20 august) şi *la Grande Peste* s-a oprit. A urmat apoi *Urbi et Orbi*, binecuvântarea pe care Papa o dă pentru întreaga lume creştină.

Atunci l-am descoperit în Internet pe Boris Cyrulnik, psihiatru şi neurolog francez, expert în ce priveşte rezistenţa fiinţei umane la fenomene distructive. Lui îi aparţine şi conceptul de „rezilienţă”: a renaşte din propria ta suferinţă. În cadrul unei emisiuni TV, realizată în 2018, disponibilă în YouTube, vorbind despre ultimul său volum *Psychothérapie de Dieu*, susţine că, în vremuri de cumpănă, raportarea la divinitate e esenţială. Asta şi pentru faptul că a crede în Dumnezeu şi a-l evoca permanent în rugăciune modifică funcţionarea creierului. Altfel spus, aduce pacea minţii. Deci, iată de ce în tradiţia iudaică suferinţa este benefică, fiind interpretată ca un sacrificiu de sine pentru a putea evolua spiritual. La fel şi în gândirea creştină, boala poate deveni o modalitate de îndumnezeire a propriei noastre persoane.

Într-un cuvânt, toate tribulaţiile noastre existenţiale au un scop ascuns: să ne apropie de divinitate. Când am înţeles acest lucru, am încetat să-i mai cer socoteală Creatorului.

Parafrazându-l pe Jorge Luis Borges, a te supăra pe Dumnezeu pentru ceea ce el ne dă nu are niciun sens. Dimpotrivă, starea noastră de perplexitate poate fi o formă de a-i înţelege planul abscons, de a percepe cum funcţionează universul. Într-o dezbatere literară din 1976, Borges mărturisea că îi este recunoscător lui Dumnezeu care, cu ironia sa magnifică, i-a dat în această viaţă cărţile, o imensă bibliotecă, dar în acelaşi timp şi o noapte lungă, adică orbirea.

2. Cultura în general, indiferent sub ce formă, amplifică umanitatea din noi, ajutându-ne să traversăm momentele dificile din viaţa noastră pământească. Poate undeva în subconştient persistă gândul că şi alţii, în alte epoci istorice, descrise de un scriitor sau filmate de un regizor, au trecut prin ceva similar. Când gândul acesta devine idee-forţă, se transformă în sprijin moral, în încredere, iar speranţa că vom depăşi şi noi pandemia începe să încolţească încet-încet.

Probabil aşa se explică şi opţiunile mele culturale din aceste două luni, opţiuni care, trebuie să recunosc, s-au împletit cu o dorinţă mai veche de a-mi face timp să revin la cărţile preferate, să văd filmele pe care nu le văzusem, să-l ascult integral pe Mozart, să mă las copleşită de nuanţele cele mai fine ale limbilor străine dragi mie, mai ales atunci când sunetele acestora sunt articulate de mari scriitori. Astfel, am descoperit în Internet înregistrări ale unor conferinţe, interviuri, dezbateri literare, fragmente din emisiuni TV, care, iată, în condiţii de pandemie, au fost puse la dispoziţia internauţilor.

Am început cu T. Mann (*Thomas Mann – Deutsche Hörer 1 – November 1941, Thomas Mann Reden Meine Zeit (1875-1950) Gedanken zum 75. Geburtstag*) şi Al. Camus (*Albert Camus : Entretien (1955), Albert Camus – Discours de réception du prix Nobel, 1957, Albert Camus et le bonheur (12 mai 1959).* Am continuat cu J. L. Borges (*Êdoctum: Encuentro. Jorge Luis Borges I, Êdoctum: Encuentro. Jorge Luis Borges II, Entrevista a Jorge Luis Borges en 'A Fondo' (1976)*, G. G. Marquez (*Gabriel García Márquez entrevista a Pablo Neruda*), Al. Soljeniţîn (*Александр Солженицын. Фильм 1(1992), Александр Солженицын. Раскаяние*) şi U. Eco (*Umberto Eco – Perché i classici, Umberto Eco – Sulla letteratura (2002).*

Timbrul vocii, uzanţa cuvintelor, expresivitatea frazei, claritatea şi naturaleţea cu care vorbesc aceşti scriitori spun multe despre forţa lor etică şi morală. La interfaţa dintre mare creator şi persoana empirică, trecută la cele veşnice, rămâne pe firmament autenticitatea lor umană.

Cât priveşte textele lor literare, mi s-a părut extrem de interesant să le recitesc în paralel cu ecranizările respective. În condiţiile actualei pandemii, am avut timp să o fac.

Am început cu *Muntele vrăjit,* întrucât asemenea lui Hans Castorp, care soseşte la sanatoriul din Davos sănătos, fără a bănui că e bolnav şi că va rămâne acolo mai mulţi ani, la fel şi noi am fost luaţi prin surprindere de Covid-19 şi nu ştim cât va mai dura starea de carantină. Însă lecţia pe care o putem învăţa de la Castorp este să folosim benefic această recluziune, să ne dedicăm formării noastre intelectuale, astfel încât la sfârşit să nu fie o pierdere de timp, ci un câştig cultural şi spiritual. Filmul *Der Zauberberg* (1982), în regia lui Hans W. Geissendoerfer, reuşeşte să transpună şi să condenseze cinematografic – în 2 ore 25 min – ceea ce Thomas Mann scrisese în peste 900 de pagini ale romanului.

Filmul *Morte a Venezia* (1971), cu celebrul actor Dirk Bogarde în rolul compozitorului Aschenbach, nu e doar o redare fidelă a textului lui Thomas Mann, ci şi viziunea proprie a lui Luchino Visconti, care pentru coloana sonoră a filmului alege compoziţiile lui Gustav Mahler, cel care i-a servit de prototip lui T. Mann în crearea protagonistului său.

Ciuma, celebrul roman al lui Camus, în anii de studenţie m-a lăsat rece. Recitindu-l acum, i-am perceput filonul profund umanist şi puternicele valenţe existenţiale. Adaptarea cinematografică *La Peste*, de către regizorul argentinian Luis Puenzo (1992), cu William Hurt în rolul doctorului Rieux, este de o dinamică aparte şi de un realism sfâşietor.

Povestea lui Florentino Ariza şi a Ferminei Daza din romanul *El amor en los tiempos de colera* de Gabriel Garcia Marquez este surprinsă destul de fidel de către Mike Newel în filmul *Love in the Time of Cholera* (2007) cu Javier Bardem şi Giovanna Mezzogiorno în rolurile principale. Ceea ce în film e lăsat deoparte e tocmai holera, molima care e prezentă discret, în surdină de-a lungul întregului roman.

Plin de tensiune şi foarte expresiv e şi filmul *El evangelio según Marcos* (1993), dramatizarea nuvelei omonime a lui J. L. Borges de către argentinianul Hugo Soto. Cu ajutorul lui Baltazar Espinoza, care le citeşte în fiecare seară din Biblie, cei trei Gutre, analfabeţi şi primitivi, încep să fie interesaţi de spiritualitate, crucificându-l în final pe Baltazar.

În ce priveşte literatura rusă, filmografia bazată pe texte literare este foarte bogată. Textul lui Soljeniţîn *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici* cunoaşte două ecranizări. Prima, care îi aparţine lui Caspar Wrede (1970), păleşte în comparaţie cu filmul omonim al lui Gleb Panfilov, ajuns pe marile ecrane recent (2020).

Idiotul lui Dostoievski, disponibil în rusă în format audio on-line, a devenit un serial excepţional din 2002, graţie regizorului Vladimir Bortko. De altfel, regizorul a materializat visul de-o viaţă al lui Andrei Tarkovski, care îşi dorea să filmeze 24 de episoade despre prinţul Mîşkin, omul care se străduie să înţeleagă lumea din jur şi se întreabă la modul serios „Cum să trăim autentic?”.

Acelaşi regizor a realizat un alt serial, la fel de reuşit, *Maestrul şi Margarita* (2005), din 10 episoade, cu Oleg Basilaşvili în rolul lui Woland, o lectură proaspătă, actuală a romanului lui M. Bulgakov, care a beneficiat de mai multe ecranizări, inclusiv o adaptare a romanului la realităţile italiene (acţiunea se petrece la Florenţa, în loc de Moscova), graţie lui Giovanni Brancale (2011).

Lectura textelor literare şi vizionarea filmelor a alternat, în cazul meu, cu muzica. Am preferat să ascult *Laudate Dominum, Kyrie in F K.33* şi *Te Deum* din muzica sacră a lui Mozart, cânturi gregoriene şi, uneori, pe Loreena McKennitt.

Cât priveşte muzeele lumii, generos deschise publicului on-line în aceste luni, nu mi-a mai rămas timp decât pentru sălile şi grădinile de la Vatican. A intervenit pregătirea cursurilor şi încărcarea lor pe platforma e-learning, orele de clasă din perimetrul Classroom, oferit de Google, întâlnirile virtuale cu studenţii.

Roma, *mai 2020*

Pagini îngrijite
de **Silvia BERLINSCHI** şi **Nina SCUTARU**

▣

Călina Trifan

am să mor de frică

Cu pletora asta de frici
nu pot duce la capăt o frază
un om cu suflet
şi legat la ochi
cu greu azi scoate-o silabă.

* * *

Ştergându-mi o lacrimă
nisipul din ochi am stârnit
aoleu
ce banc a crescut
păcat că nu-i bun de nimic!

zile rele

Şi cerul are zile rele
azi în miez de zi
când s-a întunecat ca noaptea
de jalea lui
am uitat de durerile mele.

refren

Cu picioare grele
şi inimă grea
pe măsură
ce nădejdea-mi se spulbera
„Ajută-te singur şi cerul
te va ajuta."
şi la a mia repetare
inima încă nu ştie
să-i dea ori nu crezare.

să nu fie de măsură

Libelulă cu aripi sidefii
te-am reperat într-o ramă
argument zilelor din urmă
şi o viaţă de o zi
poate să dea măsura.

zi a pământului

A inspira şi expira
pare a fi un lucru uşor
tu cerule de ce ai sângerat?
Cu gura plină de cenuşă
nu e deloc aşa...

în ţinutul ambiguităţii

„Dacă se poate să te îmbolnăveşti de gripă
în fiecare iarnă,
de ce nu şi de viaţă?"
Cu gândul ăsta am ieşit din casă
şi m-am dus la iarbă verde...

somnul cu veghea

În loc să încheie o alianţă
au consfinţit un transfer
în afara timpului
ca să desăvârşească
un poem.

inima mea

Într-o zi bate ca un baros
în alta ca o aripă frântă
fără mănuşi
schimbă tactica
miezul meu tare e ţinta...

aşa stau lucrurile

Pentru unii chemaţi ai clipei
timpul iubirii
trece poate mai lent
pentru cei aleşi
el se comprimă
până la o singură bătaie de inimă.

n-am nici o îndoială

N-are cum să moară
sufletul în atâta albastru
el pur şi simplu se întoarce
la starea cea dintâi
de astru ceresc.

în ochii tuturor

În dialogul monosilab
întreţinut cu atâta impetuozitate
lacrimile întrec
arta cuvintelor potrivite.

dintr-o mână în alta

„Prin perdeaua de raze X
le-a întins o mână
nici fierbinte nici rece
şi i-a tras din lumină!"
dacă îi mai caută cineva
urmele le găseşte
pe inima mea.

planetele monozigote

Ca să supravieţuim
s-au îndepărtat
şi la depărtare de ani-lumină
fiecare-i cu propria traiectorie
dar cauza a rămas comună...

o mie de ace

Ochii
pe care-i iubesc
sunt pernuţe
cu o mie de ace
fără şagă!
Dar bate-m-ar norocul
când şi când
să mă-nţepe
că restul e pleavă.

în şir indian

Într-un fel moare iarba
şi altfel omul
aceeaşi e doar moartea
care (ne)pritoceşte
cu inima netulburată.

îndatoriri infernale

Dacă a văzut că rozele
nu duc la nimic
a schimbat atunci florile
aşa a ajuns
şi în al cincilea anotimp
să vândă flori de plumb...

menire înaltă

Munte semeţ
dacă vrei să ştii de câtă îndârjire
are nevoie un om cu simţul la pământ
ca să-ţi semene
uită-te la mine!

car de nervi

E propria noastră operă
mecanism de direcţie n-are
dar cu el am făcut
toate călătoriile mele
extraordinare.

nod în gât

Dangătul de clopot
a lăsat o inimă în cer
şi s-a întors după alta
îmi ascund ochii
să nu-l fac
pe câinele meu să plângă.

derută

Derutată plec
şi mă întorc în pagină
derutată
totuşi
tonului imperativ
mă supun
ca soldatul
ordinelor în armată.

▣

Vermeer - Vedere din Delft

Patru poeți „naufragiați” pe o insulă a poeziei

Poetul Ivan Pilchin editează, de data asta în calitate de traducător, volumul **Insula Timpului**, o antologie de poezie slavă, compusă dintr-un cvartet: trei autori de expresie rusă (doi dintre care locuiesc în Ucraina) și unul de limbă ucraineană.

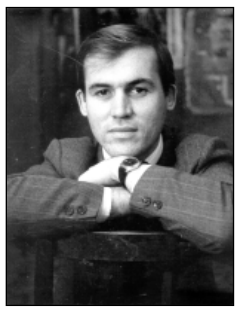

de **Grigore Chiper**

Orice traducere reprezintă o contribuţie la valorificarea unui spaţiu cultural. O carte poate fi citită şi în original, dar atunci când o citeşti în limba maternă ea devine parte a literaturii române nu numai în sens strict lingvistic, ci şi al şanselor de a germina în literatura noastră. În plus, un traducător – altminteri un profesionist – poate să aleagă, uneori dintr-o infinitate întreagă, nume meritorii, chiar şi mai puţin cunoscute.

Pe lângă antologiile şi cărţile de autor traduse, trebuie amintite articolele de sinteză, care au menirea de a evalua fenomenele poetice dintr-o anumită zonă culturală. Traducătorii sunt tocmai persoanele cele mai indicate care să scrie asemenea materiale de panoramă literară. Volumul în cauză conţine şi o prefaţă calificată, semnată de Maria Pilchin, în care poezia celor patru poeţi este aranjată între coordonatele criticii literare. Maria Pilchin ne oferă o cheie de lectură, de interpretare a poeziei care variază de la un autor la altul, de la o poezie extrem de recognoscibilă în termenii ei existenţiali la alta abstrasă, străină, personală până la incomunicare. Mai trebuie făcută o precizare necesară, remarcată şi de prefaţatoare, că „cei patru scriu fără rimă”. Precizarea ar fi fost inutilă dacă nu am şti că, în literatura slavă de răsărit, poezia cu rimă părea că are o tradiţie imuabilă.

Fiindcă este vorba de lucrări traduse, totuşi nu ne vom expune, din motive care pot fi uşor bănuite, asupra felului cât de adecvată este transpunerea într-o confruntare cu originalul. O astfel de expunere ar putea fi obiectul unei alte referinţe de ordin strict filologic.

Acum, să deschidem cartea şi să privim înăuntru la cei patru poeţi din Ucraina şi Federaţia Rusă.

Prima în ordinea din antologie este Galina Râmbu, născută în 1990 la Omsk, Rusia. A publicat volumele de versuri: *Spaţiul mobil al răsturnării* (2014), *Timpul pământului* (2018) şi *Viaţa în spaţiu* (2018). A fost tradusă în mai multe limbi şi i-au apărut plachete în limbile engleză (2016), letonă (2018) şi neerlandeză (2019). Actualmente, locuieşte în oraşul Lvov, Ucraina.

Ciclul din antologie a fost intitulat după denumirea cărţii ei din 2018. Trebuie spus că atât denumirea antologiei, cât şi a ciclurilor dedicate tuturor poeţilor incluşi în ea conţin două elemente: timpul şi/sau pământul.

Poemul liminar, *Tatăl meu doarme pe duşumea*, este cumva reprezentativ pentru poezia autoarei. Ţinând seama de stilul dur al poetei, el ca şi cum deschide cutia Pandorei. Acest poem scris în stilul *cernuha,* o artă plină de asperităţi, de imagini tari decupate din realitatea frustă, m-a readus în epoca de la sfârşitul anilor ’80 – începutul anilor ’90, epoca de haos, debusolare şi adevărată panică. Poemul te înfioară prin scenele descrise

Orice traducere reprezintă o contribuţie la valorificarea unui spaţiu cultural. Este şi cazul volumului tradus de Ivan Pilchin

ale unui oraş provincial, în care industria căzută a lăsat (zeci de) mii de oameni la limita disperării. Lumina de la capătul tunelului – salariul care nu mai sosește al tatălui – nu poate concura cu gândurile negre, ucigaşe şi sinucigaşe, ale eului poetic. Proiecţia unei sărbători şukşiene este prezentă şi aici şi ia forma dorinţei de a ajunge, după ce tatăl lor va primi salariul, în centrul oraşului pentru a vedea expoziţia de flori. Poemul e o demonstraţie că în ultimii 30 de ani nu s-a întâmplat nimic notabil în spaţiul estic. Sfârşitul poemului ne dezvăluie că poeta este fiica unui migrant moldovean. Imaginea fals-edulcorată, ironică a tatălui: „el doarme şi nu ştie nimic despre salariul său,/ el vorbeşte în vis moldoveneşte cu fratele” (p. 17), este plină de un tragism internaţional. Versurile, în care poeta vorbeşte despre terminarea timpului, ne sugerează de fapt că viaţa trece/va trece şi nu va urma niciun fel de Eldorado.

În celelalte poeme, se conturează, cel puţin până la această etapă, universul poeziei Galinei Râmbu. Deşi nu renunţă la toposul local şi habitatul familial, poeta lărgeşte uneori cadrul. Poezia ei transmite un mesaj anti-sistem, îndreptat împotriva celor care conduc această lume. În portretul de pe Wikipedia se precizează că autoarea împărtăşeşte în creaţia sa idei socialiste. Oricum, discursul antisocial, pornind şi de la civilizaţia materială slabă a lumii estice, constituie o tradiţie deloc de neglijat în literatura rusă. Pe un fundal modern-cehovian, apare, în poemul omonim, omul din Nefteiugansk, „cu dinţi «de aur» în faţă/ şi zâmbet de om obosit, care nu crede nici în guvernare,/ nici în luptă, nici în forţa sindicatelor, nici în eliberarea/ prin artă” (p. 21), care exprimă dorinţa de a pleca la Moscova „să ducă… în geanta sa o lume mai bună…”.

În ultimele poeme ale ciclului, materia epică, brut-existenţială a textelor se rărește. Poezia capătă trăsături abstracte, iar cuvintele sau sintagmele mai tari stabilesc o punte de legătură cu poeziile de început. Iată unele din aceste linkuri: mesajele goale ale lumii, fără timp, babilonia formelor ş. a.

Vladimir Korkunov este poet şi critic literar. S-a născut în 1984 la Kimrî, Rusia. Este autorul volumelor de versuri: *Pierderea temporară a vorbirii* (2019) şi *Tanzania* (2019) (ediţie română-rusă, traducerea în română aparţinând lui Leo Butnaru).

Vladimir Korkunov face o poezie cerebrală, nefiindu-i străină intertextualitatea practicată sub varii forme. Versurile sale sunt cvasialeatorii, frizând uneori bizarul şi absurdul. Poetul e mereu în captarea de poeticitate pură, fără legătură cu vreo realitate cunoscută. Metaforele găsite şi imaginile rezultate sunt surprinzătoare: „omul de piatră în barcă/ îşi taie cărarea în râul închegat/ scutură avalanşele cascadelor/ de pe fruntea albiei/ şlefuieşte pietrele fără oprire/ până când ritmul inimii” (p. 53), „popoarele istoriilor mele sunt la limita dispariţiei/ şi medicul închide paginile din/ fişa medicală” (p. 54).

Exerciţiul poetic al lui Vladimir Korkunov este de a recupera şi de a redimensiona avangardismul de acum 100 de ani: „la moscheea de lut/ merg femeile/ din sticlă opacă” (p. 46). Cu toată împrăştierea de metafore, poemele caută să se menţină într-o anumită albie unică. Bunăoară, în acest poem axa lexicală menţine construcţia gelatinoasă a textului: moschee, pelerinaj, imam, rugăciune, păcate, chinuri de mormânt, dumnezeu, minaret ş.a.

Alteori, acest stil abscons este utilizat în poeme cu tentă politică, în care transpar afirmaţii directe, tranşante: „se pare că guvernarea asta nu se va termina niciodată” (p. 50), combinate cu un soi de şopârle amintind de literatura din socialism: „… întorcându-te de la serviciu/ îmi dai piatra-în-creştere/ cu o gaură în mijlocul inimii/ prin care prinzând curaj/ ne vom transmite bileţele unul altuia.”

În ultimele poeme, *două scrisori netrimise*, tenta avangardistă a scrisului său se schimbă cu un lirism difuz şi elevat: „… amintirea e câteva fotografii de muzeu în care se decolorează tainele şi se sting cele care într-adevăr contează” (p. 55).

Lesyk Panasiuk este poet şi traducător de limbă ucraineană. S-a născut în 1991 la Jitomir, Ucraina. A publicat plachetele *Piatra ploii* (2013) şi *Mărul adevărat* (2014). Este coeditorul unui (fan)zin de poezie, *Documentarea corpului*. Locuieşte la Bucia, Ucraina.

Câteva trăsături se desprind clar la o primă lectură. Poemele sale sunt traversate de o tematică dureroasă pentru statele ex-coloniale. „Nu există nicio istorie şi nici n-a existat/ în locul unor cărţi de istorie să editaţi pete de cerneală”, afirmă poetul într-o poezie intitulată *Iulie*. Istoria a fost înlocuită cu basme: „Mereu am trăit în basme/ spre exemplu eu am crescut dintr-o sămânţă de măr.” Istoria însă nu poate fi defulată, ci recuperată/ reconstituită: „aud nume în cântecele unde nu există nume/ aici miroase a ploaie, iarbă şi pământ” (*Discuţia*). Discuţia se poartă, de fapt, cu ceea ce nu are glas: „niciun fel de cuvinte/ discuţia s-a încheiat/ discuţia nici n-a început.”

Tehnologiile, inalienabile vieţii de astăzi, apar într-un univers răsturnat. De exemplu, lumina electrică este văzută dintr-o perspectivă distructivă, anti-ecologică, iar peisajul lăsat de „lumină” capătă trăsături distopice. Abordarea sa seamănă cu empatia pe care Harari o exprimă faţă de lumea preistorică a culegătorilor atunci când o compară cu cea a agricultorilor.

Ecaterina Derişeva este poetă de limbă rusă şi traducătoare. S-a născut în 1994 la Melitopol, Ucraina. A publicat un volum de versuri originale şi traduceri *Punctul de plecare* (2018). Locuieşte la Harkov.

Cerebralitatea, concizia şi fragmentarismul sunt trăsăturile definitorii ale poeziei ei. Ea descrie un univers static, în care obiectele unei lumi electronizate şi mecanizate îşi fac apariţia precum informaţiile pe wall-urile de socializare. De aici şi terminologia adiacentă. Metaforele sunt, de regulă, reci, distante, iar mişcarea e una de deconstrucţie. Temele ei sunt risipirea şi deconcertarea: „atâtea sensuri ale jucătorilor aruncate în gol” (p. 104), „direcţia sărutului îşi schimbă sensul” (p. 105), „nu mai controlez raza timpului” (p. 107). Esenţa sau concluzia se conţine în chiar poemul de început al ciclului: „vieţile noastre sunt nişte pixeli/ pe pânza pictată a morţii/ unde paraşutele din cimitir cresc tot anul/ şi înfloresc/ şi înfloresc/ şi înfloresc” (p. 85).

Cei patru poeţi sunt diferiţi între ei în ciuda vârstei relativ apropiate (născuţi între 1984 şi 1994). Chiar în lirica fiecăruia distingem diferenţe de registru. Dar toţi depun mărturie – e drept, cam amară – despre *insula timpului*, care îi adăposteşte pe toţi.

Insula timpului. 4 poeţi din Ucraina şi Rusia. Antologare şi traducere din rusă de Ivan Pilchin. Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2019

▣

Van Gogh, Floarea soarelui

Eugen Lungu, între artă și critică

Lărgindu-și terenul de cercetare al fenomenelor culturii (precum Conachi își lățea moșiile culturilor agricole), spațiul său de investigație cuprinzând grădini cu tot mai multe specii (estetice), Eugen Lungu își explorează moșia extinsă nu ca un cercetător metodic și pedant, ci, asemenea unui botanist entuziast, focalizându-se pe cazuri particulare, excepționale, de interferențe, in-

de
Mircea V. Ciobanu

terconexiuni / inter-fertilizări ale câmpurilor. Mai simplu spus, E.L. e unul dintre puținii critici literari de la Chișinău care cochetează și cu opere din alte genuri de artă. Comentariile lui nu sunt, propriu-zis, „critică de specialitate", dar sunt analize și meditații relevante, oferind surprize ce vin tocmai din această schimbare a unghiului de vedere. Or asta potențează misterul artei: dorința de a ghici semnificația „desenului din covor". Dar și relațiile artistice, adesea, fac deliciul istoriei artei.

Noul său volum, **Artă și critică**, anunță acest orizont lărgit cultural prin chiar titlul cărții, deși tema nu a lipsit nici din alte ediții ale eseistului (unele oferind exerciții analitice, altele... lecții de cultură generală). I-aș sugera autorului să-și adune eseurile și tabletele dedicate artei plastice într-un volum separat, ilustrat (sic!). Am să amintesc doar câteva titluri din cărțile anterioare ale lui E. L., lăsând cititorul avizat să-și imagineze cum ar fi arătat eventuala ediție: *Absintul* (tema acestei băuturi în artă și în biografiile artiștilor), *Viața între pătrate (negre)*; capitolul *Complexul lui Laocoon*, din volumul *Panta lui Sisif* (cu texte despre Lessing, despre maeștrii olandezi, despre Dali, Klimt, Van Gogh, David ș.a. – le recitesc acum, ca să testez resorturile „sistemului"); apoi exponențialul eseu *Iapa flamandă, utopia și realismul socialist*; *Fornarina și Madona* (despre „modelele" lui Rafael); *Courbet și „eternul feminin"*; *Olandezul catifelat* (despre Ruisdael); *Un simbol confiscat* (despre statuia lui Ștefan cel Mare din centrul Chișinăului); *Două bătălii, nici un învins* (despre rivalitatea dintre Leonardo da Vinci și Michelangelo); *Antonimicul Pollock*; *Ateliere* (tema acestora în pictura de gen); *Vermeer, între Proust și Hitler* (o incursiune istorică, o analiză și o meditație asupra artei).

Eseul care a dat titlul cărții recente e despre raportul dintre artă (la modul general) și exegetică, având ca punct de pornire revoltele unor poeți față de actul critic (poemele *Criticilor mei,* de Eminescu și *Shakespeare,* de Sorescu), se concentrează pe un caz concret (și celebru deja) de miopie critică. John Ruskin, faimosul și temutul expert, e opac la pictura lui James Mc Neill Whistler, respingând (ignorând, de fapt, în sens strict estetic), în special, o lucrare care anticipa impresionismul: *Nocturnă în negru și auriu. Ploaie de artificii.*

Tabloul fusese expus în cadrul unei expoziții organizate de soții Lindsay. Reacția lui Ruskin e virulentă: „Sir Lindsay nu trebuia să aleagă tabloul pentru expoziție, pânză prin care acest pictor îngâmfat și incult a reușit să inducă în eroare vizitatorii galeriei. [...] n-am bănuit vreodată că un asemenea infatuat ar putea pretinde două sute de guinee pentru a zvârli în obrazul publicului o cutie cu vopsele." Ce tiradă! Ce memorabilă izbucnire de revoltă întru apărarea purității estetice! Și cât de demonstrativ-exponențială, anticipând o bună jumătate din reproșurile criticilor retrograzi adresate (începând cu finele secolului XIX și... neîncetând nici în primele decenii ale secolului XXI) moderniștilor, avangardiștilor și artei contemporane! Ciudat, pentru că Ruskin nu era, propriu-zis, un conservator. Dimpotrivă, susținerea pe care a acordat-o prerafaeliților și principialitatea cu care îl apărase ceva mai înainte pe Turner îl caracterizează ca pe un om deschis noului (și experimentului).

Istoria în sine este interesantă, nu însă și exclusivă. Eugen Lungu aduce câteva exemple de acest fel, inclusiv de pe terenul literaturii: Sainte-Beuve îl ignoră pe Baudelaire, Lovinescu îi prezice un viitor efemer operei lui Caragiale etc. Eseul vizualizează resorturile metodei de cercetare: secretul, savoarea și deliciul eseisticii marca E.L. e punerea în relație a faptelor și persoanelor, uneori, aparent, disparate. Avem o poveste întreagă despre relațiile calde dintre pictorul american nedreptățit și Stephan Mallarmé. L-au susținut și frații Goncourt, iar Joris-Karl Huysmans, scriitorul și criticul francez, punea pictura americanului în relație directă, ca efect melodios, cu poezia lui Verlaine. Urmează evocarea lui Whistler în *epopeea intimă* a lui Proust (cel care trăise o tristă senzație de decepție după ce romanul său fusese tratat cu dispreț de André Gide), apoi parada influențelor picturii lui Whistler asupra muzicii impresioniste (Debussy, Ravel) etc.

Finalul eseului nu e nici pe departe unul moralizator. E revelația pe care o oferă un caz particular al relației dintre creator și contestatar: „Eroarea nu l-a făcut pe Ruskin mai puțin important ca exeget, dar i-a sudat numele de cel al artistului traumat. La fel când vine vorba de Whistler – aproape întotdeauna e invocat și denigratorul său. E poate cel mai neobișnuit tandem condamnat la o glorie postumă simbiotică."

Pe palierul propriu-zis al [grădinilor suspendate ale] literaturii, Eugen Lungu, într-o tradiție mai veche, testează exercițiul re-lecturilor (Eminescu, Turgheniev, Camil Petrescu; basarabenii Meniuc și Boțu ș.a.) sau al re-poziționării unor personaje ale literaturii în contexte surprinzătoare (d.e., *Eco și cuvintele* versus *Eco și tancurile* sau *Panait Istrati în RASSM* ș. a.). Eminescu e privilegiat cu două texte, unul, comparatist-istoric, e despre raportul poeziei lui cu cea a contemporanilor, altul, al relecturilor / reinterpretărilor propriu-zise (*A doua viață a unui poem eminescian: Odă* (în metru antic) demonstrând valabilitatea tezei că un criteriu definitoriu al clasicității este capacitatea de a genera noi și noi interpretări, în timp (nu de a impune un înmărmurit-monumental canon... de durată eternă).

O piesă de rezistență a cărții este studiul (acesta ar fi cuvântul potrivit) intitulat *Brâul lui Iov*. Comentând (pe îndelete, cu citate din romane și din exegeze) polemicile privind sursele de inspirație ale lui Camil Petrescu (cele mai des invocate fiind, în contradictoriu, Proust și Stendhal), expunând, răbdător, onest, argumentele exegeților Lovinescu, Ralea, Călinescu, Manolescu, Paleologu..., criticul de la Chișinău vine cu, aparent, o surpriză: sursa / modelul cel mai imparabil-indubitabil ar fi Balzac!, desfășurând, tot atât de minuțios, parada argumentelor-citatelor, a lecturilor paralele...

Ei, bine, toate acestea (nimeni nu va putea demonstra suficient de convingător că vreunul dintre scriitorii francezi enumerați nu ar avea nicio treabă cu *Ultima noapte*... sau cu *Patul lui Procust*) demonstrează un adevăr mai vechi, care trebuie nuanțat: cărțile vin din cărți, dar o carte nu vine dintr-o altă [singură] carte. O carte se naște... dintr-o [întreagă] bibliotecă.

Eugen Lungu e unul dintre puținii critici literari de la Chișinău care cochetează și cu opere din alte genuri de artă

Pe un alt culoar, într-o altă zonă decât laboratoarele esteticii (care se ocupă cu decelarea subtilităților artistice), se desfășoară trupele de desant care asigură incursiunile lui E.L. pe terenul memorialisticii, al jurnalelor și al notelor de călătorie. De astă dată, atenția criticului/ eseistului/ cercetătorului literar se focalizează pe impresiile unor călătorii în Estul socialist (îmi vine să zic: sălbatic). Cartea-reper (sau: pretext, pentru că E.L. își expune și propriile amintiri potrivite contextual) este volumul lui Gabriel Garcia Marquez, *Călătorind prin Europa de Est*. Dar, fiindcă scriitorul columbian și-l alese de ghid (ca Dante pe Vergiliu) pe jurnalistul și scriitorul germano-italian Curzio Malaparte, E.L. se referă și la amintirile acestuia (pe atunci reporter de război al ziarului *Corriere della Sera*) de pe frontul sovieto-german, din 1941-43.

Marquez este descumpănit de noțiunea (occidentală) „Cortina de Fier", deoarece, comentează E.L., „realitățile estice se impun nu atât printr-o grandoare înfricoșătoare, cât prin cenușiul unei mizerii locuite de oameni cu fețe triste, cu haine ponosite si încălțări scâlciate. E un tablou general, valabil pentru tot spațiul cuprins între Berlinul de Est și Moscova". Ca exemplu concludent, e adusă realitatea din RDG: „Contrastul e izbitor mai ales pe teritoriul celor două Germanii – după un deceniu și ceva, nemții vestici și nemții estici păreau deja două specii diferite ale civilizației umane."

Citatul din Marquez (un scriitor care a simpatizat întotdeauna mișcările de stânga și „democrațiile populare") e relevant și doveditor: „Pentru noi, era de necrezut că poporul din Germania de Est luase puterea, mijloacele de producție, comerțul, băncile, comunicațiile și totuși era un popor trist, cel mai trist pe care-l văzusem vreodată." Realitățile sunt comune, „implantate din URSS", cum zice E.L.: „Deservirea e lentă și trebuie să stai la coadă o jumătate de oră ca să cumperi pâine, bilete de tren sau de cinema." Și, ca o concluzie construită de viitorul creator al realismului magic: „Nu puteam înțelege. Era ca și cum ne-am fi dus la cinema să ne omorâm timpul și am fi nimerit la un film cu nebuni, fără cap și fără coadă, cu un subiect conceput numai și numai pentru a descumpăni. Căci e cel puțin descumpănitor ca, în lumea nouă, în plin centru al revoluției, totul să pară învechit, perimat, decrepit."

Dar imaginea cumva emblematică a sistemului pare a fi acest șocant tablou al veceurilor publice sovietice, în care, „pe o platformă lungă cu o duzină de găuri, deasupra cărora o jumătate de duzină de cetățeni respectabili făceau ce trebuiau să facă, pe vine, conversând cu însuflețire, într-o colectivizare a fiziologiei neprevăzută în doctrină". E. L. amintește că „două decenii mai târziu" tabloul era același, fiind surprins în alte memorii, ale Marinei Vlady de astă dată.

La cealaltă margine a anecdotei, Marquez remarcă o altă deosebire dintre lumi: „În URSS nu se face reclamă la nimic, deoarece pe piață, de regulă, se vinde un singur produs, așa că esticul nu are alte opțiuni, nu are pur și simplu alternative pentru a alege". Tabu-ul sovietic la produsele și cultura occidentală este continuată, constată E.L., de politica actuală a lui Putin. „Iată de ce, *Călătorind prin Europa de Est* devine de o actualitate stringentă și e recomandabilă ca lectură obligatorie pe tot teritoriul umbrit cândva de Cortina de Fier."

„La închiderea ediției", autorul comentează într-o tabletă, intitulată cam pesimist *Mizeriile vârstei*, un text semnat de Selma Iusuf (*Moși și babe*), de la rubrica ei din *Dilema veche*. E. Lungu își amintește (*în context*, cum se zice) cum văzuse pentru întâia dată turiști americani. Era prin anii '90 ai secolului trecut, la Budapesta. „Moși și babe", ca vârstă, pensionari care au ieșit la pensie nu pentru a aștepta moartea și a se plânge de toate durerile, ci pentru a călători și a cunoaște lumea, comparându-le pe doamnele americane „cu coafuri moderne, cu părul grizonat" cu „băbuțele noastre de acasă de aceeași vârstă". Acestea din urmă, „îmbrobodite cu baticuri sub bărbie, cocoșate de muncă, cu mâini noduroase, încovoiate pe coada sapei" nu au ieșit în viața lor decât poate până în centrul raional sau la vreun târg mai răsărit din preajmă, după cumpărături. „Am înțeles ireversibil (scrie E.L., care își creează impresia că vorbește despre civilizații diferite, dacă nu cumva de planete diferite) că bătrânețea poate fi cel mai concludent coeficient al bunăstării sau al mizeriei sociale."

Autorul eseului, contextualizându-se – ca virtual personaj – în acest peisaj, și-a creat și o altă impresie, falsă, după mine: timpul ar curge, acum, „la bătrânețe", mult mai repede: „Ieri era luni, mâine e vineri." Nu are nicio treabă cu vârsta, zic eu. E îngrijorarea unui om supralicitat. A celui care are atâtea de făcut încât i se pare că timpul nu i se mai supune, *ca altădată.*

Eugen Lungu, ***Artă și critică***, Editura Prut, 2019.

▣

Leo Butnaru

Iatac de student

Negureni. Iatacul meu de copil. Acum – de student
venit la părinţi, dar căruia destinul îi făcu nedreptate.
Angina cu miros de muştar lipit pe piept, pe spate,
iar în gâtlejul cam hârcâit gust amărui de miere şi lapte.

Ah, nu voi merge la club, să-mi întâlnesc dragostea,
prima,
nu pot fuma „Leana” – ţigări autohtone, nici „Prima”,
d’ale bulgarilor.
Radio-tranzistorul leton „Okean”, posturi „de după
dâmb”, bruiate,
să nu afecteze fericirea sovietică şi prietenia popoarelor.

Vacanţa de iarnă va mai dura. Dar scurt, zgârcit,
şi iată – cu anginã
în miez de ianuar cu ceva zăpadă, dar mai mult noroi...
Asta e: pe la noi
e cam trist, de nu-ţi vezi prima dragoste, dar mai ales
că trebuie să citeşti
Marx, Engels, Lenin, acesta cu „Un pas înainte,
doi paşi înapoi”.

Aşadar, iatac, suspine de dragoste, „Okean-Riga”.
Angina agravată
de gândul că la Chişinău te aşteaptă seminarul
la comunismul ştiinţific.
...Miros de muştar, gust de miere şi lapte.
Prima dragoste, ca şi ratată...

...Eh, multe-ar fi să-ţi aminteşti de juneţe şi-angină
într-un imperiu pe dric...

Ungher în căminul studenţesc

Aşa-zis „ungheraş roşu”. Nelipsit-sovietic. Politică,
ideologie –
aceasta îi era menirea până pe la ora douăzeci şi trei,
după care devenea loc tainic de îmbrăţişări cu colege
mai dezgheţate
sau chiar, Doamne fereşte, loc de joc periculos cu
stricate femei.

Uneori, cam o dată-n trimestru, poate că mai des,
se pare
în ungheraşul roşu pentru prelegeri trase de păr,
apatice,
unor studente-ţărăncuţe li se întâmpla purpuria
deflorare
cu sau fără consecinţe oarecât obstetric-dramatice.

Aproape de revelion, acolo se instala bradul căminului
cu stea roşie în vârf, cu jucării de Siberia,
elementar-militare,
în luciul cărora se oglindeau activiştii partinici,
comsomolişti,
meniţi să preia ştafeta ca nouă generaţie
imperialist-conducătoare.

Iar odată colegul-filolog Linus Onofraş, revenind
la dănănaia
aprins discutată – (secretarul de partid zărise
un prezervativ
printre jucăriile bradului!), – trase anticipat concluzia:
„Se cam zice
cu uniunea sovietică... Chiar de mai e niţel pân-la amin
şi definitiv!”.

Prin geamul căminului 7...

Prin geamul căminului 7 se întâmpla să văd
cum se înălţa maiestuos, portocaliu, uriaş soarele
ca un chepeng pe care îl deschidea cineva –
Nu cumva eşti ateu?!... Cum, cineva?... Chiar El, Marele!

Alegeam ce alegeam necesar pentru prelegeri
încercam să radiez din minte regretele serii
din cafeneaua „Trandafir” cu muzică populară & jazz
în care ne amestecăm studenţii, poeţii, belferii.

Pe la opt, cu troleibuzul 7, ajungeam la facultate
între degete cu bilet de 5 copeici, anodin.
În sala de cursuri deja mă aştepta ea, frumoasă
colegă orăşeancă ce nu locuia la cămin.

Era într-o vineri, seara trebuia să plec la Negureni.
La prima dragoste. Iar acolo – ţin minte până acu! –
în auditoriul 13, sinucigaş de crud, îmi veni să-i spun
poate cel mai greu cuvânt din viaţa mea, din viaţa ei:
Nu...

Ea, gimnasta

...Bine că avea de antrenor o antrenoare, în caz contrar
eram gelos, dacă antrenorul n-ar fi fost bătrân, ramolit –
doar mie unuia trebuia să-mi aparţină tot ce avea ea, –
farmecul, al frumuseţii sale perpetuu, debordant
infinit.

Rămâneam preocupat de teritoriile de mai jos
de ecuatorul
superbei sale siluete – zveltеţe de gimnastă, campioana
competiţiilor universitare, la care îi eram suporter
înfocat
(păcat că am uitat cum o chema – Kiki, Larisa
sau Ioana?...)

La o adică, i-aş putea găsi numele în ziarul universitar
sau la rubrica „sport” din „Tinerimea Moldovei”
din acea
vreme în care imperiul sovietic îmbătrânea iremediabil
mergând spre Parkinson sau Alzheimer, aşa ceva.

Poate e printre citatele din conspectele mele
cu enormităţi
de la comunism ştiinţific, ateism, istoria PCUS, parşivă,
ce nu-mi interzicea doar credinţa în dragostea
de URSS şi
ceva, mai clandestin, – iubirea de ea, minunata
sportivă

care, chiar de nu era Nadia Comăneci
(...moldoveancă şi ea)
şi nu atinsese supreme culmi, – nu mă descuraja,
ci perseveram
în admiraţie, trecând-o deja în urbanele mele
prozopoeme din
caietul de elev, pe care încă îl mai păstram, îl mai
completam,

rămânând asiduu cercetător, geograf, aş putea spune,
a tot
ce avea ea mai sus şi mai jos de ecuatorul superbului
corp
dăruind plăceri vizuale publicului la competiţiile de top
şi mie – plăcerea de a-i fi explorator eminent şi supus
rob.

La citirea acestor amintiri...

Studenţia presupunea şi mici distracţii printre munţi
de carte
unde mai pui că mişunau fete atrăgătoare la orice
facultate
iar printre cele mai ademenitoare erai şi tu, rod copt
din sud
cu sânii ca pâinile rotunde şi calde de un kil
şi jumătate.

(Dar totuşi, nu-mi amintesc limpede, dacă acea
greutate
revenea ambilor sâni dolofani sau fiecăruia în parte...
Însă
minunate, superbe erau acele globuri, parcă niţel
exagerate
întru aţâţarea voluptăţii şi a... silinţei la carte,
necondiţionate!)

Iertare pentru această comparaţie uşor nelalocul ei,
se pare,
dar studenţia e şi uşor acidă, uşor parşivă, nu doar
studioasă,
încât era atâta ingeniozitate în căminele universitare,
Doamne,
cu domnişoare şi doamne (astea cam... clandestine)
frumoase.

Mă gândesc că ai alăptat prunci dolofani cu minunaţii
tăi sâni
cândva mângâiaţi, jucaţi în palme şi de mine, mai mult
amical
pentru că nu ne permiteam îndrăzneli prea de tot,
hiriş păgâne,
fiind la asiduă învăţătură, nu la vreun festival
neoliberal.

Azi, presupun că la citirea acestor amintiri oarecum
îndrăzneţe
unele din studentele de-atunci, azi bunici nostalgice,
dar fidele
vor merge la oglindă, dezvelindu-şi încă frumoşii,
dolofanii sâni
cântărindu-i în palme, surâzând dulce-amar...
Ce vremuri vremurele...

Interdicţii prinse în pioneze

Când scriu despre studenţia noastră, parcă aş fi un
Costache Conachi din epoca minunilor japoneze;
vremuri în care pe la cămine anunţurile decanului
erau prinse, îndrumător-ameninţător, în pioneze.

În ele se spunea despre ce nu se poate (mai toate!)
inclusiv ispititoarele, fireştile juneţii îndeletniciri
azi în memoria unora devenite tabu (soţii, soţiile!)
sau subiecte ceţoase de cvasiverosimile povestiri.

Da, eram în secolul douăzeci, trecut, dar şi mai al naibii
în imperiul care suspecta studenţia mereu crâcnitoare.
Închişi în sine sau nemulţumiţi gălăgioşi
la „Cadavrul vesel”*
crâşmă unde croiam şi noi planuri din burse şi pahare

până-n ultima zi de studenţie. Mâine – valea, aiurea!
Îmbrăţişări, sărutări, juruinţe tremurând cuvântul.
Ne-am ridicat şi am plecat. Pe urma noastră rătăcită
în halbe şi-n pahare goale îşi făcuse culcuş vântul...

31.XII.2019

** În Chişinău, un local cam sordid, „Călătorul”, rebotezat de studenţi sau „Cadavrul vesel” sau „Trei cadavre”, cu peretele din spate făcând corp comun cu zidul Cimitirului Central.*

Cu poezia... (III)

*Am citit tot felul de definiții ale poeziei. M-am încercat și eu, deseori, să-i prind esența în cuvinte mai multe sau mai puține. Bine, e și stare, e și

de
Mariana Codruț

emoție, e și narație, fulgurație, incantație, e și esențializare, rigoare, e și mărturie direct sau razantă etc., etc. Totuși, mereu mi s-a părut că ceva scapă și îmi scapă. La vîrsta asta, cel mai tare cred că poezia adevărată e cea care îți provoacă la lectură mici... șocuri emoționale sau de cunoaștere, cum mi-au provocat mie, ca să dau doar un exemplu, versurile lui Trakl: „Mereu și mereu revii tu, melancolie,/ o, blîndețe a sufletului singuratic!”. Adică îți provoacă o revelație, în acest caz, că melancolia e blîndețe a... Or, „o revelație e o revoluție” (în chiar limba lui E.-E. Schmitt, „Une révélation est une révolution”, definiție care mi-a plăcut).

*Dar știe cineva sigur ce e poezia? Mă îndoiesc. Dacă ar ști, dacă ar avea o rețetă, ar scrie la orice oră capodopere. Or, nu poți, gîndindu-te la ea, decît să aproximezi azi o definiție, mîine alta. Azi o condiție, mîine alta: spui, de pildă, că trebuie cultură ca s-o scrii și apoi îți amintești, rușinat, că sute de creații folclorice sînt geniale.

*Într-o poezie bună, *poezia* stă ascunsă și nedepistabilă printre tropi, rime, ritm cum stă sufletul ascuns și nedepistabil printre organe sau gîndul printre neuroni. De aceea, mă amuză analizele care, vrînd să demonstreze valoarea unui text liric, îi numără tropii, silabele etc.

*Cu ceva timp în urmă, am văzut pe facebook următoarea afirmație a unui poet de vîrf din generațiile mai tinere despre poezia altui poet de vîrf, tot din generațiile mai tinere: „C. e cel mai intens – purtându-și strălucitor intensitățile & pathosul într-o vreme în care ele nu se mai poartă”, afirmație care m-a incitat la polemică. N-am comentat pe loc, nu eram într-un moment bun. Dar, dacă aș fi comentat, i-aș fi spus ceva de genul: poezia e scrisă de om și omul cunoaște toate intensitățile cu putință: îndrăgostirea – e o atracție intensă față de altcineva; dragostea – un sentiment intens pentru cineva; căsătoria (în majoritatea cazurilor) e dorința intensă de a fi cu cineva; bucuria, adusă de propriul copil, de o carte bună, de o reușită personală, de vederea naturii în floare ș.a., e un sentiment intens; tristețea cauzată de moartea cuiva drag, de eșecuri, deziluzii, nedreptatea e un sentiment intens; frica, groaza, teroarea, ura, senzația de abandon, entuziasmul etc. sînt sentimente intense. Cum dar să eviți intensitățile în poezie, fără să nu-ți trădezi ființa profundă și chiar propria identitate?

*La începuturi, cînd oamenii credeau în zei și poezia lor îi invoca în forme explicite, cerîndu-le protecția, mila, aducîndu-le laude și mulțumiri, nimănui nu i-ar fi părut ridicolă. De mult timp însă, probabil de cînd oamenii nu mai cred nici în zei, nici în ei înșiși ca ființe alcătuite după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, poezia e considerată de mulți ridicolă. Dar nu cumva asta e și una din condițiile ei, să-și asume ridicolul dezvăluind sau construind lumi despre care ceilalți, nevăzîndu-le, nepercepîndu-le, cred că nu există?

▣

Lecturi

Istoria ca viitor

Am găsit cartea într-un anticariat, în singurul care a mai rămas în oraș, și am fost atras iremediabil de (aparenta, spun acum) contradicție a titlului – **Istoria ca viitor**, termeni care la prima vedere nu ar putea locui într-o vecinătate imediată: istoria operează, indiscutabil, cu pagini și secvențe ale trecutului peste care plasează interpretări „interesate”, contextuale, și doar forța ei anticipatoare, prin alternanța discretă

de
Alexandru Tabac

a perspectivelor, proiectează în câmpul imaginar al conștiinței posibilitățile unei înțelegeri acute a prezentului și – de ce nu – a viitorului – (*„Și, pentru că se vede cu ochiul liber cum istoria se repetă, n-ar trebui decât să înțelegem ce a fost pentru a descoperi ce va fi.”* p. 192).

Volumul Anei Blandiana, apărut la Editura Humanitas în 2017, cu titlul complet – **Istoria ca viitor și alte conferințe și pagini** – aduce în actualitate problematicile majore ale societății românești, tarele postdecembriste cu rădăcini adânci în deceniile din urmă, zbaterile chinuite ale unei populații aflate în degringoladă. Conferințele, susținute cu diferite ocazii și adunate acum în volum, devoalează butaforia comunistă și postcomunistă, deconspiră regia brutală și recuzita de carton ale regimului politic fie de dinainte, fie de după căderea comunismului, întreg eșafodajul mistificării și al coruperii instituțiilor, coregrafia jalnică a impostorii și igrasia morală a veleitarilor cocoțați în funcții publice.

Textele incluse în volum au vârste diferite, unele sunt scrise în anii nouăzeci, la scurt timp după Revoluție și Mineriade, altele traversează tranziția, anii două mii și ajung până aproape de timpul nostru, la fel de actuale, vii și pulsatile prin ideile ocrotitoare pe care le conțin. Pericolele ce ne pândesc nu au slăbit, pare să ne sugereze autoarea, și-au schimbat veșmântul, și-au perfecționat cu șiretenie stratagemele și, în consecință, se pot strecura chiar prin intermediul bunelor intenții, prin epiderma gesturilor altruiste.

Eu am trăit în viitorul vostru – decreta Vladimir Bukovski într-unul din interviuri, o afirmație dură, riscantă, care îl plasa într-o poziție vulnerabilă și marginală, îl îndepărta totodată de elanul unificator european, de optimismul cvasigeneral. Însă a o neglija *ab initio*, a o arunca la coșul de gunoi al ideilor decrepite, fără un minim efort de filtrare și-n lipsa unor interogații obligatorii, poate fi o greșeală regretabilă, un hiatus al reflecției.

Grupate tematic în trei capitole – *Convertibilitatea suferinței*, *Fragmente estice despre libertate* și *La ce bun poeții în vremuri de restriște?*, conferințele reprezintă un intens exercițiu de antrenare a memoriei, de „terapie prin adevăr”, cum numea Adam Michnik dezideratul de însănătoșire al est-europenilor. Textele scrise în anii nouăzeci pansează răni deschise și dau un diagnostic extrem de precis, concluzii dureroase și observații critice la adresa unei clase politice definitiv maculate. Frapează cu adevărat rapiditatea reacției, luciditatea analizei, promptitudinea intervenției publice, textele lasă impresia că scriitoarea Ana Blandiana înțelege evenimentele ce aveau să modeleze fizionomia următoarelor două decenii în timp ce acestea se desfășoară, le divulgă cu intransigență făcătura și intențiile ascunse. Ceea ce unii intelectuali au refuzat să vadă și să accepte, din comoditate sau dintr-un interes pecuniar, ceea ce oamenii simpli au înțeles peste ani, textele **Istoriei ca viitor** o spun răspicat, aproape concomitent cu producerea evenimentelor, fără patimi apăsate și fără iluzii otrăvitoare. Vocea autoarei e cu atât mai credibilă cu cât refuză înregimentarea politică, neacceptând sub nicio formă beneficii directe sau indirecte, trocul încetățenit, ea rămâne un observator onest și fidel al realității pentru că *„[...] intelectualul este cineva aflat în căutarea adevărului dincolo de interesele sale”*.

Răspunsul este o întrebare. Interogațiile grave ale autoarei decorticheză stări de fapt îngrijorătoare pe care *omul recent* nu le poate evita și-n care e prins ca într-o invizibilă pânză de păianjen. Avem parte de pagini generoase din care se poate cita cu sentimentul răvășitor al încuvântării esențialului – (*„Justiția este ea însăși, în cele din urmă, o formă de memorie.”* p. 35), parabola corsetului, nevroza libertății – (*„[...] descoperea cu spaimă că a fi liber este mai greu decât a nu fi liber.”* p. 47), paradoxul interdicției și al cenzurii – (*„Interdicția a fost mai creatoare decât libertatea, dragostea și dăruirea s-au conservat mai bine în suferință decât în indiferență și consum.”* p. 56), suferința ca patrimoniu și convertibilitatea acesteia în valori etice și estetice, reflecții despre poezie – (*„Căci poezia este cea care ne dă, ca un al șaselea simț, sentimentul prezenței ALTUIA în lumea înconjurătoare.”* p. 74), situarea solidarității – (*„Solidaritatea este superlativul libertății.”* p. 76), esența democrației – (*„Secretul democrației este în ultimă instanță un secret al proporțiilor și constă în înțelepciunea de a nu da nimănui o parte de putere atât de mare încât să poată naște ispita de a fi luată în întregime.”* p. 77), neajunsul democrației – (*„Imperfecțiunea democrației constă în faptul că majoritatea celor care o practică nu sunt pregătiți pentru ea. Ei au obținut dreptul de a alege, dar nu și știința de a alege, [...]* p. 124), disoluția comunismului – (*„Comunismul nu a fost înfrânt nici de disidenți, nici de opozanți, nici de revoluții, ci de propria sa aberație economică.”* p. 158), gânduri despre libertate – (*Nu te simți liber decât atunci când te eliberezi sau când îți simți libertatea amenințată de o interdicție sau de o limitare. Ea, libertatea, nu există, deci, sau, în orice caz, nu devine palpabilă decât în măsura în care este mărginită de negația ei sau este locuită de valorile interdependenței.”* p. 131), nocivitatea comunismului – (*Deconstrucția memoriei – crimă în egală măsură contra naturii și contra istoriei – este opera primordială a comunismului.”* p. 139), corectitudinea politică – cămașa de forță, noua dogmă,

noua religie universală care instaurează o cenzură interioară cu efecte devastatoare – (*Aproape religie și mai mult decât politică, corectitudinea politică a trecut drepturile omului de la condiția de credință la aceea de dogmă, o dogmă care, ca orice dogmă, evoluează în afara spiritului critic și poate deveni, în situații neobișnuite, amenințătoare.”* p. 195), iarăși despre poezie –(*[...] într-o lume în care se vorbește și se scrie atât de mult, rostul poeziei a devenit acela de a restabili tăcerea.”* p. 162), despre mecanismele interioare ale acesteia – (*„Elocvența poeziei nu se mai măsoară prin dezlănțuirea cuvintelor, ci prin liniștea dintre ele. Idealul devine să exprimi puțin, să sugerezi mult.”* p. 163), compromisul și compromiterea creației – (*Prin fiecare vers scris, poetul își compromite poezia ascunsă, perfecțiunea bănuită de el. La limită, poetul, marele poet, n-ar trebui să scrie nici un vers.”* p. 164).

Textele Anei Blandiana pun față în față concepte fundamentale, într-un exercițiu de oglindire reciprocă, cenzura politică vs. cenzura economică, omul din est vs. omul din vest, idealizarea vs. necunoașterea, rediscută și resuscită o sintagmă demonetizată între timp – „rezistența prin cultură”, iată că a rezista prin cultură nu înseamnă a te împotrivi eroic, cu arțag, ci a supraviețui prin cultură, prin intermediul acestui ultim refugiu al libertății interioare, astfel recitită sintagma „rezistă” în continuare. În cazul scriitoarei Ana Blandiana nu putem trece cu vederea rolul esențial pe care l-a avut în crearea Muzeului Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet, un loc dedicat memoriei. Închei cu acest îndemn – *Trebuie să rămânem în continuare atenți la propria noastră definiție*. **Istoria ca viitor** – farmecul unei lecturi întâmplătoare!

Ana Blandiana, ***Istoria ca viitor și alte conferințe și pagini***, Editura Humanitas, 2017, 208 pag.

▣

Din nou despre ego-istorie (III)

Atunci cînd a propus mai multor istorici eminenţi să se gîndească cît datorează gustul lor pentru istorie şi concepţia despre trecut propriei biografii, Pierre Nora nu şi-a imaginat ce succes urma să aibă, peste ani, ideea sa cu ego-istoria. Acest lucru se întîmpla pe la mijlocul anilor ’80 ai secolului trecut, iar volumul gîndit de el (apărut în 1987 şi

de

Alexandru-Florin Platon

amintit, mai demult, tot în această rubrică) a inaugurat un gen care a ajuns astăzi deosebit de popular nu numai printre istorici, ci şi printre amatorii de istorie. Nu merg pînă acolo încît să caracterizez această vogă autobiografică (despre care am mai vorbit aici) drept o direcţie istoriografică de tipul istoriei economice, antropologiei politice sau istoriei culturale (fostă a mentalităţilor). Cred că prestigiul pe care i l-aş împrumuta ar fi exagerat. Nu văd ca acest tip de introspecţie – e drept, mai elaborat – să fie inspirat de vreo „filosofie” despre trecut, să aibă o metodă sau un set de metode specifice şi să utilizeze surse care îl individualizează (în afară, desigur, de viaţa autorilor); altfel spus, să prezinte condiţiile de bază pentru a fi considerat o tendinţă autonomă a cercetării. El ţine, mai curînd, de arta povestirii, care readuce scrierea trecutului în matca unde istoria a fost aşezată de cînd e istorie (şi din care a vrut mereu să iasă): aceea a literaturii. Nu este însă mai puţin adevărat că aceste naraţiuni sînt interesante (pe alocuri pasionante) şi se vînd bine. Dovadă, colecţiile create de multe din casele editoriale care găzduiesc asemenea „autoscopii”, cum este aceea – cea mai cunoscută – a Editurii Universităţii Paris I (Éditions de la Sorbonne), intitulată, semnificativ, „Itinéraires (la publicaţiile căreia poate voi reveni cîndva, tot în această pagină).

Printre ultimele apariţii din această categorie de scrieri este şi cartea lui Bartolomé Bennassar.

Născut la Nîmes, în 1929, dintr-un tată spaniol (originar din Mallorca) şi o mamă franceză, Bennassar (care s-a stins din viaţă în 2018) este unul din părinţii hispanismului francez. Poate cel mai important.

Deşi apropiat ca vîrstă de Jacques Le Goff şi Marc Ferro (născuţi în 1924) şi coleg de generaţie cu Emmanuel Le Roy Ladurie, istoricul nu a făcut, cu adevărat, parte din Şcoala de la „Annales”. A publicat, e drept, în revista omonimă, şi-a început, ca şi confraţii săi, cercetările în domeniul istoriei economice şi sociale, iar subiectele de care s-a ocupat au fost, în general, asemănătoare (cu excepţia interesului pentru lumea hispanică). Cariera lui a fost însă complet atipică faţă de a celor menţionaţi (şi de a altora, afiliaţi aceluiaşi grup). Iar asta pentru că, spre deosebire de ei, Bennassar nu a „urcat” niciodată la Paris, rămînînd, tot timpul, „acasă”, adică în sudul Franţei. Invitat de Jacques Godechot să ocupe un post de asistent la Universitatea din Toulouse în 1956, istoricul s-a stabilit aici pînă la pensie, fiind ales şi preşedintele acestei instituţii, între 1978-1980. În capitala Franţei nu cred să fi fost, toată viaţa, mai mult de cîteva ori. De altfel, Parisul nu este explicit menţionat în cartea de faţă, dacă nu mă înşel, decît o singură dată. Prin structură şi gusturi, Bartolomé Bennassar a fost şi a rămas un mediteranean. I-au plăcut drumeţiile montane, pescuitul (pentru care a dezvoltat o veritabilă pasiune) şi – se putea? – tauromahia (căreia i-a dedicat, în 1993, chiar o istorie). Pasiunea pentru trecut şi-a descoperit-o, ca mai toţi copiii de ieri şi de azi, prin lecturile din Jules Verne, Fenimore Cooper şi a altor cîtorva. „În felul ăsta – scrie el – mi-am confecţionat o cunoaştere foarte eratică şi dispersată a istoriei, atît despre America de Nord, cît şi despre Europa Centrală, dar cu înclinaţii evidente pentru secolul al XIX-lea” (p. 1). Gustul călătoriilor (care nu l-a părăsit – nici el – vreodată) i-a fost deşteptat lui Bennassar de aceleaşi lecturi despre aventurieri care cutreierau ţări îndepărtate şi misterioase, cu plante şi animale exotice. Este şi motivul pentru care, în timpul studiilor începute la Universitatea din Montpellier (continuate la Toulouse), viitorul istoric şi-a ales ca diplomă secundară geografia, abandonată însă, definitiv, după absolvire, în favoarea istoriei. Opţiunea a fost urmarea unei alte lecturi, de astă dată savante, pe care o făcuse în timpul vacanţei de după examenul de licenţă: „Mediterana” lui Fernand Braudel, de curînd apărută (1949). „A fost, pentru mine – scrie el –, o întîlnire decisivă şi am rămas timp de mai mulţi ani sub acest şoc” (p. 25). Faimoasa carte i-a desăvîrşit „conversiunea”, împingîndu-l să se prezinte la examenul de „agrégation”, care, atunci ca şi astăzi, constituia, prin dificultate, o adevărată piatră de încercare pentru oricine dorea să fie profesor în Franţa.

Preşedintele juriului era, în acel an, chiar Fernand Braudel. Acesta l-a remarcat imediat pe tînărul candidat nu atît – îşi aminteşte Bennassar – pentru lucrarea scrisă, cît graţie expozeului oral, unde îi căzuse un subiect pe care l-a prezentat foarte bine pentru că ştia şi geografie (vechea pasiune). Autorul nu ar fi putut avea un noroc mai mare: nu numai că examenul oral i-a permis – cum spune el – „să strălucească”, dar combinaţia dintre istorie şi geografie „cădea” – salutară coincidenţă – exact pe gustul lui Braudel şi pe teoria sa inovatoare despre pluralitatea duratei, cu precădere pe ideea „timpului lung”, a „structurilor cotidianului” (condiţiile materiale şi geografice de viaţă ale unei societăţi). Tînărul aspirant la „agregaţie” cîştigase simpatia marelui istoric.

Ego-istoria ţine, mai curînd, de arta povestirii, care readuce scrierea trecutului în matca literaturii. Printre ultimele apariţii din această categorie de naraţiuni este şi cartea lui Bartolomé Bennassar

Buna impresie făcută lui Braudel a fost marele noroc al carierei lui Bartolomé Bennassar. În 1955, autorul „Mediteranei” i-a propus tînărului „agrégé” să-şi facă doctoratul. Nu cu el, căci profesor la Collège de France fiind, Braudel nu putea avea doctoranzi (aşa era, atunci, regulamentul), ci cu Ernest Labrousse – un ilustru reprezentant, şi el, al noii istorii economice şi sociale franceze. Mai rămînea de ales subiectul. Lui Bennassar i-ar fi plăcut să lucreze la ceva legat de America hispanică, numai că istoria acesteia începuse deja să fie explorată de Pierre Chaunu şi Frédéric Mauro. Primul dăduse deja în acest domeniu o mică sinteză despre America Latină şi începuse să-şi publice impozanta teză de doctorat, în... 12 volume, consacrată comerţului sevillan (*Séville et l'Atlantique (1504–1650)*, Paris, SEVPEN, 1955-1960). Al doilea se pregătea să susţină o teză asemănătoare despre Portugalia şi Oceanul Atlantic (*Portugal et l'Atlantique au XVIIe siècle (1570-1670)*, prezentată în 1957. Braudel a încercat, de aceea, să-şi reorienteze discipolul spre ţinuturi mai îndepărtate: Turcia, China, Japonia... Fără succes, pentru că Bennassar nu s-a lăsat înduplecat. Cea care i-a hotărît destinul a fost, pînă la urmă, Paula Braudel, soţia istoricului, care asista la discuţie. Ea „m-a scos – scrie Bennassar – din încurcătură. «Vezi bine că băiatul moare de dorinţa de a se orienta spre lumea hispanică»”, i-a spus ea soţului. Care a pronunţat cuvintele magice: „Valladolid în Secolul de Aur.” Subiectul tezei fusese găsit!

Bartolomé Bennassar a lucrat la disertaţie 10 ani, publicînd-o în 1967, foarte curînd după ce o susţinuse la Sorbona, în faţa unui juriu select. Intitulată *Valladolid au Siècle d’Or. Une ville de Castille et sa campagne au XVIe siècle*, ea i-a adus istoricului un succes imediat şi consacrarea ştiinţifică. Subiectul nu era, totuşi, ieşit din comun, ba dimpotrivă, cît se poate de canonic. Ca şi teza lui Pierre Goubert despre regiunea Beauvais sau a lui Pierre Toubert şi Georges Duby despre Latium-ul medieval, respectiv, ţinutul Mâcon, cartea lui Bennassar se înscria în seria acelor monografii locale prin intermediul cărora istoricii de la „Annales” reconstruiau cantitativ şi serial istoria economică şi socială a diverselor regiuni ale Franţei şi Europei de apus, aplicînd la scară redusă metodele de cercetare teoretizate de Marc Bloch şi Lucien Febvre, „părinţii fondatori” ai Şcolii omonime. Preferinţa pentru acest model monografic a durat mai mulţi ani, avînd drept rezultat cartografierea metodică a cîtorva importante regiuni din Occidentul medieval.

Elaborarea tezei i-a oferit istoricului franco-spaniol cîteva lucruri esenţiale, care au jucat un rol important atît în viaţa, cît şi în cariera sa. Cel dintîi a fost treptata familiarizare cu numeroasele (şi bogatele) fonduri arhivistice din Castilia şi Aragon, foarte puţin explorate la acea dată, din cauza izolării la care regimul franchist condamnase Spania. Bennassar a folosit toată viaţa ceea ce i-au oferit aceste fonduri, scriindu-şi cărţile care au urmat pe temeiul informaţiilor extrase din ele. Inutil să mai spun că, de-a lungul anilor, a ajuns să ştie arhivele spaniole ca nimeni altul.

În al doilea rînd, cercetările la care l-a constrîns teza de doctorat l-au făcut pe istoric să călătorească de nenumărate ori la sud de Pirinei, fie singur, fie cu familia (soţia şi cei trei copii – două fete şi un băiat), unde a petrecut zile şi luni, ajungînd să cunoască ţara lui Cervantes şi a lui Velázquez, cum se spune, ca în palmă. La fel şi cultura ei, de care se apropiase încă din copilărie, graţie tatălui şi numeroasei familii paterne. Bartolomé Bennassar a ajuns astfel unul din specialiştii cei mai cunoscuţi în Franţa ai istoriei şi culturii spaniole, pe care le-a „aclimatizat” şi la Universitatea din Toulouse, transformîndu-le în direcţii în învăţămînt şi cercetare, care au devenit, cu timpul, o parte integrantă a identităţii acestei instituţii.

În fine, teza de doctorat i-a deschis lui Bennassar şi porţile Americii Latine, la universităţile căreia a fost invitat de nenumărate ori, pentru colocvii şi conferinţe. Istoricul a ajuns la fel de familiar cu ţările continentului sud-american ca şi cu Spania, străbătîndu-le în lung şi în lat în excursii de studii sau de plăcere, savuros povestite în penultimul capitol al cărţii. Alături de mai mulţi scriitori (Borges, Márquez, Paz, Llosa etc.), Bartolomé Bennassar a contribuit, astfel, la apropierea culturală dintre aceste ţări şi Europa.

În ego-istoria pe care a scris-o, autorul nu ocoleşte nici întîmplările cînd vesele, cînd triste, cîteodată tragice, din viaţa sa. Moartea băiatului, Jean (care s-a sinucis la numai 22 de ani) l-a afectat profund, rămînînd o rană veşnic deschisă. „Nu am ştiut să-l înţeleg, am trecut alături de el”, mărturiseşte istoricul, cu tristeţe, undeva, deplîngîndu-i „absenţa iremediabilă”. Afecţiunea reciprocă dintre el, soţia sa, Lucille (cu care a semnat cîteva cărţi bine primite de specialişti) şi cele două fiice nu a şters niciodată această pierdere.

Scrisă cu vervă, într-un stil plăcut, cartea lui Bartolomé Bennassar merită citită pentru experienţa intelectuală şi de viaţă pe care o oglindeşte, demnă de reflecţie în mai multe sensuri. Să mai adaug, în încheiere, că istoricul nu este necunoscut nici publicului din România şi Republica Moldova. În 1983, i s-a tradus la noi *Inchiziţia spaniolă (secolele XV-XIX)* (la... Ed. Politică!) – o carte inovatoare la vremea ei (în 1979) – iar în 2009 *Războiul civil din Spania* (Ed. All), a cărei ediţie originală (din 2004) a stîrnit, din cauza subiectului delicat, o polemică aprinsă de o parte şi de alta a Pirineilor.

Bartolomé Bennassar, ***Pérégrinations ibériques. Esquisse d'égo-histoire.*** Préface de Michel Bertrand. Nouvelle édition. Casa de Velázquez, Madrid, 2019

▣

Momente ale privirii

de
Alex Cosmescu

Când mă uit în jur, există nişte pete negre, albe sau gri, care se mişcă mereu, dintr-o parte sau alta a câmpului meu vizual, acoperind obiectele, mişcându-se de pe unul pe altul ca un roi de insecte.

Se mişcă mai ales când îmi mişc şi eu privirea de pe un obiect pe altul – dar nu doar atunci. Chiar şi când privirea mea se stabilizează şi când obiectele îşi capătă conturul, există o mişcare minimală, o mică vibraţie a acestor pete, cu care m-am deprins deja că fac parte din felul meu de a vedea.

M-am deprins atât de tare cu ele – şi le iau ca fiind într-atât de mult parte din experienţa mea – încât mult timp nici nu m-am întrebat dacă şi alţii văd în exact acelaşi mod.

Dacă şi în cazul altora, când ei îşi mişcă privirea de pe un obiect pe altul, există încă ceva care se mişcă – ceva care nu e un obiect, sau nu e *încă* un obiect – nişte pete similare, nişte părţi ale câmpului vizual, care nu sunt părţi ale lumii, nici părţi ale ochilor, dar părţi ale privirii înseşi – părţi pe care ceilalţi, asemenea mie, le poartă cu sine mereu, la fiecare pas, la fiecare sacadă.

M-am deprins cu asta aşa de tare, încât e o parte firească a felului în care mă raportez la ceea ce văd. Nu mă sperii că ar fi nişte insecte semitransparente care se mişcă de pe un obiect pe altul şi care mă urmăresc de când mă ţin minte. E o parte din experienţa mea de care fac abstracţie pentru a lua lucrurile aşa cum apar ele în felul *obişnuit* în care ne raportăm, zi de zi, la ceea ce face parte din cotidianul nostru.

Sunt câteva câmpuri însă în care, pentru a avea de a face cu lucrurile, e nevoie tocmai de o anumită *defamiliarizare*.

Una dintre cele mai recente experienţe de acest gen a fost o formare de o săptămână în cadrul unui proiect la Institutul de Filologie Română *Bogdan-Petriceicu Hasdeu*. E un proiect relativ mic, dar important pentru institut – finanţat

de British Library – în cadrul căruia colaborăm cu o asociaţie din România pe nume *Eurocentrica*. Obiectivul e salvarea – prin digitizare – a materialelor din Arhiva de dialectologie a institutului. Câteva mii de caiete şi benzi, produsul unor expediţii pe teren, începând cu anul 1946, cam până în anii ’80. Câţiva angajaţi ai institutului am fost instruiţi, timp de o săptămână, cu privire la câte un segment al acestei munci – de care urmează să ne ocupăm timp de un an.

Pentru mine, asta a însemnat să stau, o săptămână, alături de Iris, persoana care m-a învăţat, de dimineaţă până seara, să fac metadate – să descriu detaliat într-un tabel câţiva parametri ai caietelor – şi să defamiliarizăm, împreună, felul în care ne raportăm la un dosar unde sunt legate, între coperţi tari, până la 15 caiete scrise în grafie chirilică.

Există moduri tipice de a ne raporta la ceea ce a fost produs, în Basarabia, în această perioadă. Moduri în care ne-am deprins să avem de a face cu lucrurile. Grile prin care ne-am deprins să le privim.

În mod normal, nu dau nicio atenţie petelor negre, gri sau albe care se mişcă dintr-o parte sau alta a câmpului meu vizual. Dar, când încerc să înţeleg cum mi se structurează experienţa vizuală, nu le mai pot neglija. Tot aşa, când am în faţă un obiect – şi discutăm cu cineva despre cum ar trebui descris sau catalogat obiectul acela – există lucruri pe care nu le mai putem neglija.

Începeam să ne întrebăm, de exemplu, lucruri foarte simple. La care nu aveam cum să obţinem răspuns de la altcineva – aşa că singura posibilitate era să examinăm obiectul ce ne trezea întrebările acelea. Ne întrebam, de exemplu, dacă volumul legat funcţiona ca un *sistem* de caiete sau nu. Dacă felul în care erau aranjate caietele unul după celălalt corespundea vreunui criteriu – cronologic?, în funcţie de cercetătorul ce le-a produs? Ne întrebam cine erau oamenii care le-au scris. Uneori, pe unele dintre caiete, găseam nume. Gheorghe Bogaci, Faina Cojuhari, Nicolae Corlăteanu. Începeam să căutăm pe internet vârsta pe care ar fi avut-o ei în 1946, la data producerii caietelor – să ne dăm seama de statutul pe care l-ar fi avut ei atunci, în funcţie de vârstă. Erau tineri cercetători la ceea ce urma să devină Academie. Trimişi pe teren. Şi, dacă erau trimişi pe teren, înseamnă că urmăreau ceva.

Şi încercam să reconstituim, în baza lecturii pagină cu pagină a caietelor – în care apăreau răspunsuri la chestionare standard (fără să ştim care erau întrebările din acele chestionare), notaţii fugare, transcrieri de vorbire directă intitulate, toate, criptic, doar „text”, indiferent de tipul de text despre care era vorba, şi erau, clar, răspunsuri la nişte întrebări pe care le puteam doar bănui –, încercam să reconstituim, împreună, care ar fi putut fi misiunea ce şi-o asumaseră cei câţiva cercetători, pe care am putut să-i identificăm şi cei pe care nu i-am putut identifica, în munca lor de teren.

Şi dacă nu cumva, pentru ei, procesul de cercetare în care erau angajaţi nu implica, tocmai, o muncă similară de defamiliarizare. O defamiliarizare cu un material pe care, la rândul lor, ar fi putut şi ei să-l ia ca fiind de la sine înţeles – dar au decis să-l înregistreze, fixând şi subliniind, apoi, lucrurile considerate de ei *stranii*. Sau relevante. În funcţie de criterii ce ne-au rămas, până la urmă, neclare. Poate când o să termin descrierea tuturor caietelor o să-mi dau seama.

Tot aşa cum m-am deprins să neglijez structura experienţei mele vizuale – şi sunt atent la ea doar când mă întreb explicit cu privire la felul în care mi se structurează câmpul vizual –, tot aşa cum ne-am deprins să trecem sub tăcere o serie de lucruri care s-au întâmplat în anii 1940, şi acum nu mai ştim cum să le reconstituim şi căutăm detalii după detalii care să ne ajute la asta, în urmele pe care le avem la dispoziţie, tot aşa, mereu, oscilăm între neglijarea unor lucruri şi accentuarea altora.

Pentru că altfel nu am mai şti ce e relevant şi ce nu. Şi pentru că, la urma urmei, nu avem mereu luxul de a sta liniştiţi, mişcându-ne privirea de pe un obiect pe altul. ■

„Scriitori din localitatea mea”

Este genericul unui concurs lansat de Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu” – director Maria Şleahtiţchi –, în parteneriat cu Editura Cartier şi revista „Contrafort”, cu portalurile stiripozitive.eu şi #diez.md - Ştiri pentru tineri. O frumoasă iniţiativă menită să stimuleze creativitatea adolescenţilor din oraşele şi satele Basarabiei, interesul (nu doar arheologic) al noilor generaţii pentru lectură, pentru scriitorii născuţi în localităţile lor. O formă de apropiere a literaturii de cititorii săi de azi şi de mâine, cei care-i alimentează energiile şi rostul.

„Concursul Naţional de Eseuri „Scriitori din localitatea mea” se adresează elevilor din toate ciclurile de învăţământ şi se va desfăşura în perioada 25 mai – 25 iunie 2020.

Aflaţi ce scriitori s-au născut în localitatea voastră şi scrieţi un eseu despre viaţa sau creaţia unuia dintre ei. Textul poate fi însoţit de imagini.

Eseul trebuie să aibă 3-5 pagini şi va fi redactat utilizând: fontul Times New Roman Normal, dimensiune 12, spaţiere 1.5, format A4, margini: 3 cm (stânga), 2 cm (sus), 2 cm (jos), 1,5 cm (dreapta). Paginile vor fi numerotate. Pe prima pagină, sus, se va indica numele autorului, vârsta, clasa, instituţia de învăţământ, localitatea.

Eseurile vor fi trimise până pe data de 25 iunie 2020 la adresa electronică: concursnationaldeeseuri.mnl@gmail.com şi la adresa fizică: Muzeul Naţional de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Casa Scriitorilor, str. 31 August 1989, nr. 98, et. 2, mun. Chişinău, MD-2004, Republica Moldova, cu specificarea Pentru concursul „Scriitori din localitatea mea”.

Rezultatele concursului, pe categorii de vârstă, vor fi anunţate pe 30 iunie 2020.

Scrieţi un eseu despre un scriitor care s-a născut în localitatea voastră, trimiteţi-ne textul, iar noi vă vom premia! În afară de diplome, vă aşteaptă şi seturi de cărţi, de citit în vacanţa mare! Cele mai bune eseuri vor fi publicate.”

În imagine: „Mihai Eminescu în bojdeucă la Ion Creangă”, tablou de Mihail GRECU, ulei, pânză. ■

Câteva reflecții despre „inactualitatea” lui Shakespeare

Scriitoarea Valentina Tăzlăuanu, buna noastră prietenă și colegă, fondatoarea revistei „Sud-Est Cultural”, ne-a părăsit, după o lungă și grea suferință. Îi vom păstra memoria vie, recitindu-i strălucitele cronici de teatru, eseuri și editoriale, dar o vom păstra în sufletul și-n mintea noastră mai ales ca om, ca voce, ca prezență fizică – zâmbetul, privirea trădând o mare bucurie interioară, arareori exprimată în cuvinte și exaltări. Valentina a fost o ființă sobră, solară, de o cumsecădenie exemplară, demnă în conștiința ei critică, sensibilă la valoare și frumos, cum doar un om de mare rafinament poate fi...

Reluăm în cele ce urmează, drept omagiu, un eseu al ei, scris pentru Festivalul Shakespeare, Craiova, 2008. Text publicat și în *Arhipelag* - almanah de literatură română din Republica Moldova în limbile germană, engleză și franceză (apărut sub egida PEN Centrului basarabean), Ed. Cartier, 2010.

În artă, aproape toată originalitatea provine din pecetea pe care timpul și-o pune pe sentimentele noastre, scria Baudelaire. O idee pe care mulți dintre artiștii de azi ar privi-o poate cu oarecare condescendență. Dar nu toți. Pentru unii dintre ei, observația poetului francez, care a fost și un sensibil critic de artă, este o mărturie perfect valabilă a unui confrate din aceeași familie spirituală.

Întrebat într-un interviu de ce montează acum „Hamlet”, lituanianul Oskaras Korsunovas a răspuns că, pentru un regizor, montarea acestei piese este ceva ce trebuie să faci când vine momentul. Și a mai adăugat cu aceeași ocazie: „Viața mea interioară este, cred, coerentă cu viața lui Hamlet ca personaj dramatic.”

Se pot face diverse speculații în jurul chestiunii dacă o asemenea constatare vine dintr-un impuls rațional sau este dictată de sentimente, care la un artist, printr-o misterioasă alchimie, îmbracă veșmântul intuiției. Această conștiință a momentului potrivit, a unei anume stări de grație în care se simte pregătit să acționeze este deosebit de prețioasă, poate chiar decisivă pentru omul de teatru ce optează pentru un text de asemenea anvergură, indiferent dacă acesta este un regizor „intelectualist”, un „conceptualist” sau un „intuitivist”. Faptul că unii dintre tinerii regizori de azi seduși de ceea ce s-ar putea chema o nouă autenticitate în scenă își caută materialul dramaturgic în document, în fapte cotidiene, în felii de realitate trasă la xerox, și pentru care o piesă de Cehov sau de Moliere, care nu intră în sistemul lor de valori sau de priorități, poate părea inactuală sau chiar anacronică, nu schimbă cu nimic datele problemei.

Există regizori pentru care montarea unei piese de Shakespeare semnifică cu adevărat un eveniment al vieții lor profesionale și personale, mărturisit ca atare. Iar *oportunitatea* unei asemenea întreprinderi se subînțelege.

Din această perspectivă personalizată, și, cu atât mai mult, în contextul special al unui simpozion Shakespeare, a relua controversele vizavi de actualitatea sau in-actualitatea clasicilor, înseamnă a intra pe terenul unor locuri comune sau unor speculații sterile. Dar nu mai puțin adevărat este că aceste atitudini polemice sunt mereu alimentate de schimbătoarea realitate teatrală ale căror provocări de ultimă oră nu par deloc de neglijat.

„Coerența cu viața lui Hamlet” este oare o condiție indispensabilă pentru un regizor care montează această complexă lucrare shakespeariană, un deziderat sau doar se poate *întâmpla,* manifestându-se ca o fericită coincidență? Pentru Korsunovas, așa cum reiese cel puțin din spectacolul său *work in progress*, pe care unii dintre cei prezenți l-am văzut acum câteva săptămâni la Thessaloniki, pare să fi fost o motivație puternică. „Hamlet”-ul său oferă mai curând o suită de piste de interpretare a diverselor scene din piesă, în care protagonistul, actor și personaj, uneori însă și regizor al întregii reprezentații, rămâne elementul-cheie. Decorul este format dintr-un șir de oglinzi în care se privesc interpreții, în conformitate cu obișnuita deja metaforă shakespeariană a lumii ca teatru și a teatrului ca lume, dar și locul de după culise, în intimitatea cabinelor actoricești, unde se pregătește ieșirea în scenă/lume. Actorii se concentrează, contemplându-și îndelung chipurile reflectate în oglindă pentru a plonja apoi într-o lume de dincolo de oglindă, unde începe viața personajelor. Și ce este această dedublare simbolică între dincoacele concret, prezent aici și acum, și un dincolo virtual, în care lucrurile capătă altă consistență? Un salt în imponderabil, deoarece lumea iluziei teatrale poate fi asimilată mai degrabă unei stări de imponderabilitate. Din această poziție, lumea lucrurilor concrete arată altfel. O distorsiune care, abia după ce se produce și pe cale de consecință perturbă imaginea, este capabilă să limpezească apele.

Urmând aceeași logică a unei metafore teatrale a lumii centrate pe viața unui personaj, nu trăiește Hamlet ceva asemănător cu starea individului aruncat în univers, pradă unei irepresibile anxietăți, parcurgând invariabil același traseu al oricărei ființe umane între experiența trecutului și utopia viitorului, încercând să discearnă între minciună și adevăr, împotrivindu-se răului sau, după caz, capitulând în fața lui?

Adolescentul dezorientat, plutind deasupra evenimentelor, pentru care trecutul este aproape opac, prezentul, o înșiruire de chipuri, și gesturi, și vorbe, multe vorbe, care nu-i spun mare lucru, iar viitorul încă o himeră, se transformă sub ochii noștri într-un ins terorizat de propriile coșmaruri sau manipulat de fantoma răzbunătoare a tatălui și își intră în rol, cel al unui *terminator*, care va lăsa în urmă cadavre. Așa se întâmplă când trecutul ignorat, trecutul neînțeles și deci, neasumat ca experiență a suferinței sau a cunoașterii, pur și simplu se întoarce, purtat de duhuri necurate, pentru a se arăta în toată hidoșenia sa. Nu te poți dispensa de el, de vreme ce spectrul lui bântuie prin preajmă, te urmărește viclean și nu scapă momentul să-ți sară la beregată.

În spectacolul lui Korsunovas fantoma răzbunătoare a tatălui pune stăpânire totală pe tânărul prinț, transformându-i viața într-un coșmar fără sfârșit. Pentru ca diabolizarea sa să fie dusă până la capăt, regizorul introduce în scenă un dublu – animalic? demonic? – al lui Hamlet cu care acesta împărtășește la un moment dat un straniu ritual al maculării/ purificării prin sânge. Cât de *eliberator* poate fi un asemenea act? Și ce eliberează el în fond? Partea luminoasă și partea de umbră a sufletului omenesc își dispută etern întâietatea.

Pare că în această luptă nu pot exista învingători.

Identificat dintotdeauna cu un melancolic obsedat de întrebările esențiale, acest personaj shakespearian încape cel mai bine în definiția lui Descartes, care afirma că omul este o *materie metafizică*. Nu una în sine, imuabilă, ci o materie metafizică în mișcare. Iar sensul, ambivalent, al acestei mișcări se presupune a fi unul previzibil, ca să nu-i spunem predestinat. Shakespeare a înțeles doar să-i creeze un cadru demarcat de simpla și tranșanta interogație hamletiană – „a fi sau a nu fi” –, pe care teatrul nu pregetă să o reia în diverse tonalități de mai bine de patru secole nu pentru a o face mai explicită, ci parcă pentru a-i multiplica enigma.

Cu toate acestea, drama lui Hamlet rămâne una esențialmente umană. Și această umanitate a sa, care se modifică pe parcurs, ia chipul fiecărui timp concret trăit de oameni, un timp care își pune amprenta, bineînțeles, și pe sentimentele lor cele mai adânci.

Cum vârstele teatrale diferă de la țară la țară, am putea presupune că experiența shakespeariană constituie o marcă a maturității oricărei scene. Există, probabil, popoare a căror cultură este mai dotată pentru teatru – și, respectiv, pentru înțelegerea lui Shakespeare – decât a altora, chiar dacă avem de a face cu ceea ce se cheamă un autor universal.

Cred, de exemplu, că teatrul românesc, prin contribuția în timp a unor mari directori de scenă, dar și prin montările de dată mai recentă, dovedește o clară aplecare pentru această dramaturgie.

Pentru teatrul din Moldova, de expresie românească, dar având la bază școala rusă de teatru, abordarea marilor piese shakespeariene a însemnat multă vreme un test de responsabilitate profesională care trebuia să întrunească niște condiții. Nu puteai să pui în scenă *Hamlet* sau *Regele Lear,* sau *Macbeth* fără a avea un regizor pe măsură sau un actor potrivit pentru rolul protagonistului. Dincolo de nivelul general al artei scenice, care era așa cum era, admit că exista în această atitudine și o anume rigiditate impusă de sistemul totalitar, care își promova inevitabil ideile și prejudecățile în ceea ce ținea de politica repertorială. Pe lângă acești factori de constrângere, funcționa însă și o anumită prudență, o anumită sfială, îndreptățită oarecum, a oamenilor de teatru, care își dădeau seama că de marile opere trebuie să te apropii pregătit, cu arme și muniții, pentru a le face față. Este un motiv pentru care, cu câteva excepții, mai multe decenii la rând, piesele shakespeariene nu prea și-au găsit loc pe afișe. În situația sa de atunci, teatrul nostru nu *s-a simțit coerent* decât cu *A douăsprezecea noapte,* în epoca de glorie a Teatrului „Luceafărul” și, în câteva rânduri, cu *Romeo și Julieta*.

După prăbușirea sistemului, libertatea de creație care a survenit a făcut „mai accesibile” pentru scena noastră marile texte ale lui Shakespeare. Într-o stagiune am avut aproape concomitent două premiere cu *Hamlet* – la „Teatrul Național” și la Teatrul „Luceafărul” – una semnată de Alexandru Vasilache, iar cealaltă de Mihai Fusu și, ceva mai târziu, un spectacol după aceeași piesă pus în scenă de către Ion Sapdaru la Teatrul „Eugene Ionesco”. Devenise Shakespeare mai actual pentru scena noastră, care trăia atunci un reviriment pe valul de renaștere națională? Exprima personajul shakespearian o stare de spirit compatibilă cu cea a oamenilor scenei sau a publicului? Este greu de spus astăzi. În orice caz, a fost o experiență artistică necesară în acel moment în care și în teatru, și în întreaga societate se cerea depășită confuzia și incertitudinea. Descotorosirea de un trecut ce atârna încă greu în balanță și pe care dubitativul și nefericitul prinț danez îl decanta la modul său specific, înainte de a acționa cu fermitate, părea o treabă de câțiva ani.

N-a fost să fie!

Dar atunci toate lucrurile păreau să arate altfel. Sau doar erau percepute diferit? În realitate, fiecare dintre autorii tineri ai acelor spectacole aveau de făcut mai curând o demonstrație de valabilitate artistică. A lor ca regizori și a potențialului artistic al scenei moldovenești de la acea oră.

În interpretarea lui Ion Rusu de la „Teatrul Național” Hamlet era un individ slab, pândit de ratare, care se pierdea în mulțimea forfotitoare a figuranților, un filozof al cenușiului și al cenușii în care se preschimbă totul. Vlad Ciobanu în spectacolul de la „Luceafărul” înfățișa un Hamlet actor, egocentric, nervos, gesticulativ, ușor romantic. Vitalie Drucec la Teatrul „Eugene Ionesco” juca un Hamlet extrem de impulsiv, răsfățat, aproape frivol, fără nimic în el de unealtă teribilă a destinului și care murea cu grație. Privind de la o anumită distanță în timp, înțelegem că toate aceste ipostazieri făceau parte dintr-o tipologie de personaje în atitudinile, gândurile și sentimentele cărora publicul nostru s-ar fi putut, la o adică, recunoaște.

După atâția ani de teatru realist-socialist și de eroi ce se aruncau asupra gurilor de foc din ambrazura luptei de clasă, aveam și noi în scenă un Hamlet – chiar mai mulți! – care își punea problema omului.

Astăzi, un public tânăr vine în număr mare la *Romeo și Julieta*, care se joacă la „Național”, dar și pe o scenă din vecinătate, la „Luceafărul”, o coincidență ce nu dovedește decât că lucrurile se repetă și că dramaturgia shakespeariană nu încetează să-i intereseze pe oamenii noștri de teatru. Nu comentez aici noutatea sau originalitatea acestor montări. Școala dramaturgiei shakespeariene este una dificilă și de durată. Adaptarea și adecvarea la ea se realizează și în teatrul nostru prin intermediul unor autori de azi și a unor grile estetice moderne și postmoderne care îi înlesnesc înțelegerea.

Fiecare interpretare scenică a unei piese clasice se poziționează volens-nolens în raport cu timpul în care este realizată. Dar depinde în mare măsură și cât de sensibile la vibrația lui sunt antenele creatorului unui astfel de spectacol pentru ca o istorie scrisă acum câteva secole să-și găsească ecou în inimile celor ce o privesc astăzi. Sau pur și simplu să intereseze.

▣

Românii în imagini de epocă –

o rubrică de Sorin Nica

Am ales pentru prima ediție din acest an a rubricii Photo Historia, susținută de prietenul nostru, medicul Sorin Nica din Statele Unite, un pasionat colecționar de fotografii vechi, secvențe care vorbesc despre diversitatea vieții în România de altă dată: veșminte, stări sociale, categorii profesionale, vacanțe la mare și la munte, satul și orașul – surprinse de fotografi străini.

Nu e doar „pitoresc și melancolie" (vorba lui Andrei Pleșu) în aceste mărturii vizuale. Răzbat și aluzii spre epoca noastră: medicii români din anii Primului Război Mondial, cu molimele lui însoțitoare, șomajul crunt din perioada Marii Crize economice din anii '30. Ciclicitățile istoriei, nu scăpăm de ele. (*Vit. C.*)

1. Doi frățiori. România, anii '20.

2. La Carmen Sylva (stațiunea Eforie Sud din zilele noastre), anii '30.

3. Pe Corso, în Bucureștii anilor '30-'40.

4. Scenă stradală din Câmpulung (Muscel) – fotografie făcută de niște călători italieni, anii 1920-'30. Explicația fotografiei menționează că este vorba despre niște „orășence elegante" („cittadine eleganti").

5. Localnici fără slujbe, așteptând să fie angajați „cu ziua": București în timpul Marii Crize economice, vara anului 1930.

6. Undeva în România – prima jumătate a anilor '40.

7. Româncă fotografiată de către un francez pe la 1910-1920 (fotografie pozitiv-emulsie argint pe suport de sticlă).

8. „Malena" în versiune autohtonă, anii '30-'40.

9. Cadre medicale – undeva în Romania anilor '20.

10. Țărani români din Dracșani/Jud. Botoșani, 1908.

▣

Maitec de patru ori

Chiar dacă expoziţia de la MNAR[1] (curatoriată de Irina Ungureanu) recuperează nu doar o familie de sculptori, ci mai ales un Autor de primă mână, cum a fost sculptorul Ovidiu Maitec (1925-2007), intuiesc că, pentru cei de azi, opera lui este aproape *fantasmatică*.

Să mă explic. În ajunul sărbătorii Naşterii Domnului a anului 1989 – atelierul lui Ovidiu Maitec este cuprins de flă-

de
Vladimir Bulat

cări, în toiul confruntărilor armate – fiind în proximitatea sediului Televiziunii Române –, astfel că aproape întreaga sa operă este distrusă, arsă şi metamorfozată în scrum. Demoralizat şi sufocat de tristeţe, sculptorul scrie în revista literară *Ramuri*, în luna martie a anului 1990:

„Suferinţa şi moartea obiectelor şi lucrărilor carbonizate mă pătrund şi mă înăbuşă. În faţa mea, din masivul stejarului *Tronului lui Horea* – opera mea majoră – se surpă ultimul jar. Pulberea albă a cenuşii o acoperă şi o stinge pentru totdeauna. Privesc spre locul unde ştiam că stă lucrarea *Marea Neagră* – sculptură închinată ca omagiu istoricului Gh. I. Brătianu. Nimeni ca el nu mi-a revelat şi nu m-a făcut să înţeleg timpul şi spaţiul istoric. *Mă străfulgeră ideea dureroasă că nu mai am dovada destinului meu artistic* (subl. mea – vl.b.). Acuma înţeleg durerea istoricului. Mă întreb şi eu, sceptic şi îndurerat, dacă Apusul, lumea întreagă în faţa judecăţii istorice, va accepta, în sfîrşit, ca sângele şi cenuşa să fie decretate dovadă şi probă. Ştiu că bunăvoinţa lumii va dura atât cât ploaia şi vântul furtunii. Şi mai ştiu că noi, mândri şi îndureraţi, iarăşi ne vom retrage în pădurile şi în munţii legendelor şi miturilor. Stau în mijlocul spaţiului muncii şi al visului de o viaţă transformat într-un gol şi o întrebare surdă mă cuprinde: cum a putut să ne subjuge atâta timp o fiinţă atât de potrivnică, întunecată şi primitivă? De ce am lăsat ca deformarea, lăcomia şi minciuna să ia asemenea proporţii, pătrunzând atât de adânc în viaţa noastră?

Simt că mirosul care mă înăbuşă nu mai este de fum şi scrum, ci miros de cenuşă. De cenuşă curată. Aş vrea să pot crea o operă ca simbol al cenuşii.”

Da, cumplit pasaj, de aceea am simţit nevoia să-l aduc în actualitate, după trei decenii, altfel rămas pe o filă îngălbenită de ziar, pentru că *tonul* acestuia lămureşte galopul de melc al artistului, în perioada care a urmat acestui dezastru. Dincolo de ce se vede în opera sa de după 1990 şi după stabilirea sa în spaţiul cultural francez, cu reveniri sistematice în cel românesc, rămâne *„ideea dureroasă că nu mai am dovada destinului meu artistic”*. În momentul incendiului din str. Pangratti, artistul avea 65 de ani împliniţi, opera lui cea mai importantă fusese deja creată, arătată lumii, apreciată pe diverse meridiane ale lumii. Iar peste noapte, s-a pomenit fără ea. *„Mă rugam lui Dumnezeu să facă să ard şi eu, ca măcar cenuşa*

1

2

sufletului meu să-mi supravieţuiască”, scrie Maitec mai departe, în acelaşi text. Din *Tronul lui Mircea* (1985) a rămas o bucată de lemn carbonizat, în vârful căruia artistul a montat un ţăruş de bronz şi a înscris pe spate, cu roşu: *1989*. A refăcut acel *Tron* din plexiglas, care arată acum ca o hologramă, dependent de regimul luministic şi de fundalul din spate, de unghiul scrutării. Nu-l poţi privi îndelung, îţi muţi repede privirea, pentru că nu are nici pe departe forţa de seducţie, consistenţa, materialitatea şi căldura lemnului. Plasticul nu poate fi cioplit, ci doar tăiat şi topit. De aceea, experienţa acelui *Tron* nu a fost repetată. Era cu neputinţă. A rămas doar ca un cenotaf.

Opera pariziană a lui Maitec, şi cred că nu doar aceea, a fost *amalgamată* de curator pe o latură a expoziţiei, alăturând multe piese de mici dimensiuni, lucrate preponderent în lemn, dar şi în bronz. Acestea nu mai sfidează spaţiul, nu decupează din el hălci mari, ci funcţionează mai degrabă ca nişte receptacole pentru văz; solicită ochiului atenţia maximă, să priveşti aţintit, cu luare-aminte fiecare obiect în parte, cât mai pe îndelete, să-i constaţi materialitatea, îmbinările, inciziile, urmele ferme de bardă sau ale dălţii, mirosul, izul de vechi. Pe anumite lucrări, poţi număra, în secţiunea trunchiului, vârsta copacului din momentul în care a încetat să mai fie arbore, devenind pentru un timp nelimitat un artefact, operă de artă, un *altceva*.

Ştiu că s-a scris enorm[2] despre temeiurile, implicaţiile şi sensurile operei sculpturale a lui Ovidiu Maitec, de aceea, nu mă hazardez să adaug acestei bibliografii decât un singur lucru: monumentalitatea şi grandoarea monarhică, prezentă în opera sa de până la 1989, nu a mai fost prezentă niciodată în anii ce-au urmat acelui *moment fatidic*. Creaţia sa din ultima perioadă s-a cantonat în livresc, utilizând o gramatică plastică concentrată cu precădere pe angularitate, pe geometrie, pe relaţia lemn/bronz. Metalul ne apare mai degrabă aidoma unei amprente. Un accent, o urmă.

Pe fundalul acestei rupturi dramatice de parcurs, pe care o constatăm la Ovidiu Maitec, opera picturală a soţiei sale, Sultana Maitec (1928 - 2016), ni se înfăţişează de-o organicitate fermă, nedezminţită; de cînd a descoperit *reţeta*, nu a mai abandonat-o. Tenace şi neobosită, artista a folosit intens foiţa de aur (de fapt, *schlagmetal*-ul, un substituent mult mai ieftin şi mai accesibil, dar strălucitor şi uşor de caşerat), pe suprafeţe mari, alternînd geometriile acoperite cu acest material cu suprafeţele pictate în culori aprinse (oranj, cadmiu, verde, gri, negru) sau chiar cu albul pânzei, rămas neatins. Acest purism endemic era complet inofensiv din punct de vedere ideologic, putea face lesne recurs la tradiţia medievală autohtonă, încurajată, sau la cea a picturii clasice europene, tolerată.

Astăzi, acest tip de pictură are mai ales o valoare istorică şi se află la periferia marilor lupte de mult stinse, a bătăliilor date pe seama „sonorităţilor şi a muzicalităţii cromatice” – de care s-a temut cândva Europa apuseană, dar şi estul sovietizat. De-o valoare absolută, mi se pare, este mini-ciclul *Maria de Mangop* (1970-1975), inspirat, din câte ne putem da seama, de celebra capodoperă textilă de la mănăstirea Putna, acoperământul funerar al doamnei voievodului Ştefan, mutată la Domnul în 19 decembrie 1477. Interpretarea plastică a Sultanei Maitec este destul de liberă în raport cu opera la care face apel, preluând de acolo doar ovalul feţei, mâinile încrucişate, precum şi foarte sumare sugestii de cercei, bumbi, pandantive, şi omiţând cu desăvârşire configuraţia coroanei, atât de bogat şi meticulos arătată de broderia medievală moldavă. Nu se putea vorbi, nici reprezenta în „epoca de aur”, altă coroană decât cea *inexistentă* a „geniului din Carpaţi”! Cu atât mai inexplicabilă apare aici prezenţa atât de somptuoasă şi masivă a „aurului”, în contextul operei Sultanei Maitec; or, în faţa acestei ambiguităţi, fie că asistăm la un joc subtil, fie că suntem în faţa unuia complet paralel în raport cu realitatea socială. E doar o constatare. Sau o întrebare care rămâne deschisă...

Dana şi Stéphane Maitec, care iniţial au lucrat separat, apoi s-au reunit pentru a constitui un cuplu artistic, prin ciclul de panouri reunite sub titlul *Reflections*, prezentate în aceeaşi expoziţie cu lucrările părinţilor lor, dar în săli diferite, fac pasul către o estetică suplă, contemporană, foarte căutată azi, bazată pe efect, sclipire, răsfrângere aproape infinită a luminii artificiale, căci tehnologiile de azi permit cu maximă generozitate acest lucru. Sala acestora oferă imaginea unei arte foarte democratizate, coparticipative, în deplin acord şi empatie cu generaţia *#instagram* şi *#selfie*.

Decembrie 2019 - februarie 2020

[1] Muzeul Naţional de Artă al României, 31 octombrie 2019 – 29 martie 2020.

[2] Catalogul editat cu ocazia expoziţiei adună o bună parte a acestei bibliografii stufoase.

■

3

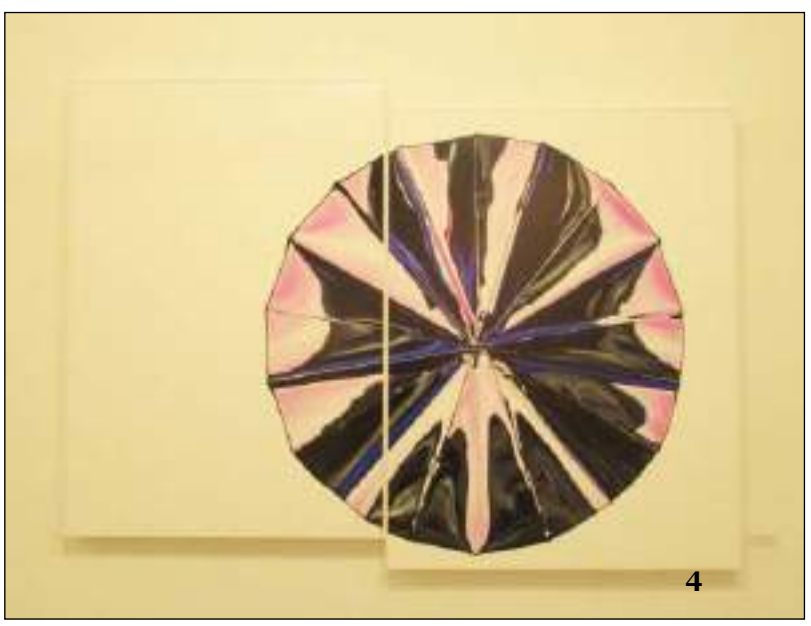

4

Legende la poze:
1.-2. Sculpturi de Ovidiu Maitec
3. Ansamblu expoziţional cu lucrări de Sultana Maitec & Ovidiu Maitec
4. Stephane Maitec & Dana Maitec

Cheianu, psihanalitic

În atât de îndepărtatele timpuri ante-pandemice, când lumea nu trebuia să se autoizoleze acasă şi nici să-şi acopere faţa cu masca, de parcă ar fi dorit să-şi ascundă adevărata identitate, am asistat la o lansare de carte în spaţiul consacrat al

de
Vitalie Ciobanu

Librăriei din Centru a Editurii Cartier din Chişinău. Prozatorul Constantin Cheianu ne surprindea cu un nou roman: **Dependenţa** (un titlu à la Kundera sau Houellebecq, aşa cum s-a remarcat). Apărea la mai puţin de un an după *Ultima iubită a lui Cioran*, care făcuse valuri în presa culturală şi pe reţelele de socializare, confirmând tentaţia histrionică a autorului, talentul său de a-şi schimba înfăţişarea (împrumutând în acel roman chipul unui bucătar muncit de alcool, sex şi de ideea sinuciderii sublimată în manieră cioraniană), dar rămânând el însuşi de la o carte la alta.

Dependenţa a venit cumva în siajul precedentei naraţiuni, de parcă autorul ar fi dorit să valorifice una din versiunile protagonistului din *Ultima iubită*..., pentru care îşi făcuse mai multe însemnări. Dar e mai mult decât atât, oricât de mari ne vor părea asemănările. E romanul unei dedublări, al unei scindări interioare.

Jurnalistul Dan Mătăsaru, protagonistul romanului, trăieşte o criză existenţială la vârsta de 55 de ani (după o primă răzvrătire a tânărului previzibil şi cuminte care fusese până la 25 de ani), când nimic nu-l mai satisface. Gloria dobândită pe baricadele luptei cu mafia i se pare lipsită de sens, de vreme ce pledoariile şi demascările sale vehemente nu se soldează cu vreo arestare de proporţii în lumea crimei organizate şi a clasei politice corupte, dar, mai ales, nu provoacă un cutremur al conştiinţei colective. Dar... să-ţi pese de aşa ceva?! Tot ce contează e să te recunoască cetăţenii pe stradă, să-ţi zâmbească admirativ, complice, ba chiar şi băieţii de la serviciile secrete să-ţi mărturisească aderenţa (bineînţeles, secretă şi ea) la ideile şi stilistica ta de luptător incoruptibil cu bandiţii de la guvernare. Insatisfacţiile profesionale îi sunt compensate de o viaţă amoroasă bogată, provocările sexuale se succed poate nu la fel de frenetic precum în cazul bucătarului din *Ultima ispită*..., dar oricum intens, răvăşitor, transfigurator. Imaginaţia erotică a iubitelor lui Dan Mătăsaru nu cunoaşte limite. Cu una, Susana, o nimfomană incontinentă, Mătăsaru se iubeşte chiar şi în cimitir, şi scena pe care o descrie, proximitatea morţii, fotografiile defuncţilor de pe cruci şi monumente funerare ce par să contemple, uluiţi, scena atât de... vitală, atât de „fierbinte”, e una dintre cele mai mari îndrăzneli narative ale autorului, forţând sensibilităţile mai pioase. Toate relaţiile erotice ale lui Dan Mătăsaru, după ce izbucnesc furtunos, sfârşesc în rutină, dezgust şi certuri violente, femeile îl părăsesc una câte una: Susana, Blonda, Sonia Vătavu... De ce? Este întrebarea care alimentează intriga romanului, aşa cum viteza susţine echilibrul biciclistului în mers. Ce are în el „defect”, respingător, Dan Mătăsaru, „cavalerul fără frică şi prihană” al luptei anticorupţie, de ce nu poate avea o relaţie de durată, o dragoste prin care să se împlinească?

Suntem prinşi în acest proces mnemotehnic de căutare a unui răspuns expiator chiar de la primele pagini ale romanului, proces ce ne va aduce pe canapeaua psihanalistului. Astfel, tribulaţiile şi obsesiile adultului Dan Mătăsaru vor interfera cu imersiunile în trecut, spre traumele psihologice ale băieţelului de altă dată. Episodul săniuşului din debutul romanului este printre puţinele intervenţii solare de acest fel, are un aer de pătanie şăgalnică din *Amintirile* lui Creangă. Pentru că mai tot ce scoate la iveală specialistul-psihanalist sunt secvenţe dureroase.

> *Un roman,* Dependenţa, *făcut să izbească în plex cititorul, să provoace sentimente puternice de aderenţă sau respingere*

Dănuţ e un copil neiubit de părinţi, după cum nici părinţii nu se suportă între ei. Mama, o fire pragmatică, îl umileşte la tot pasul. Despre tatăl, beţiv şi violent, nu sunt prea multe de spus. Băieţelul e o fire timidă, introvertită, fundamental onestă. Taică-su îl trimite la furat piersici şi mere, şi apoi îl ceartă că nu s-a descurcat la fel de bine ca ceilalţi. La piaţă, unde se duce să vândă legume, masa pe care o alege, luptând cu alţi „alergători” ca şi el, dornici să prindă un loc mai bun, nu convine niciodată maică-si şi atitudinea ei de desconsiderare programatică îl răneşte. Iată o adevărată frescă a epocii comuniste, o scenă de naturalism basarabean pe care am putea-o intitula „Plecarea sătenilor la piaţă, în oraş”. Dănuţ:

„Autobuzul se opreşte şi, înainte să apuc să fac un pas, mă simt luat pe sus şi împins cu putere spre vehicul. Reculul mă trimite înapoi. După care în dreapta. Apoi din nou înainte. Uşa din spate pe care am ochit-o se deschide cu un sâsâit, numai că degeaba. Mulţimea i-a proiectat pe un bărbat şi o femeie pe cadrul ei cu tot cu căldări. Turtiţi şi imobilizaţi, nu sunt în stare nici măcar să ridice piciorul pe prima treaptă. „Băi oameni buni, urlă bărbatul, daţi-mi voie să ridic piciorul măcar!” După secunde bune de înţepeneală, mulţimea se dă cu greu câţiva centimetri în spate. Femeia cu nodul broboadei ajuns la ureche şi bărbatul cu cămaşa strânsă colac la subsuori pătrund înăuntru. Namila cu două guri începe să înghită înecându-se îmbucături de oameni-căldări-valize. Unul din valurile venite din spate mă ridică şi mă aruncă tocmai în gâtlejul fiarei. Purtat pe sus, nu mai simt greutatea căldării şi mă trec fiori de gheaţă. Trag de ceea ce ar trebui să fie toarta şi, da, este. Înseamnă că undeva, jos, o fi şi căldarea...” (p. 94)

Având o conştiinţă precoce a ipocriziei şi nedreptăţii în care trăieşte, Dănuţ imaginează două variante de compunere pe aceeaşi temă – „Copilăria”, „Familia mea”, „Mama mea”, „Vecinii noştri”, etc. –, una „frumoasă”, cerută în şcoală, adică mincinoasă, siropoasă, doldora de clişee, şi cealaltă „adevărată”, în care spune ce crede despre şcoală, părinţi, relaţii între oameni, cum e să fii copil printre adulţi etc. Despre bătaie, de pildă, şi-a construit chiar şi o teorie în baza observaţiilor şi experienţelor proprii: „Bătaia este ceva ce arată că părinţii ţin la copii. Iată de ce numai ei au voie să te bată. Străinii nu. Câteodată pot şi ei. Când faci vreo prostie, te poate plesni şi un străin. După asta îţi mai trage una şi tata, ca să-ţi fie de învăţătură. Şi te mai ceartă şi mama. Şi aşa copilul înţelege că nu mai trebuie să le iasă din cuvânt. Dar prostiile sunt aşa că, încetând să o faci pe una, mereu apar altele (...). Le comiţi şi nici nu-ţi dai seama. Şi iar bătaie.” (pag. 106).

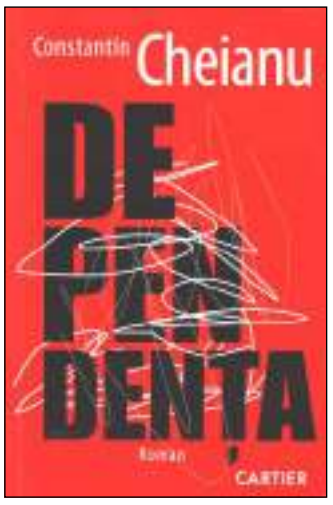

Romanul lui Constantin Cheianu m-a trimis, prin asociaţie, la un film al apreciatului regizor rus, Andrei Zviaghinţev (un emul al lui Tarkovski), intitulat *Neiubirea* (*Neliubov'*). Acolo, la fel, este vorba despre un copil frustrat şi martor mut al nesfârşitelor războaie dintre părinţii săi divorţaţi. La un moment dat, fuge de acasă, nesuportând această tortură, şi va muri sfâşiat de fiare sălbatice sau cel puţin aşa va arăta corpul băiatului găsit după lungi căutări de o echipă de cercetaşi voluntari. Dănuţ îşi revarsă frustrările, violenţa, verbală şi fizică, cu care-l tratează părinţii săi pentru orice greşeală neînsemnată, asupra altor fiinţe, la fel de nevinovate, dar mult mai lipsite de apărare – câinele său, pe care îl bate cuprins de un acces de furie oarbă. Cruzimea din familie, nocivitatea mediului îl acaparează, pune stăpânire pe copil, îi modelează comportamentul, şi tot ne-dragostea mamei îi va determina la maturitate rebeliunea antisistem.

Marea pasiune a lui Dan Mătăsaru, sursa suferinţei sale amoroase, este Sonia Vătavu – o jurnalistă justiţiară ca şi el, care-l domină cu personalitatea ei eclatantă: „Nu avea genul de frumuseţe care îţi sare în ochi, nu-i erau ideale nici nasul uşor coroiat, nici buzele subţiri, nici ochii adumbriţi de aripa grea a pleoapelor, dar ansamblul acestora producea cunoscutul efect din portretele feminine ale lui Modigliani în care linii simple, frânte, neterminate revelează deodată chipuri fermecătoare într-o aură de delicată melancolie. Văzută în treacăt, putea să-ţi scape acest şarm inefabil, dar era destul să te întreţii câteva clipe cu ea, să-i simţi privirea intensă, adâncă, marcă a inteligenţei vii, lumina iradiindu-i de pe un chip plin de vivacitate, ca să rămâi pentru totdeauna cu impresia unei prezenţe seducătoare.” (p. 77)

Toate nodurile problemelor lui Mătăsaru se dezleagă într-un capitol separat: în discursul psihanalistului. E un insert cumva forţat în pânza naraţiunii, pentru că trădează sugestia, strecurată în stările duse la extrem ale protagonistului – extaz şi depresie, dragoste şi ură –, pentru o relatare denotativă, declarativă, exterioară cumva convenţiei artistice. „Dumneata nu te iubeşti”. *Pacientul* lui Cheianu poate se va simţi uşurat, auzind acest diagnostic care închide romanul într-o banală anamneză medicală, cititorul însă nicidecum.

Intuind probabil această inadecvare, autorul oferă în *Epilogul* romanului o răsturnare spectaculoasă, o adevărată lovitură de teatru. Dan Mătăsaru va reuşi să o convingă pe Sonia Vătavu, după un an de la despărţirea lor, să se întâlnească, să aibă o discuţie lămuritoare. Locul ales e desişul unei păduri, la o margine de lac. Acolo, sub un pretext banal, o lasă singură în maşină. De fapt, eliberează scena pentru un alt personaj – lumpenul Schirliu, un individ hidos, reapărut ca un spectru din copilăria sa desfigurată, pe care l-a angajat c-un anumit scop.

„Schirliu o smulse brutal de pe banchetă şi o zvârli la pământ sărind peste ea. „Daaa...”, vru să-mi mai strige o dată numele, dar un pumn în gură îi rupse strigătul. De aici încolo nu am mai putut vedea foarte bine totul din cauza vehiculului care îmi acoperea o bună parte din cele întâmplate. Dar şi a lacrimilor care îmi ţâşniră năvalnic. Cocoşatul în hanorac i se urcase cu genunchii pe piept şi-i căra metodic pumni peste faţă. Degeaba încerca să se smulgă, să fluture din mâini şi din picioare, să articuleze strigăte, cuvinte, nu-i ieşeau decât mârâituri sufocate. Sunetele de lovituri îmi cutremurau fiinţa, noduri peste noduri mi se opreau în gât, lacrimile îmi curgeau ca o ploaie peste frunzele galbene. Gândul că nu mai are nicio scăpare mă umplea de durere şi voluptate. O milă pătrunzătoare îmi ardea pieptul, voiam ca totul să dureze cât mai mult, să nu sfârşească niciodată.” (p. 148)

Episodul asasinatului are, din punct de vedere psihanalitic, legătură directă cu portretul Soniei Vătavu, pe care l-am reprodus mai devreme. Această punere în abis, oroarea – şocantă, iraţională, perversă – salvează credibilitatea personajului: el trebuia condus spre un deznodământ care să împace subconştientul explicat „ştiinţific” cu rigorile artei...

Introspecţii, dedublări, contradicţii, pulsiuni inhibate, descărcări pasionale într-o carte, **Dependenţa**, făcută să izbească în plex cititorul, să provoace sentimente puternice de aderenţă sau respingere. Hotărât lucru, Constantin Cheianu este autorul rupturilor interioare – e zona în care talentul său de povestitor asumat se manifestă cu acuitate.

Constantin Cheianu, ***Dependenţa***. Roman. Editura Cartier, 2020. 152 p.

▣

Dialog cu Ludmila Ulițkaia la Paris

Prezentăm cititorilor revistei *Contrafort* un fragment dintr-un dialog al scriitorului și traducătorului (din literatura rusă) francez Yves Gauthier cu prozatoarea Ludmila Ulițkaia. O întâlnire care a avut loc pe 9 februarie 2020, la Paris, în cadrul unui eveniment intitulat „Journées Européennes du livre russe et des littérature russophones", ediția a 11-a.

* * *

Yves Gauthier: Doamnă Ludmila Ulițkaia, pregătind această discuție publică, v-am trimis lista de întrebări pe care doream să vi le adresez, însă Dvs. mi-ați replicat că nu sunteți de acord ca discuția să aibă loc în baza unor întrebări prealabile. V-am spus că nu am talentul de a improviza al unui *jazzman*. Astfel că prima mea întrebare vine chiar de aici: atunci când vă așezați la masa de scris, vă situați în ipostaza de *jazzwoman* sau vă pregătiți minuțios de scris, de procesul creației literare?

Ludmila Ulițkaia: Trebuie să recunosc că mă simt, de cele mai multe ori, mai degrabă ca o cântăreață de jazz care stăpânește arta improvizației, decât ca o membră a unei orchestre de muzică clasică, obișnuită să repete aceeași partitură de sute de ori înainte de un concert.

Y. G.: Ați publicat recent o culegere de proză scurtă, cu un titlu surprinzător: „Despre corpul sufletului" (în rusă: *О теле души*). Apropo de această denumire a cărții: este vorba de o declarație într-un registru metafizic, de un mesaj pe care ați dorit să-l transmiteți în acest mod, cumva provocator, cititorilor?

L. U.: Putem vedea lucrurile și de o asemenea manieră, deși nu aceasta mi-a fost prima intenție. Pentru mine, titlul acestei culegeri de proză scurtă reprezintă felul meu de a aborda un subiect care mă preocupă de mult timp. E vorba de frontiera dintre viață și moarte – o limită de care ne apropiem cu toții din ce în ce mai mult, odată cu trecerea timpului. Când se nasc, oamenii sunt, în principiu, niște ființe nemuritoare: un copil mic nici nu este conștient de existența morții, cu trecerea timpului apare conștientizarea morții ca proces de transformare a unei ființe vii în una care nu mai există. Din acest moment, începem să înțelegem caracterul inevitabil al morții și începem să o acceptăm. Din această perspectivă, consider că am scris o carte mai degrabă optimistă despre moarte.

Y. G.: Ce este, totuși, mai important în opinia Dvs.: corpul sau sufletul omului?

L. U.: Nu mă interesează atât de mult fiecare dintre aceste două concepte, ci frontiera dintre ele. Frontiera dintre corp și suflet este foarte instabilă, foarte permeabilă, de aceea studierea ei și încercarea de a o înțelege este partea cea mai interesantă. [...]

Y. G.: În anul 2019, la Editura Gallimard (Paris), a fost publicată piesa Dvs. „Magiunul rusesc" (în rusă: *Русское варенье*). Este vorba de o replică la celebra „Livada de vișini", de Cehov?

L. U.: „Magiunul rusesc" este pur și simplu extrasă din „Livada de vișini". Este, de fapt, dialogul meu cu Cehov.

Y. G.: Nu voi povesti acum conținutul piesei, voi lăsa cititorilor plăcerea de a o descoperi, dar voi stărui totuși asupra unui aspect care mă interpelează în calitatea mea de traducător. Una dintre eroinele piesei este o traducătoare, pe nume Natalia. De ce ați ales ca personaj o traducătoare pentru a descrie o lume care intră în declin?

Secvență de la eveniment. În imagine, între alți invitați – Ludmila Ulițkaia. Moderator – Yves Gauthier

L. U.: Nu neapărat la o lume în declin mă gândeam, scriind piesa. Așa cum vă spuneam, „Magiunul rusesc" este, în primul rând, convorbirea mea imaginară cu Cehov. În al doilea rând – și asta nu este mai puțin important –, m-am condus de ideea că în Rusia totul e într-o perpetuă modificare și în același timp nimic nu se schimbă cu adevărat, niciodată. Vă amintiți, probabil, că în „Livada de vișini" ni se vorbește despre vânzarea unei livezi, pe locul căreia urmează a se construi mai multe *datcha*. În piesa mea, acțiunea se desfășoară cu un secol mai târziu: una dintre aceste *datcha* este iarăși scoasă la vânzare. Le întâlnim și pe cele trei surori care vor să vândă casa și terenul, doar că de această dată ele nu pleacă la Moscova,

ci în India sau în Austria. În rest, nimic nu se schimbă, fiindcă societatea rusă pare a fi condamnată la o stare de imobilitate perpetuă, cum se și observă de-a lungul secolelor. [...]

Y. G.: În 2020 se împlinesc treizeci de ani de când a fost asasinat Aleksandr Men. Ne-ați putea spune ceva despre această personalitate?

L. U.: Viața culturală a Rusiei din ultimele decenii ale secolului trecut a fost puternic influențată de trei mari figuri: academicianul Andrei Saharov, scriitorul Aleksandr Soljenițîn și teologul Aleksandr Men. În Uniunea Sovietică, ideea însăși de moralitate a fost complet subminată, iar Aleksandr Men a fost unul dintre acei care a încercat să reabiliteze moralitatea, să stea la straja ei și să o apere de regimul totalitar. Cărțile sale continuă să fie publicate și astăzi și să exercite o influență considerabilă în Rusia. Cred că dacă există sfinți în această lume, cu siguranță Aleksandr Men este unul dintre aceștia.

Y. G.: Unul dintre subiectele preferate ale lui Men era ecumenismul. Deși au trecut aproape o mie de ani de la schisma bisericilor creștine, niciun Papă al Bisericii Catolice nu a vizitat vreodată Rusia. Cum credeți, de ce?

L. U.: Lui Aleksandr Men îi plăcea să spună că în prezent creștinismul se află la începuturile sale. La scara istoriei, două mii de ani este doar o „pauză de încălzire", în sensul sportiv al cuvântului. Din păcate, nu pot fi de acord în această privință cu părintele Men, fiindcă creștinismul nu se poate dezvolta și extinde armonios într-o lume în care apar din ce în ce mai multe frontiere. Ridicarea zidurilor între oameni nu poate decât să conducă la repetarea schismelor și la aprofundarea conflictelor, ceea ce nu ne inspiră prea mult optimism.

Y. G.: În contextul discuției noastre despre religie și morală creștină, aș aminti că în romanul Dvs. „Scara lui Iacov" afirmați că prin decriptarea ADN-ului omul a devenit practic parte componentă a procesului de creație, un soi de „co-creator", alături de Dumnezeu. În ce măsură considerați că progresul geneticii permite oamenilor să pătrundă și să se apropie de cunoașterea Sfintelor Taine?

L. U.: Într-adevăr, astăzi avem din ce în ce mai mult impresia că ne putem atribui rolul de „co-creator", alături de Dumnezeu. Asta ne vine de la faptul că în prezent foarte multe lucruri legate de viața noastră pot fi studiate, măsurate într-un laborator, ceea ce era imposibil și chiar de neimaginat acum câteva decenii sau câteva secole. De aici și iluzia noastră de putere „infinită".

Y. G.: Schimbând registrul, aș vrea să vă întreb despre legătura complexă dintre viața unui autor și opera sa. Este oare viața scriitorului neapărat parte integrantă a operei sale? Aș aduce aici exemplul lui Luis Ferdinand Céline, cel care a transformat dialectul parizian în limbaj literar și care a scris o carte extraordinară – un soi de manifest pacifist –, dar care în același timp era un personaj odios, cunoscut prin atitudinile sale antisemite și colaboraționismul cu regimul nazist. Atunci când apreciem valoarea unei opere literare, trebuie să ținem cont și de „luminile" și „umbrele" vieții scriitorului?

L. U.: Eu cred că pentru cititorul interesat de o anumită operă literară aspectele legate de biografia scriitorului nu sunt neapărat determinante. Asta se referă și la Céline, pe care l-ați menționat. Chiar înainte de a veni la acest eveniment, am citit scrisoarea unui om cu care corespondez de vreo cinci ani. Este vorba de un deținut dintr-o pușcărie din Estonia, condamnat la detenție pe viață pentru omor. Bărbatul este deja la al 23-lea an de încarcerare, el ajungând acolo la vârsta de 19 ani. Întâmplarea face că, în ultima scrisoare pe care mi-a adresat-o, el mi-a vorbit foarte mult despre Céline, despre cărțile acestuia. Chiar dacă interlocutorul meu nu cunoaște prea multe despre viața lui și despre atitudinile asumate de acesta în timpul vieții, scrierile lui Céline au devenit pentru el, deținutul din Estonia, un reper moral incontestabil. De aceea, răspunsul la întrebarea Dvs. nu poate fi unul tranșant. E de la caz la caz, de la situație la situație. Pentru mine, scrisoarea acestui deținut, marcat de cărțile unui scriitor, fie și controversat, își are importanța și relevanța sa în dezbaterea raportului dintre biografia autorului și valoarea operei literare.

Consemnare și traducere
din franceză și rusă: **Dorin DUȘCIAC**

Paris, Franța

■

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100
la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale" S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 81a, MD-2012,

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!

or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

*Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la **adresa pentru corespondență** a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*